

Raymond Carver versei 3

Roberto Bolaño: Clara (próza) 9

Murzsa Tímea: Dilettantizmus, dekadencia és neofrivlizmus

Szerb Antal *Utas és holdvilág* című művében (tanulmány) 16

Nyerges Gábor Ádám: „isten képébe vágni... a semmiébe...”

(Orbán Ottó verseinek istenviszonyáról) 28

Ismeretlen szakéarus feljegyzéseiből (versek) 36

Villányi G. András: Orpheusz szerelmei (vers és próza) 37

Géczi János: Vers a tükrözésről (vers) 44

Krulik Zoltán: Drágáim, hol is hagytam abba? (próza) 47

Hegyí Botos Attila: Finomabb a pornál (vers) 51

Mohai V. Lajos: Részletek egy készülő regényből (próza) 52

Erdődi Gábor versei 60

Hajdu Levente prózája 64

Hubay Petra versei 69

Gerzsenyi Gabriella: Vacsora (próza) 73

Juhász Attila: „a mondatba préselt lenyomata mondja el mindazt”

(Géczi János: *Az utolsó rózsához*) 75

Bánki Éva: Orpheusz szerelmei (Villányi G. András könyvéről) 83

Pop Lara: A láthatóság kérdései (Ughy Szabina: *Az átlátszó nő*) 87

Jász Attila: Rövid dolgozat a szabóandiság történetéről (megnyitás) 93

## A borítón és a lapzárókon Szabó Andrea munkái

### E számunk szerzői:

Bánki Éva író, fordító (Bp.), Bolaño, Roberto chilei költő, író, esszéista (1953–2003), Carver, Raymond amerikai író, költő (1938–1988), Erdődi Gábor költő, fordító (Bp.), Gerzsenyi Gabriella író (Szigetmonostor), Gécz János költő, író (Balatonalmádi), Hajdu Levente író (Bp.), Hegyi Botos Attila költő (Bp.), Hubay Petra költő (Bp.), Jász Attila művészeti író (Gerecse), Juhász Attila költő, kritikus (Győr), Kelényi Béla költő, tibetológus (Bp.), Krulik Zoltán zenész, író (Bp.), Mohai V. Lajos író (Bp.), Murzsa Tímea irodalomtörténész (Bp.), Nyerges Gábor Ádám költő, irodalomtörténész (Bp.), Pop Lara kritikus (Bp.), Szilágyi Mihály műfordító (Bp.), Villányi G. András költő, fordító (Bp.)

Nem akármilyen reggel volt. Egy kevés hó fődte a talajt. Tiszta, kék égbolton lebegett a Nap. A tenger kék volt és zöldeskék, ameddig a szem ellátott. Alig fodrozódott. Csend honolt. Felöltöztem és sétálni mentem elhatározva, hogy csak akkor térek vissza, ha már beteltem a természet adományaival. Elhaladtam néhány öreg, hajlott fa mellett. Átszeltem egy mezőt, melyen hó kavargott. Egészen a hegyfokig elmentem. Onnan néztem a tengert és az eget, és messze lent, a fehér part fölött keringő sirályokat. Minden szép volt. Tiszta, hideg fényben fürdött. Csakhogy, mint az lenni szokott, kezdtek elkalandozni a gondolataim. Erőt kellett vennem magamon, hogy azt lássam, amit látok, semmi egyebet. Meggyőzni magam, hogy csak ez számít, más nem. (És láttam is egy-két percig!) Egy-két percre elnyomták szokásos tűnődéseimet jóról és rosszról, teendőkről, kedves emlékekről, a helyes viszonyulásról volt feleségemhez. Mindazt, amiről reméltem, hogy nem jön elő ma reggel. Amivel mindennap együtt élek. Amin tipródom, hogy életben maradjak. De egy-két percre sikerült elfeledkezni magamról és mindenről. Így volt, mert amikor visszafordultam, nem tudtam, hol vagyok. Míg a kusza fákról fel nem röppent néhány madár, és szállt arrafelé.

# BOLDOGSÁG

- 4 Korán van, szinte még sötét.  
Az ablaknál állok kávéval  
és az ilyenkor szokásos  
lappangó gondolatokkal.  
Két fiú, az újságkihordó  
és a barátja jön felfelé az úton.  
Sapka és pulóver van rajtuk,  
egyikük vállán táska lóg.  
Szótlanul lépkednek, de így is  
látszik, mennyire boldogok.  
Akár karöltve is  
bandukolhatnának.  
Kora reggel van,  
és ők együtt vannak benne.  
Egyre közelednek.  
Lassan megvirrad, de a hold  
még fakón függ a víz fölött.  
Olyan szép mindez,  
hogy egy percig nem fér hozzá  
halál, szándék, még szeretet se.  
Boldogság. Váratlanul ér.  
És tényleg túlmutat  
minden róla szóló  
kora reggeli beszéden.

## EGY DÉLUTÁN

5

Írás közben a férfi, miközben  
pillantást se vet a tengerre,  
érzi, hogy megrezzen a tolla hegye.  
Levonul a dagály a kavicsokon.  
De nem attól. Nem.  
Attól, hogy a nő épp akkor  
lép be a szobába teljesen ruhátlanul.  
Álmos, egy pillanatig azt sem tudja,  
hol van. Kilebbenti haját a homlokából.  
Hunyt szemmel kucorog a vécén.  
Lába terpeszben. Az ajtó nyitva. Talán  
azt idézi fel, ami aznap délelőtt történt,  
mert kisvártatva kinyitja egyik szemét,  
s a férfire néz. És édesen elmosolyodik.

# KÉT VILÁG

6 A tömény sáfrányillatú  
légben buja sáfrányillat.

Nézem, hogyan tűnik le  
a citromszínű nap,

változik a tenger kékje  
olajbogyó-feketére.

Nézem, ahogy Ázsiából  
villámok ugranak, álmában

kedvesem megmoccan,  
sóhajt és visszaalszik.

Része ennek a világnak,  
de annak is.

# A PÓKHÁLÓ

7

Néhány perce felléptem a terasz deszkáira.  
Onnan tudtam látni és hallani a tengert  
és mindent, ami velem történt az utóbbi években.  
Rekkenő hőség volt. És apály.  
Meg madárcsend. Miközben a korlátnak dőltem,  
pókháló ért a homlokomhoz. Beleakadt a hajamba.  
Senkise veheti zokon, hogy megfordultam  
és bementem. Szélcsend volt, a tenger halálosan  
nyugodt. A pókhálót a lámpaernyőre akasztottam.  
Látom, ahogy a lélegzetemtől megremeg.  
Finom fonál. Összekuszálódott.  
Nemsokára, mielőtt bárki észrevesz,  
elmegyek innen.

# EGYSZERŰ

- 8 Hézag a felhők között.  
Hegymok kék körvonala.  
Mezők mélysárgája. Fekete  
folyó. Mit keresek én itt,  
egyedül, tele büntudattal?

Alkalomszerűen csipegetek  
a málnás tálból. Ha halott  
volnék, emlékeztetem magam,  
nem ennék. Ez nem ilyen egyszerű.  
Ez ilyen egyszerű.

**Szilágyi Mihály fordításai**



Nagy melle, vékony lába volt, és kék szeme. Így szeretek visszagondolni rá. Nem tudom, miért szerettem bele, márpedig örültem beleszerettem, és kezdetben – úgy értem, az első órákban, az első napokban – jól mentek a dolgok. Aztán Clara visszament Dél-Spanyolországba (Barcelonában vakáción volt), és minden rosszra fordult.

Roberto Bolaño 9

## CLARA

Az egyik éjjel angyallal álmodtam. Beléptem egy hatalmas, kihalt bárba, és egy sarokasztalra könyökölve, a tejeskávéja mellett, ott ült az angyal. A bár végéből rám emelte izzó tekintetét, és kijelentette: Ő életed szerelme. Felordítottam – Pincér, pincér! –, erre kinyílt a szemem, és kiszabadultam kétségbeejtő álmomból. Más éjszakákon senkinek nem kiabáltam, viszont sírva ébredtem.

Mindeközben írogattunk egymásnak. Clara fikarcnyi leveleket küldött: „Helló, hogy vagy? Itt esik. Szeretlek. Szia”. Először megijedtem tőlük. Mindennek vége, gondoltam. De jobban belegondolva rájöttem, azért fogalmaz röviden, nehogy nyelvtani hibát ejtsen. Clara büszke volt. Utált hibázni, és inkább látszott ridegnek, még ha ezzel bántott is engem.

Tizennyolc éves volt akkoriban. Otthagyta a gimnáziumot, és egy tanodában zenélni, egy visszavonult tájképfestőnél rajzolni tanult, de nem túlságosan érdekelte a zene, és a festészettel is majdnem így volt: tetszett neki, de lelkesedni nem tudott érte. Egy napon a maga szűkszavú módján megírta, hogy elindul egy szépségversenyen. Válaszul teleírtam három lapot, mindkét oldalon részletesen ecsetelve szelíd szépségét, ibolyakék szemét, hibátlan alakját stb. A levél nagyon csöpögős lett, és haboztam, hogy elküldjem-e, de végül postára adtam.

Hetekig semmit nem tudtam róla. Felhívhattam volna, de nem tettem; egyrészt tapintatból, másrészt nem volt egy fityingem se. Clara második lett, és egy hétre búskomorságba esett. Meglepetésemre, küldött egy táviratot: MASODIK HELY. MEGKAPTAM LEVELED. LATOGASS MEG.

Egy héttel később felszálltam a városába induló első vonatra. Előtte – mármint táviratának érkezése után – gyakran beszélünk telefonon, és többször is elmesélte, hogyan zajlott a szépségverseny. Érezhetően nagy hatást tett rá. Szóval, mielőtt tudtam összecsomagoltam, vonatra ültem, és másnap kora reggel ott voltam abban az idegen városban. Az állomáson, hogy múljon az idő, ittam egy kávé, és elszívtam néhány cigarettát. Fél tízkor érkeztem a házhoz, ahol Clara lakott. Egy kövér, kócos nő nyitott ajtót. Mikor megmondtam neki, hogy Clarát keresem, úgy nézett rám, mintha vágóhídra terelt birka volnék. A nappaliban várakoztam, sokáig (akkor nagyon úgy éreztem,

de utólag belegendolva tényleg hosszú percekig); a nappaliban, melyet – nem tudom, miért – barátságosnak találtam. Zsúfoltnak, de barátságosnak és fénynyel telinek. Clara belépése úgy hatott rám, mintha egy istennő jelent volna meg. Tudom, hülyeség ilyet gondolni és ezt mondani, de így volt.

10 A következő napok jól-rosszul teltek. Megnéztünk egy csomó filmet, majdnem mindennap egyet, szeretkeztünk (én voltam az első srác, akivel Clara lefeküdt, ami nem volt több anekdotikus elemnél, de hosszú távon sokba került nekem); sétálgattunk, megismertem Clara barátait, voltunk két borzasztó bulin, aztán meghívtam, jöjjön Barcelonába, és éljen velem. Akkor persze tudtam már, hogy mit fog válaszolni. Egy hónappal később az éjszakai vonattal visszatértem Barcelonába. Emlékszem, szörnyű utazásom volt.

Nem sokkal később Clara levélben (ez volt tőle a leghosszabb) mondta el, hogy nem tudott velem jönni, mert elviselhetetlen nyomás alá helyeztem (az ajánlatommal, hogy éljünk együtt), és hogy mindennek vége. Háromszor vagy négyszer még beszélünk telefonon. Azt hiszem, én is küldtem egy levelet, amelyben egyszerre írtam neki gorombaságokat, és vallottam szerelmet, és egyszer úton Marokkó felé felhívtam a hotelből, ahol Algeciras-ban megszálltam, és akkor normálisan tudtunk beszélgetni. Legalábbis így gondolhatta. Vagy én hittem így.

Évekkel később, Clara beavatott élete azon részleteibe, melyekről teljesen lemaradtam. És évekkel ezután Clara (és néhány barátja) többször is elmondta nekem e történetet. Az elejétől, vagy onnan, ahol elhagytam őt, ami (minthogy kívülálló voltam) mindegy volt nekik – és nekem is, bár ezt nehezemre esett beismerni. Clara, mint az várható volt – nem jut eszembe kevésbé erős szó –, jegyességünk felbomlása után hamarosan férjhez ment, és a szerencsés illető, szintén sejtetően, egyike volt a barátainak, akikkel az ő városában találkoztam először.

De még ez előtt mentális problémái támadtak: patkányokkal álmodott, hallotta őket a hálószobájában, és a házasságkötés előtt hónapokig a nappaliban aludt a díványon. Gondolom, az esküvő után eltűntek az átkozott patkányok.

Clara tehát megházasodott. És a férj, a szeretett férj mindenkit meglepett, Clarát is. Nem emlékszem pontosan, egy vagy két év múlva Clara szólt, de én elfelejtettem, hogy szakítottak. A szakítás nem sikerült valami barátságosra. A pasas ordított vele. Clara visszaordított. Clara adott neki egy pofont. A pasas akkora ütéssel válaszolt, hogy Clara állkapcsa kiakadt. Néha, mikor egyedül vagyok, és nem tudok aludni, de nincs kedvem lámpát gyújtani, Clarára gondolok, a szépségverseny második helyezettjére, és látom őt, amint félkézzel vezetve (a másikkal az állát tartja) a legközelebbi kórház felé tart a ficamával, melyet egyedül nem tud visszaugrasztani. Könnyebb volna, ha mulatságosnak találnám, de nem megy.

Amit mulatságosnak képzelek, az a nászéjszakája. Előző nap aranyérel műtötték, úgyhogy még kissé kábult lehetett. Vagy mégsem. Sohasem kérdeztem meg tőle, hogy tudott-e szeretkezni a férjével. Operáció előtt közöskültek, gondolom. Voltaképp érdektelen, mivel e részletek sokkal inkább szólnak rólam, mint őrála.

11

Tény, hogy Clara az esküvő után egy vagy két évvel elvált, és nekiállt tanulni. Érettségi nélkül nem tudott egyetemre menni, de mindennel megpróbálkozott: fényképészet, festészet (nem tudom, miért, de mindig úgy gondoltam, hogy jó festő lett volna), zene, gépírás, informatika – minden képesítést adó egyéves tanfolyammal, melyen az agyukat vagy a següket gyötrik a kétségbeesett fiatalok. Mert Clara, bár örült, hogy megmenekült brutális férjétől, a lelke mélyén kétségbe volt esve.

Visszatértek a patkányok, az idegkimerültségek, a rejtélyes betegségek. Két vagy három évig fekélyel kezelték, végül közölték vele, hogy nincs baj, legalábbis a gyomrával. Akkoriban ismerte meg Luist, egy cégvezetőt, aki a szeretője lett, és meggyőzte, hogy olyasmit tanuljon, aminek köze van a vállalati ügymenethez. Clara barátai szerint végre megtalálta élete párját. Hamarosan összeköltöztek, Clara elkezdett dolgozni. Egy ügyvédi irodában vagy egy ügynökségnél, pontosan nem tudom. Nagyon szórakoztató munka, mondta Clara minden írónia nélkül, és úgy látszott, egyenesbe jött az élete. Luis finom ember volt (sosem ütötte meg Clarát), művelt (ama kétmillió spanyol egyike volt, aki részletre megvette Mozart összes művének CD-felvételét) és türelmes (esténként és hétvégente meghallgatta Clarát). És noha Clarának nem sok közlendője volt magáról, sosem fáradt bele a mondókájába. Már nem a szépségverseny kudarca, hanem a depressziója, az elborulásra való hajlama volt a téma, meg a képek, melyeket meg akart festeni, de mégse festett meg.

Nem tudom, miért, talán sűrű elfoglaltságaik miatt, nem volt gyerekük, pedig Clara szerint Luis odavolt a gyerekekért. Viszont Clara még nem állt készen erre. Tanulásra, zenehallgatásra (Mozart, aztán mások szerzeményeire) fordította idejét, és fényképek készítésére, melyeket soha senkinek nem mutatott meg. A maga rejtélyes és hiábavaló módján meg akarta őrizni szabadságát, és képezni magát.

Harmincegyévesen lefeküdt az egyik irodai kollégájával. Egyszerű és következmények nélküli dolog volt, legalábbis kettőjükre nézve, de Clara elkövette azt a hibát, hogy elmondta Luisnak. Iszonyatos veszekedés lett belőle.

Luis összetört egy széket, meg egy képet, melyet ő vett, aztán leitta magát, és egy hónapig egy szót sem szólt Clarához. Clara szerint e naptól kezdve semmi nem volt a régi, pedig kibékültek, majd elutaztak a tengerparti faluba, ami hasztalan, szomorú időtöltésnek bizonyult.

Harminkétéves korára szinte megszűnt a nemi élete. És nem sokkal azelőtt, hogy harminckettő lett, Luis közölte, hogy szereti, tiszteli és soha nem felejtí, de néhány hónapja összejött az egyik kolléganőjével, egy elvált anyukával, aki nagyon kedves és megértő, és úgy gondolja, hogy hozzáköltözik.

Clara (először hagyták el) látszatra egész jól viselte a szakítást. De néhány hónap múlva újabb depresszióba esett, átmenetileg kénytelen volt otthagyni az állását, és pszichiátriai kezelésre járni, aminek aztán nem sok hasznát látta. A tabletták, amiket szedett elnyomták a nemiségét, ennek ellenére – nagyobb szándékkal, mint sikerrel – néha megpróbált szexelni, velem is. Az együttlétünk rövid volt és egészében véve siralmas. Clara ismét a patkányokról beszélt, melyek nem hagyják aludni. Ha ideges lett, nem győzött mosdóba járni (aznap este, amikor először bújtam vele ágyba, legalább tízszer ment ki vizelni), harmadik személyben beszélt magáról, és egyszer azt találta mondani, hogy három Clara létezik benne: egy fruska; egy anya, aki a család rabszolgája; és egy fiatal nő, az igazi Clara, aki szabadon szeretne jönni-menni a városában, festeni, fotózni, utazni és élni. Új együttlétünk első napjaiban annyira féltettem, hogy bevásárolni se mertem lemenni attól tartva, hogy visszatérve holtan találom, de a napok során eloszlottak félelmeim, tudtam (vagy azzal áltattam magam), hogy nem lesz öngyilkos, nem ugrik le lakása erkélyéről, semmi ilyesmit nem fog tenni.

Nem sokkal később elhagytam, de ezúttal elhatároztam, hogy időnként felhívom, és kapcsolatban maradok az egyik barátnőjével, aki (többekévesbé rendszeresen) tájékoztat a fejleményekről. Így jutott a tudomásomra néhány dolog, amit talán jobb lett volna nem tudnom, és igencsak nehezen emésztettem meg. Olyasmiket, amiktől egy egoista mindenkor távolságot tart. Clara visszament dolgozni, (az új pirulák csodát tettek a hozzáállásával), és nem sokkal ezután, talán a hosszú távolléte miatt, a cég áthelyezte egy másik andalúziai részlegébe, nem messze a városától. Ott elhatározta, hogy konditerembe fog járni (harmincnégy évesen már nem ugyanaz a szépség volt, mint tizenhét évesen, amikor megismertem), és új barátokat szerez. Így ismerte meg Pacót, aki szintén elvált volt.

Hamarosan összeházasodtak. Kezdetben Paco, akinek csak tudta, dícsérte Clara fotóit és festményeit. És Clara úgy hitte, Paco intelligens, és jó ízlése van. Ám idővel Paco elvesztette érdeklődését Clara esztétikai törekvései iránt, és gyereket akart. Clara harmincöt volt, és eleinte nem rajongott a gondolatáért, de aztán beadta a derekát, és lett gyerekük. Clara szerint, ezek az ő szavai, a gyerek minden álmát beteljesítette. A barátai szerint mindinkább maga alá került, ami enyhe kifejezés.

Egy alkalommal, nem idetartozó okból, egy éjszakát Clara városában kellett töltenem. Felhívtam a szállodából, megmondtam, hol vagyok,

megbeszéltünk egy találkozót másnapra. Már akkor este szerettem volna látni, de legutóbbi együttlétünk óta, talán nem alaptalanul, ellenségfélének tekintett, így nem erőltettem a dolgot.

Alig ismertem meg. Meghízott és a smink ellenére megviseltnek látszott. Nem az idő, hanem a csalódás nyomait viselte, ami meglepett, mert alapjában véve sose hittem, hogy Clara törekszik valamire. És miben szenvednél kudarcot, ha semmit nem akarsz? Azelőtt meleg és naiv mosolya is – mezővárosi lányka volt – megváltozott: kényszeredett lett, sértegettség, düh és irigység érződött rajta. Setesuta pusztitadtunk egymásnak, és egy ideig nem tudtunk mit mondani. Én törtem meg a csendet. A fiáról kérdeztem, azt mondta az óvodában van, aztán az enyémről kérdezett. Jól van – mondtam. Mindketten éreztük, ha nem csinálunk valamit, elviselhetetlen szomorúság ül ránk. Milyenek találasz? – kérdezte Clara. Olyan volt, mintha arra kérne, vágjam pofon. Mint mindig, reflexszerűen válaszoltam. Emlékszem, kávéztunk, aztán sétáltunk egyet az állomáshoz vezető platánsoron. Hamarosan indult a vonatom. Már az állomás bejáratánál elbúcsúztunk, és soha többé nem láttam.

De a halála előtt párszor még beszélünk telefonon. Úgy három-négy havonta felhívtam. Idővel megtanultam kerülni a személyes vonatkozásokat (valahogy úgy, ahogy az ismeretlenek csak a fociról beszélgetnek a bárpultnál), így aztán a család volt a téma, egy kubista költemény módjára elvont család, a fia iskolája, meg a saját munkája. Még mindig ugyanannál a cégnél dolgozott, eközben az összes munkatársa életét, az irodisták minden bűját-bajját megismerte, és mintha nem tudott volna betelni a titkaikkal. Egyszer megpróbáltam kihúzni belőle valamit a férjéről, de rögtön bezárult.

– Te a legjobbat érdemled – mondtam neki egy másik alkalommal.

– Ez furcsa – válaszolta.

– Mi furcsa? – kérdeztem.

– Amit mondasz. Furcsa, hogy ezt éppen te mondod – válaszolta.

Megpróbáltam gyorsan témát váltani, aztán arra hivatkozva, hogy elfogyott az apróm (sose volt telefonom, nem is lesz, mindig utcai fülkét használtam), sietve elbúcsúztam, és letettem a kagylót. Már nem voltam képes, jöttem rá, újabb vitába bocsátkozni Clarával. Már nem voltam képes végighallhatni, hogyan rángatja elő tengernyi kifogását.

Egy este, nemrég, elmondta nekem, hogy rákos. Éppoly hűvösen közölte, mint évekkorábban azt, hogy benevez a szépségversenyre. Ugyanúgy, ahogy az életéről beszámolt: rossz elbeszélő módjára kiemelve a jelentéktelenségeket, átiramodva a kifejtést igénylő részleteken, és felkaparva a sebeket. Emlékszem, megkérdeztem tőle, hogy ezt egyedül (vagy Paco segítségével) állapította meg, vagy volt orvosnál. Hát persze, hogy voltam,

mondta. A vonal másik végéről valami nyikkanásfélét hallottam. Kuncogott. Aztán egymás gyerekeiről váltottunk néhány szót, és egyedül lehetett vagy unatkozhatott, mert megkért, hogy meséljek az életemről. Rögtönöztem valamit, majd azt mondtam, a következő héten felhívom. Nagyon rosszul  
14 aludtam azon az éjszakán. Egyik rémálom jött a másik után, ordítva riadtam fel, abban a meggyőződésben, hogy Clara hazudott nekem, nem rákos; valami történt vele, kétségtelen, ahogy az elmúlt húsz év során mindenféle piti és elcseszett, mindenféle szaros és nevetséges dolog történt vele, de nem rákos. Hajnali öt volt, felkeltem és lementem a tengerparti sétányra. Hátszélben, ami különös volt, mert a szél mindig a tenger felől fúj, nem a város felől. Meg sem álltam az első telefonfülkéig, amely a sétány legnagyobb koktélbárja mellett állt. A terasz néptelen volt (a székek az asztalokhoz voltak láncolva), de odább, már majdnem a parton, az egyik padon egy csavargó feküdt felhúzott térdrel és meg-megrándulva, mint akinek li-dérces álma van.

Felhívtam az egyetlen számot – nem Claraét –, amelynek az ő városához tartozó előválasztója volt. Hosszú csengetés után egy nő vette fel a kagylót. Bemutakoztam, aztán hirtelen nem tudtam mit mondani. Azt hittem, bontja a vonalat, de hallatszott, ahogy rágyújt, és szippant egyet.

– Itt vagy még? – kérdezte.

– Igen – mondtam.

– Azt mondta neked, hogy rákja van?

– Igen – válaszoltam.

– Akkor igaz – mondta a nő.

Hirtelen felszínre tört bennem a sok év, mióta Clarát ismerem; és mindaz, ami az életem volt, és amihez Clarának alig volt köze. Nem tudom, mi egyebet mondott a nő a vonal másik végén ezernél több kilométer távolságból, de – mint Rubén Darío írja versében<sup>1</sup> – akaratlanul sírni kezdtem, és zsebeimben cigi után kotorászva hallgattam orvosok, műtétek, emlőeltávolítások, viták, szempontok, megfontolások, mozzanatok történetfoszlányait, melyek egy olyan Clarát mutattak nekem, akit már soha nem ismerhetek, dédelgethetek, segíthetek. Egy olyan Clarát, aki soha nem tud megmenteni engem.

Amikor letettem a kagylót, a csavargó alig egy méterre állt tőlem. Nem hallottam, hogy odajött. Nagyon magas volt, az évszakhoz képest túl melegen öltözött, és mereven figyelt, mintha rövidlátó lenne vagy attól félne, hogy valami kiszámíthatatlant teszek. Olyan szomorú voltam, hogy meg sem ijedtem, noha később, a belváros tekervényes utcáin hazafelé tartva rájöttem, hogy miatta, ha csak egy pillanatra is, de megfeledeztem Claráról.

Ezután nagyon gyakran beszélünk. Voltak hetek, amikor naponta kétszer is felhívtam. Rövid, idéetlen hívások voltak, melyekben egyedül azt nem tudtam kinyögni, amit akartam, aztán bedobtam, ami épp eszembe jutott;

valami badarságot, amitől azt vártam, hogy megnevetteti. Egyszer nosztalgikus hangulatba kerültem, és megpróbáltam felidézni a régi időket, de Clara nyomban védőpajzsot emelt, úgyhogy rögtön leszálltam a témáról. Ahogy közelgett a műtét napja, sűrűbben telefonáltam. Egyszer a fiával is beszéltem. Egy másik alkalommal pedig Pacóval. Úgy vettem ki, rendben 15 vannak, nálam kevésbé idegesek legalábbis. Valószínűleg tévedtem. Sőt biztosan. Mindenki aggódik értem, mondta Clara az egyik délutánon. Úgy véltem, a férjére és a fiára gondolt, de valójában sokkal több embert foglalt magába az a „mindenki”, sokkal többet, mint ahányat el tudtam képzeni.

Mielőtt másnap kórházba ment, délután felhívtam. Paco vette fel. Clara nem volt otthon. Már két napja senki nem tudott róla. Paco hanghordozásából úgy éreztem, gyanítja, hogy nálam van. Megmondtam neki egyenesen: nincs velem, de tiszta szíveimből kívánom, hogy este felbukkanjon nálam. Felkapcsolt világítással vártam, végül a díványon aludtam, és egy gyönyörűsége nővel álmodtam, aki nem Clara volt; egy magas, kis mellű, karcsú, hosszú combú, mélybarna szemű nővel, amilyen Clara sohase volt, s aki a megjelenésével kirekesztette, egy szegény, remegő, elveszett negyvenessé fokozta le őt.

Clara nem jött el hozzám.

Másnap újra felhívtam Pacót. Két nappal később ismét. Clara továbbra sem adott életjelet magáról. Amikor harmadszor hívtam fel Pacót, a fiáról beszélt, és nehezményezte Clara viselkedését. Minden este azon töröm a fejem, hogy hol lehet – mondta. A hanglejtéséből és a beszélgetésünk alakulásából megértettem, szüksége van a barátságomra, bárki barátságára. De nem voltam abban az állapotban, hogy felajánljam neki ezt a vigaszt.

### Szilágyi Mihály fordítása

Roberto Bolaño (1953–2003) chilei származású író, költő és esszéista, Rómulo Gallegos-díjas. Mexikóvárosban és Katalóniában, a Barcelonától északkeletre fekvő Blanesban töltötte élete nagy részét.

\*Rubén Darío: Őszi dal tavasszal (ford. Gáspár Endre)

Tanulmányomban a dilettantizmus, a dekadencia és a neofrivolizmus kérdéseit vizsgálom Szerb Antal *Utas és holdvilág* című művében. A címben jelölt fogalmak közül a legfontosabb a dilettantizmusé, mely szót nem csak a hétköznapi

16 Murzsa Tímea

# DILETTANTIZMUS, DEKADENCIA ÉS NEOFRIVOLIZMUS SZERB ANTAL *UTAS ÉS HOLDVILÁG* CÍMŰ MŰVÉBEN

értelmében használom, hanem Paul Bourget és Szerb Antal nyomán elsősorban egyfajta „szellemi diszpozícióként” és „lelki magatartásként” tekintek rá. Úgy vélem azonban, hogy érdemes a fogalom eredetére is reflektálni, mert a különböző értelmezési lehetőségek az *Utas és holdvilág*ban is megjelennek.

## A dilettáns és a dilettantizmus

A „dilettáns” szó az olasz nyelvből ered, alapja a „dilettare” ige, melynek jelentése ‘gyönyörködni’ és ‘gyönyörködtetni’.<sup>1</sup> A „dilettante” pedig ‘az, aki örömet, gyönyörűséget okoz’, illetve későbbi előfordulásban: ‘örömet talál valamiben’. A 16. században „dilettanti”-nak nevezték azokat az amatőr színészeket, nemeseket, akik saját és mások kedvtelésére játszottak, belső terekben, maszk nélkül és kosztümben.<sup>2</sup> Érdekes fejezete a dilettáns fogalomtörténetének, hogy első angol előfordulása 1733 34 körülre tehető, és az úgy nevezett The Society of Dilettanti csoport létrejöttéhez kapcsolódik. A megnevezés fiatal angol műkedvelőket jelölt, akik utazásaik során felfedezték Itáliát, és megosztották az antik művészetről szerzett tapasztalataikat. A céljuk az volt, hogy elősegítsék a külföldi művészet elismerését.<sup>3</sup> A „dilettanti” névválasztás tevékenységükben az élvezet és a kultúra kombinációját volt hivatott jelezni.<sup>4</sup> A csoport érdeklődésének szemléltetéséül álljon itt néhány kiadványuk címe: *Account of the Worship of Priapus* (1786) és *Specimens of Ancient Sculpture, Aegyptian, Etruscan, Greek and Roman: selected from Different Collections of Great Britain by the Society of Dilettanti* (1809).<sup>5</sup>

A dilettantizmus elméletírói közül a következőkben olyan szerzőkre fogok koncentrálni, akiket Szerb Antal is ismert: Walter Pater angol esszéíróra, íróra és Paul Bourget francia íróra, kritikusra. Szerb mindkét alkotóról értekezik *A világirodalom története* című művében, fiatalkorának meghatározó

gondolkodói közé tartoznak. Még akkor is, ha irodalomtörténetének megírásakor, az eltelt idő távlatából már némi „fanyar mellékízzel” ír egykori ideáljairól, ahogy azt Poszler György Pater kapcsán is kiemeli.<sup>6</sup> Fontos azonban arra is reflektálni, hogy az *Utas és holdvilág* alapját éppen egy fiatal-kori novella képezi, a *Hogyan halt meg Ulpius Tamás?* (1919), ami egy 17 évvel azután születik, hogy Szerb elkezdí magát beleásni Walter Pater tanulmányaiba.<sup>7</sup> Másrészt a magyar író, irodalomtörténész Bourget-nak elsősorban a szépirodalmi műveit kritizálja, míg például Ernest Renan és a dilettantizmus jellemzésekor Bourget elemzését szinte szóról szóra átveszi:

Vele új korszakba lépett a kételkedés: ő az, aki kételyében is kételkedik. Semmi sem áll távolabb tőle, mint az elbizakodott tagadás, amely a Felvilágosodás embereit eltöltötte. [...] „Bölcs az, mondja, aki tudja, hogy minden csak kép, előítélet, szimbólum és hogy a kép, az előítélet, a szimbólum szükséges, hasznos és igaz.” Egész lelkével magába fogadja nem a vallás igazságait, hanem a vallás szépségeit. Így keletkezik az a lelki magatartás, amelyet dilettantizmusnak nevez. A renani értelemben vett dilettantizmus Bourget meghatározása szerint az a szellemi diszpozíció, amely sorra az élet különböző formái felé fordít bennünket, és arra készlet, hogy valamennyinek odaöklöcsönözzük magunkat, anélkül, hogy valamelyiknek is odaadnók magunkat. A »dilettáns« az élet legmagasabb rendű élvezője. Mindent megért, és semmit sem fogad el; „megértés révén vesz részt a dolgok végtelen termékenységében”. Innen erednek Renan sűrű ironikus önellentmondásai és ironikus játékosága a nagy igazságokkal szemben. A nagy igazságok mind megbízhatatlanok – csak az árnyalatok fontosak, a tudomány célja a nuance. Ilymód készíti elő Renan a századvég impresszionizmusát, hangulatkultuszát.<sup>8</sup>

Új Forrás 2024/5 – Murza Timea: Dilettantizmus, dekadencia és neofrivolitizmus Szerb Antal *Utas és holdvilág* című művében

A következőkben a két szellemi előd dilettantizmushoz kapcsolható elméleteit fogom röviden ismertetni, mert feltevésem, hogy az *Utas és holdvilágban* felmerülő különböző „dilettáns-változatok” ábrázolása az ő hatásukat tükrözi vissza. Walter Pater összekapcsolja a dekadenciát és a dilettantizmust, saját korának dekadenciáját többek között a Római Birodalmat övező hanyatláshoz hasonlítja a kereszténység térnyerésekor.<sup>9</sup> Ehhez is köthető, hogy meglátása szerint újrafelhasználás jellemzi a dekadenciát, ami a művészetekből és kulturális rendszerekből, múltbeli eszmékből, ideológiákból egy mozaikot képez, ezáltal új nézőpontot hozva létre.<sup>10</sup> Pater kibővíti a dilettáns fogalmát: a dilettáns olyan valaki, aki követi az intuícióit. Életművében egyébként is visszatérő

megállapítás, hogy az efemer élmény, érzékelés az alapja a realitás és az igazság megismerésének, az ember az érzékelés révén különíti el, mi létezik, és mi nem.<sup>11</sup> Ez pedig tragikus képpel jár a világról: ha a színek, szagok, ingerek sokasága elmúlik, akkor csak az üresség marad. Ennek révén a dekom-

18 pozíció az esztétikai élmény része lesz. Pater például Fra Angelico *A szűz*<sup>12</sup> című képéről azt írja, hogy „corpse-like in her refinement”, azaz ’csontvázszerű a kifinomultságában’<sup>13</sup> – ennek megemlítését azért tartom fontosnak, mert Fra Angelico neve többször is előkerül az *Utazás és holdvilág*ban is. A korábban kiemelt Szerb-idézetben is reflektált századvégi hangulatkultuszhoz kapcsolódik, hogy Pater szerint a hangulat bizonyos szempontból destruktív, mert a valóság először fragmentumokra bomlik a hangulat hatása, befolyása alatt, majd ugyanebben a hangulatban egy új, asszociatív egységgé formálódik.<sup>14</sup> A művészet lesz az egyetlen, amiben a fragmentumokra esett világ össze tud állni egy, a hangulat által inspirált egésszé.<sup>15</sup> Pater szerint emiatt veszi át a transzcendencia, a vallás helyét az esztétikum.<sup>16</sup>

A század végére átalakul a dilettáns fogalma, a pozitív értelmezés mellett a negatív oldala is hangsúlyossá válik. Paul Bourget többféle típusú műben is reflektál erre a változásra, illetve általában a dilettantizmus jelenségére: a *Du Dilettantisme* című esszéjében és a *Le Disciple*, illetve *Cosmopolis* című regényeiben is. Paterhez hasonlóan szerinte is része a dekadenciának a dilettantizmus (a dilettantizmus tulajdonképpen a társadalmi dekadencia szimptomája), ami saját korát is jellemzi, és ami egykor a Római Birodalom bukásához is vezetett.<sup>17</sup> A társadalmi dekadenciához kapcsolható az ember-társak iránti érdektelenség problémája is: Bourget szerint a dilettáns csak félig-meddig kötődik az őt körülvevő világhoz.<sup>18</sup> A francia író, kritikus a dilettantizmus jelenségét az utazás mint passzió jelenségével is összeköti: szerinte a kortárs kozmopolitizmus növeli a dilettantizmust. Stendhal kapcsán jegyzi meg, akit a dekadencia és dilettantizmus apostolának nevez, hogy az utazás által különböző ingereknek akarta kitenni magát.<sup>19</sup> Ennek lehet edukatív jellege is, azonban az ingerek túlzott hajhászásába is torkollhat. Szerinte a kozmopolitizmus különösen jellemző az 1880-as évekre, mert ekkora éri el a társadalom azt a szintet, hogy már élvezheti a múlt gyümölcseit anélkül, hogy a jövőre gondolna. Így a dilettantizmus átveszi a valós cselekvés helyét, különösen a középosztály esetében, akikre leginkább jellemző a turizmus művelése. Emiatt is hivatkozik úgy erre az időszakra, hogy az „szándékosan terméketlen” („volontiers stérile”).<sup>20</sup> Mivel cselekvésképtelenséggel, terméketlenséggel passzivitással jár együtt a dilettáns áldozat: önmaga áldozata, saját döntése alapján mártír.<sup>21</sup> A modern nagyvárosok pedig mindezeket a folyamatokat felerősítik, hiszen a kíváncsiság, az analizálás, a kritikusság és az érdektelenség kombinációja jellemzi őket.<sup>22</sup> A dilettantizmus

szelleme és a kritikusság miatt a modern élet átesztétizálódik: minden objektum múzeumi tárgy jellegét ölt, erre példának a nagyvárosi, párizsi szalonokat hozza föl. Bourget a korszak betegségének tartja, hogy ahelyett, hogy az emberek élveznék az őket körülvevő tárgyakat, az unalom és az érzékenység arra viszi őket, hogy mesterséges szenvedéllyel gyűjtsek azokat.<sup>23</sup>

Összefoglalva tehát, Bourget koncepciója a dilettantizmusról sok hasonlóságot mutat a dekadenciával: bizonytalanság, morális tehetetlenség („moral inertia”), gyenge akarat, az érzékek túlzott felfokozottsága („nervous hyperacuity”), egészségtelen esztétizmus és végül kifáradás jellemzi a dilettánst.<sup>24</sup> A modern dilettáns továbbá számos szerepet játszik, mert elvesztette valódi természetét.<sup>25</sup> A művészetekben mindez a következőképp mutatkozik meg: a moralitás hiánya jellemző, a művészet csakis önmagáért való. Az irodalomban a dilettantizmus megjelenési formái az esztétizmus, az imitáció, az irónia, a játékosság, a töredékesség és az ellentmondásosság.<sup>26</sup>

Új Forrás 2024/5 – Murza Timea: Dilettantizmus, dekadencia és neofrivolitizmus Szerb Antal *Utazás és holdvilág* című művében

## Dilettantizmus az *Utazás és holdvilág*ban

Szerb Antal regényében többféle dilettánstípust fedezhetünk fel. Míg az Ulpius-ház lakóinak viselkedése inkább a dilettáns korai, pozitív képével kapcsolódik össze, addig Mihályt akár a századvégi modern dilettáns „prototípusának” is tekinthetjük.

## Ulpiosok, az „eredeti” dilettánsok

### *Az Ulpius-ház mint múzeum*

A dilettáns egyik legmeghatározóbb vonása a múlt és annak objektumai felé való fordulás, illetve a gyűjtés jelensége, ahogy azt láthattuk például a The Society of Dilettanti csoport esetében. Az Ulpius-ház maga is a múlt megtestesítője, nemcsak azáltal, hogy tele van anakronisztikus tárgyakkal (és egy ekkorra már anakronisztikussá váló arisztokrata létformával is), hanem azáltal is, hogy egy múzeumra hasonlít: „Ulpius Tamásék fent laktak, egy nagyon öreg és rozzant házban. De csak kívülről volt a ház öreg és rozzant, belülről az is nagyon szép és lakályos volt, mint ezek az öreg olasz hotelek. Bár sok tekintetben kísérteties is volt nagy szobáival és műtárgyaival, olyan volt, mint egy múzeum.”<sup>27</sup> Ez abból is adódhat, hogy Ulpiosék apja, aki a szövegben a legnegatívabban ábrázolt karakterek közé tartozik, archeológus és

múzeumigazgató. Ő a tudomány felől közelít a múlthoz, leltározza azt, szemben a nagyapával, aki kreatív, teremtő ember, feltaláló, és órákat szerel – nem lehet véletlen, hogy e tevékenysége az idő múlásával asszociálható.

Ezért is lesz annyira szimpatikus Mihály számára:

20

A nagyapát, aki a legvalószínűtlenebb időkben, sokszor az éjszaka közepén, és a legvalószínűtlenebb ruhákban, köpenyekben és kalapokban csoszogott be a testvérek szobájába, nehezen szoktam meg. A testvérek mindig szertartásos ovációkban részesítették. Eleinte untam az öreg bácsi történeteit, és nem is értettem jól, mert az öreg németül beszélt és kissé rajnavidéki tájszólással, mert Kölnből vándorolt be Magyarországra. De később azután rájöttem meséinek az ízére. Az öreg a régi Pest eleven lexikonja volt. Nekem, a házak barátjának, valóságos főnyeremény. El tudta mondani minden várbeli háznak és gazdáinak a történetét.<sup>28</sup>

Apjuk gyűjtőszennvedélyét a gyerekei, Ulpius Tamás és Ulpius Éva is tovább viszik, azonban az ő viszonyulásuk a múlthoz sokkal inkább a nagyapáéhoz hasonlít: „Tamás éppolyan mániákusa volt a régi dolgoknak, mint én. Nála nem is lehetett csodálni: egyrészt apai örökség volt, másrészt a házuk olyan volt, mint egy múzeum. Tamás számára a régiség volt a természetes dolog, és a modern a furcsa, idegen. Állandóan Olaszországba vágyódott, ahol minden régi és neki való. [...] Az én vonzódásom a régi dolgokhoz inkább csak passzív élvezés és intellektuális vágy a megismerés után, Tamás vonzódása aktív fantázia-tevékenység volt. Állandóan megjátszotta a történelmet.”<sup>29</sup> Ahogy Mihály is kiemeli, a testvérek, főként Tamás esetében a régi dolgok iránti vágyakozás „aktív fantázia-tevékenység”, teremtő újraátélés. Ez az, ami az apa viselkedéséből hiányzik, és ami a mesélés révén megvan a nagyapa esetében. És ez az, ami Mihálynál már passzív élvezetté válik, kiüresedik – ahogy azt a századvégi dilettáns kapcsán Bourget is leírja.

*Az Ulpius-ház mint az antik világ mása*

A másik vonás, ami miatt az Ulpiusokat az „eredeti dilettánsok” jelzővel illettém, az antik világhoz való kapcsolódásuk. Ennek egyik jelölője lehet, hogy az „Ulpius” római nemesek neve, a latin „lupus” (‘farkas’) umbriai változatából származik, ami pontosan az a régió, amely kiemelt szerepet kap a műben. Több utalás is történik a farkas szimbólumának jelentőségére Szerb Antal regényében: például szóba kerül Róma alapítása és a gubbiói farkas története is, és a két monda összefonódik Mihály képzeletében. A szövegben megmutatkozó szerelemképnek is lehet antik forrása. Mihály és Éva

tulajdonképpen vérfertőző viszonya több ponton is reflektálttá válik a szövegben: „Úgy képzeltem, ezáltal a nemek különbsége valahogy elmosódik bennük, és mind a ketten kissé androgün jelleget vettek fel a szememben” – mondja róluk Mihály.<sup>30</sup> Erről eszünkbe juthat Platón *A lakomája*, melyben Arisztophanész a szerelemről tartott beszédében a következőképp 21 nyilatkozik: „csupán külső jel szerint egész ember mindegyikünk, mert kettő vagyunk vágva, mint a félszegűszo halak. Kettő lett egyből, s most szüntelenül keresi ki-ki maga felét.”<sup>31</sup> A két figura egybeolvadása, hasonlósága és androgün jellege a regény több pontján is fellelhető, például akkor, amikor Angliában Mihály egy furcsa találkozóra érkezik, és meglát a kárpit mögött egy szempárt, amelyről azt hiszi, Tamásé, de valójában Éva tekintetét tévesztette össze testvérével. A testvérek teljes testi egyesülése, szerelmük beteljesedése is megtörténik Tamás öngyilkosságakor.

Tamás és Éva időnkívüliségét, anakronisztikusságát jelzi az is, hogy saját koruk történéseit teljesen ignorálják, elszakadnak a világtól, különösen Tamás:

Nem is tudod elképzelni, mennyire irreálisak voltak, mennyire irtóztak minden gyakorlati valóságtól. Újság sosem volt a kezükben, sejtelmük sem volt, hogy mi történik a világban. Pedig akkor világháború volt; de őket nem érdekelte. Az iskolában egyszer kiderült, felelés közben, hogy Tamás sosem hallott Tisza Istvánról. Mikor Przemysl elesett, Tamás azt hitte, hogy egy orosz tábornokról van szó, és udvariasan örömét fejezte ki; majdnem megverték. Később az intelligensebb fiúk már Adyról és Babitsról vitatkoztak; Tamásnak az volt az elmélete, hogy mindenki tábornokról beszél, és Adyról is sokáig azt hitte, hogy tábornok.<sup>32</sup>

### *Az Ulpius-ház mint színház*

A színház, színjátszás kérdése talán a legfeldolgozottabb téma az *Utazás és holdvilág* kapcsán, elsősorban a játék fogalma mentén. Jelen tanulmány a jelenség dilettantizmushoz kapcsolódó oldalát kívánja megvilágítani. Már a dilettantizmus korai megjelenési formájához is kapcsolódott az amatőr színjátszás jelensége. Ez az Ulpius-házra is jellemző:

Úgy kell elképzelned, hogy a két testvér élete az Ulpius-házban állandóan színház volt, állandó commedia dell’arte. A legcsekélyebb dolog elég volt, hogy megindítsa a dolgot, hogy Tamás és Éva megjátsszanak

valamit, illetve hogy játsszanak, ahogy ők mondták. A nagyapa mesélt valamit egy várbeli grófnőről, aki szerelmes volt a kocsisába, és Éva mindjárt grófnő lett és Tamás kocsis; vagy elmesélte, hogyan ölték meg Majláth országbíró oláh inasai, és Éva országbíró lett és Tamás oláh inasok; vagy sokkal hosszabb, komplikáltabb és folytatásos történelmi rémdrámák fejlődtek ki. A játékok természetesen csak nagy vonásokban jelezték az eseményeket, mint a *commedia dell'arte*: egy-két ruhadarabbal, főképp a nagyapa kifogyhatatlan és megdöbbenő ruhatárából, jelezni tudták a kosztümöt, azután következett egy nem nagyon hosszú, de rendkívül barokk, nyakatekert dialógus, majd a gyilkosság vagy öngyilkosság.<sup>33</sup>

Fontos eleme ennek a játéknak, hogy a figurák színjátéka az Ulpius-ház határain kívül nem értelmezhető, a valós világban Éva és Tamás színházi érdeklődésük ellenére nem kívánják kitanulni a szakmát (itt gondolhatunk a dilettáns szavunk hétköznapi értelmére, melyben a professzionalizálódás hiánya lesz hangsúlyos): „A jövőjüket nem tudták másképp elképzelni, mint a színházzal összefüggésben, amennyiben egyáltalán gondoltak jövőjükre. Tamás drámaírónak készült, Éva pedig nagy színésznőnek.”<sup>34</sup> A dilettantizmus szempontjából az idézet folytatása még beszédesebb: „De a készülés szó nem egészen helyes, mert Tamás sosem írt drámát, és Évának álmában sem jutott eszébe, hogy színiiskolába kellene járnia. Annál nagyobb szenvedéllyel jártak színházba. Csak a Nemzetibe; a könnyű színpadtól Tamás éppúgy undorodott, mint a modern építészettől; leginkább a klasszikus drámákat szerette, amelyekben bőven van gyilkosság és öngyilkosság.”<sup>35</sup> Ugyanehhez a kérdéskörhöz kapcsolódik, hogy Éváról kiderül, amikor a valós színpadon, egy iskolai színdarabban kell megmutatnia színészi tehetségét, hogy dilettáns színész: „Magáról az előadásról most nem akarok persze beszélni, csak melleleg jegyzem meg, hogy Évának egyáltalán nem volt sikere” – emlékszik vissza Mihály.<sup>36</sup> Ugyanakkor absztraktabban megfogva a kérdést, a szerepjátás az Ulpiusok köré szerveződő csoport dinamikájára is jellemző: mindig van egy „hegemón”, akinek az alakját, viselkedését utánozzák a tagok.

## Mihály, a századvégi dilettáns

Mihály figurája gyakorlatilag pontról pontra megfeleltethető Bourget századvégi dilettánsképének. Áldozat és mártír – leginkább ezeket a szerepeket veszi fel és élvezi az Ulpius ház játékaiban, továbbá erotikus érdeklődésére is ez jellemző, ahogy azt az Erzsivel való beszélgetéséből megtudhatjuk. Az áldozati szerephez szorosan hozzátartozik a másokért és magáért vállalt

felelősség kérdése, amely elől Mihály notóriusan menekül. Még saját halálát sem képes megtalálni, hiszen Tamásét akarja leutánozni, ahogy ez Éva búcsúüzenetéből kiderül: „»Mihály, mikor ezt olvasod, már útban vagyok Bombay felé. Nem jövök el hozzád. Te nem fogsz meghalni. Te nem vagy Tamás. Tamás halála csak Tamást illeti meg, mindenki keresse a saját halálát.«<sup>37</sup> Továbbá ezt mutatja az is, hogy Mihály végül úgy kerül vissza Pestre, hogy az apja Erzsi kérésére hazaviszi, mint egy gyermeket.

Mihály másik tulajdonsága, amely korrelál a századvégi dilettáns képével az, hogy teljesen érdektelen a világ dolgai iránt, kizárólag befelé fordul a figyelme: „Erzsi bizonyára éppen azt szereti benned, hogy olyan vagy, amilyen vagy, olyan végtelenül távoli és elvont, hogy senkihez és semmihez közöd nincs, és mint ha egy átutazó idegen, egy Mars-lakó lennél ezen a földön; hogy semmit sem tudsz pontosan megjegyezni, hogy senkire sem tudsz komolyan haragudni, hogy nem tudsz odafigyelni, ha mások beszélnek, hogy inkább csak jóakaratból és udvariasságból csinálnál néha úgy, mintha te is ember volnál.”<sup>38</sup> Mihály érzékeire alapozva éli életét, úgy dönti el például, hogy reagáljon egy adott helyzetben, hogy a logikus gondolkodást mellőzve mérlegeli érzéseit. Ahogy a századvégi dilettáns is teszi, hangulatokat érzékel a világból, ezek révén dönti el, hogy mi a valós, és mi a fiktív. Ennek a legkiemelkedőbb példája a következő sienai jelenet:

Az egyik kapu felirata így hangzott: *Cor magis tibi Sena pandit*, jobban kinyitja szívedet Siena... Itt még a kapuk is bölcslet és igazat beszélnek, jobban kinyitja szívedet Siena, hogy megteljen az élet egyszerű és könnyű mámorával és vággyal, amint illik az évszak fátyolozott szépségéhez. Másnap hajnalban Mihály felébredt, felkelt, és kibámult az ablakon. Az ablak kinézett a városból, a hegyek felé. A toszkán tájon könnyű lilaszínű ködök úsztak, és az aranyszín lassan és bátortalanul készült elő a nappalra. És semmi sem volt, csak ez a lila-arany derengés, a távoli hegyek alatt. – Ha ez a táj valóság – gondolta –, ha ez a szépség csakugyan van, akkor minden hazugság, amit eddig csináltam. De ez a táj valóság. És hangosan elmondta a Rilke-verset. [...]. Azután riadtan fordult Millicent felé, aki édesen aludt tovább. És ráeszmélt, hogy Millicentnek semmi realitása nincsen. Millicent nem több, mint egy hasonlat, ami véletlenül eszébe jut az embernek. És semmi. Semmi.<sup>39</sup>

Mihály folyamatosan ingereket keres, melyeket részben az utazás, részben fokozott szexuális élményei során él át. Azonban, ahogy Bourget is kiemeli,

az érzékek ilyen típusú hajszolása az érzékek túltöltődéséhez vezet, aminek a következménye akár betegség is lehet, ahogy Mihály esetében is. Idegi gyengeségének előjele lehet az örvényérzet, illetve az Olaszországban játszódó fejezetekben idegi kimerülése is. Bourget az utazást és a kozmopolitizmust összekapcsolja a dilettantizmus kérdésével. Fontos ebből a szempontból, hogy a turizmust, amely fontos szerepet kap Mihály és Erzszi kapcsolatában, Bourget polgári időtöltésnek tartja. Az *Utazás és holdvilágban* Mihály az egyetlen az Ulpius ház köré szerveződő csoport tagjai közül, aki ténylegesen polgári közelemből származik.

Mihály, ahogy a századvégi dilettáns is, szerepet játszik, mert nincs saját egyénisége – mindez kapcsolódhat a saját életért vállalt felelősség kérdéséhez is. Éppen ezért kell megerőltetnie magát, hogy részt vehessen az Ulpius-féle színjátásban, hiszen az nem az ő egyéniségéhez illik, hanem az Ulpiusokéhoz:

És mégis rossz volt a lelkiismeretem a két Ulpiusszal szemben. Úgy éreztem, hogy becsapom őket. Mert ami nekik természetes szabadság volt, nekem nehéz, görcsös lázadás. Túlságosan is polgár vagyok, és túlságosan annak neveltek otthon, hiszen te tudod. Nekem nagy lélegzetet kellett vennem, és nagy elhatározásomba került, hogy a cigarettahamut a földre szórjam; a két Ulpius nem is tudta másképp elképzelni. [...] Legnehezebb az volt, hogy részt kellett vennem a játékaikban. Belőlem minden színész-hajlandóság messzemenően iányzik, legyőzhetetlenül szégyenlős vagyok, és eleinte majd meghaltam, amikor rám adták a nagyapa vörös mellényét, hogy VI. Sándor pápa legyek egy folytatásos Borgia-drámában. Később megtanultam ezt is; de sosem tudtam olyan szép barokk szövegeket rögtönözni, mint ők.<sup>40</sup>

A dilettánsához kapcsolódó egy absztraktabb vonás is megjelenik Mihály karakterénél, a termékeltenség: az ő esetében hiányzik az „apa-vonal” a tenyeréből, ahogy az kiderül, mikor Vannina jósol belőle, illetve a férfi Erzsivel való beszélgetésében kifejti, hogy az apaszerep áll tőle a legtávolabb: „milyen szerencsétlen lesz előbb-utóbb mellettem, aki, azt hiszem, még tábornok is könnyebben lehetnék, mint hogy apaszerepet játsszak, ez az a humánus, ami teljesen hiányzik belőlem, többek közt.”<sup>41</sup> Mindez véleményem szerint ismét visszavezethető a felelősségvállalás hiányára a karakter jellemében.

## Mi a hasonlóság a különböző típusú dilettánsok esetében?

A dolgozat végén feltehető a kérdés, hogy mi a hasonlóság a különböző dilettáns típusok esetében? Az élet és a művészet élvezete, nosztalgia az antikvitás felé, miközben a körülöttük lévő, valós világ szétesőben van. 25 Ennek a szétesésnek a jelei a szövegben is fellelhetők: „Mert akkor a veszendőséget már nemcsak én éreztem, hanem az egész város is, a levegőben volt. Az embereknek rengeteg pénzük volt, és tudták, hogy hiába, egyik napról a másikra el fog veszni, a katasztrófa úgy lógott a kerthelyiség fölött, mint egy csillár”<sup>42</sup> – emlékszik vissza Mihály ifjúkorára, ő és Erzi Olaszországban pedig „kis fasisztákkal” találkoznak, de Waldheim Rudi története is idekapcsolható: Németországban élő fia megtagadja őt, mert szerinte sváb származása miatt nem igazi német. Ezen a ponton érdemes bevonni a címben jelölt harmadik fogalmat, a neofrivolizmust is az értelmezésbe. Gyakran „súlytalanságként” vagy „ürességként” értelmezik a fogalmat, és Szerb Antal igyekezik megvédeni a „neofrivol” jelzőtől, amit az író maga is használ. A legteljesebb meghatározását annak, hogy számára mit jelent a neofrivolizmus, *A világirodalom történetében* adja Aldous Huxley kapcsán:

ő volt a legkitűnőbb írója annak a húszas évekre oly jellemző iránynak, amelyet talán minden frivolitás nélkül neofrivolizmusnak nevezhetünk. [...] A húszas évek szellemi elitje félt a komoly dolgoktól, hiszen a komoly dolgok váltották ki a világháborút. [...] Az emberek gyorsan szétnéztek, és megállapították, hogy még annyi szép dolog maradt meg: Itália, a nő, a tudomány, a festészet, a finom emberszólás, az ironia fölénye. És ha tekintetünk a felületen marad, nem kell észrevennünk »a riadó vak mélységet« a játékos színek mögött. Így vált életbölcességé a felületesség, a sztoicizmus modern formája. Az attitűd nem volt bizonyos erkölcsi érték híján sem: hallgatólagos tiltakozás a nagyképűségek, a harsogó komoly hazugságok, a felduzzasztott álfelölősség ellen, amely csak arra való, hogy az embert ember ellen uszítsa. Inkább legyünk felületesek, mint gonoszok, mondták.<sup>43</sup>

Az *Utas és holdvilág*ban minden negatív tulajdonsága ellenére számtalanszor elhangzik Mihállyal kapcsolatban, hogy nem gonosz ember, szemben például Pataki Zoltánnal, aki erkölcsösnek állítja be magát, de valójában rendkívül immoralis tettekre is képes.

Szerb Antal regénye véleményem szerint egy éppen háború előtt lévő világ utolsó perceit mutatja be, olyan figurákkal, akik a dilettantizmus révén

próbalnak menekülni a való élet megpróbáltatásai és elvárásai elől. Bourget emeli ki, hogy a dilettantizmus bizonyos individuumok számára hasznos lehet, míg mások számára inkább negatív következményekkel jár.<sup>44</sup> Meglátásom szerint Tamás és Éva esetében autentikus létformáról van szó, 26 míg Mihály esetében negatív felhangot kap a „dilettáns” jelző.

<sup>1</sup> Mely a latin 'delectare' igén alapszik. Richard HIBBITT, *Dilettantism and its Values: From Weimar Classicism to the fin de siècle*, New York, Legenda, Modern Humanities Research Association, Routledge, 2006 (Studies in Comparative Literature), 6.

<sup>2</sup> *Uo.*

<sup>3</sup> *Uo.*, 7.

<sup>4</sup> *Uo.*

<sup>5</sup> Maarten van BUUREN, *Le Dilettantisme, style de vie*, Poétique, 2004/1, 53.

<sup>6</sup> POSZLER György, *Szerb Antal*, Bp., Akadémiai, 1973, 47.

<sup>7</sup> „»Tegnap este egy más láz jött rám... Az intellektuel láza, a megrészegülés a tudásvágytól, a művészetek, az esztétikai szép vágyától« – így ír naplójában 1918. március 30-án a tizenhét éves Szerb Antal. A későbbi életmű ismeretében nem lehet kétséges, hogy ez az »intellektuelláz« a mohó szellemi érdeklődésű nagydiák mélyen átélt, őszinte élménye. Mégis érdekes, hogy ugyanezen a napon jegyzi fel olvasmányai közé Walter Pater *A renaissance* című tanulmánykötetét, és hozzáfűzi, hogy Pater könyve »valami reneszánsz szellemmel hatja át«”. *Uo.*, 32–33.

<sup>8</sup> SZERB Antal, *A világirodalom története*, Bp., Magvető, 1941, 531.

<sup>9</sup> BUUREN, *i. m.*, 56.

<sup>10</sup> *Uo.*

<sup>11</sup> *Uo.*, 54.

<sup>12</sup> Marten van Buuren „la Vierge”-ként, azaz „A szűz”-ként hivatkozik a képre tanulmányában, Fra Angelicónak azonban *A szűz koronázása* és *A szűz halála* című festményét, illetve a *Madonna*-képeit is takarhatja ez a megnevezés, ezért döntöttem „A szűz” fordítás mellett.

<sup>13</sup> *Uo.*

<sup>14</sup> *Uo.*, 55.

<sup>15</sup> *Uo.*

<sup>16</sup> *Uo.*

<sup>17</sup> HIBBITT, *i. m.*, 91.

<sup>18</sup> *Uo.*

<sup>19</sup> *Uo.*, 92.

<sup>20</sup> *Uo.*

<sup>21</sup> BUUREN, *i. m.*, 61.

<sup>22</sup> HIBBITT, *i. m.*, 92.

<sup>23</sup> *Uo.*, 96.

<sup>24</sup> *Uo.*, 105.

<sup>25</sup> BUUREN, *i. m.*, 59.

<sup>26</sup> HIBBITT, *i. m.*, 175.

<sup>27</sup> SZERB Antal, *Utas és holdvilág*, Bp., Magvető, 2010, 33.

<sup>28</sup> *Uo.*, 36.

<sup>29</sup> *Uo.*, 37–38.

<sup>30</sup> *Uo.*, 35.

<sup>31</sup> PLATÓN, *A lakoma*, ford. TELEGGI Zsigmond = PLATÓN, *Szókratész védőbeszéde*, *A lakoma*, ford. DEVECSERI Gábor, TELEGGI Zsigmond, Bp., Európa, [é. n.], 94.

<sup>32</sup> SZERB, *Utas és holdvilág...*, *i. m.*, 41–42.

<sup>33</sup> *Uo.*, 38.

<sup>34</sup> *Uo.*, 38–39.

<sup>35</sup> *Uo.*, 39.

<sup>36</sup> *Uo.*, 52.

<sup>37</sup> *Uo.*, 391. (Kiemelés az eredetiben.)

<sup>38</sup> *Uo.*, 91–92. (Kiemelés az eredetiben.)

<sup>39</sup> *Uo.*, 161–162. (Kiemelés az eredetiben.)

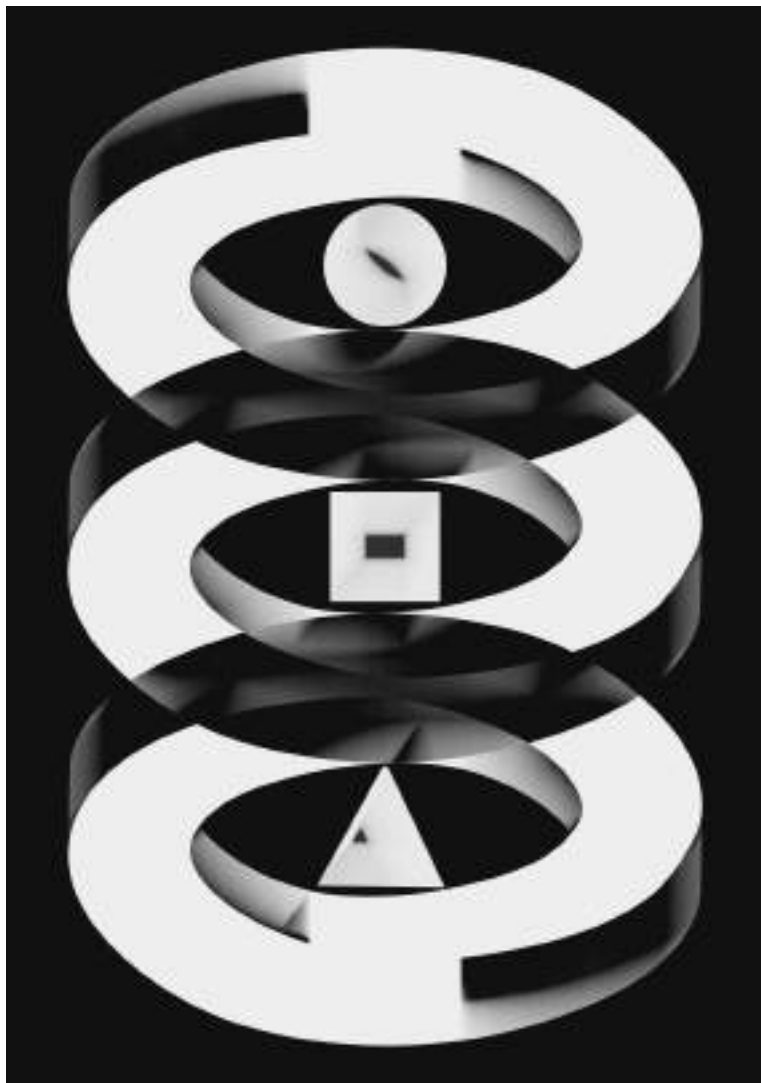
<sup>40</sup> *Uo.*, 46–47.

<sup>41</sup> *Uo.*, 97.

<sup>42</sup> *Uo.*, 76.

<sup>43</sup> SZERB, *A világirodalom története...*, i. m., 812.

<sup>44</sup> HIBBITT, i. m., 93.



28 Nyerges Gábor Ádám

## „ISTEN KÉPÉBE VÁGNI... A SEMMIÉBE...”

Orbán Ottó verseinek istenviszonyáról

*Minél tanárosabban pedáns a szóválasztás,  
annál több vért és mocskot markolhat a vers –  
isten képébe vágni... a semmiébe...  
(Orbán Ottó: Radnóti-émlékérem [2.])<sup>1</sup>*

Orbán Ottó költészetének esetleges istenélményéről szólva még azok az elemzői sem tesznek említést valamiféle felfedezhető, konvencionális értelemben vett vallásos meggyőződés konzekvens megjelenéséről, akik egyáltalán (érintőleg) megemlítik a versek ezen lehetséges vonatkozását. (Példának okáért Dérczy Péter az orbáni világszemléletben sajátos deisztikus meggyőződést, Vajda Miklós szkeptikus bizonytalanságot, míg Juhász Erzsébet „bizonytalan, kételyekkel teli Isten-képzeteket”<sup>2</sup> fedez fel. Előbbi kettőhöz ld.: „Korai költészete [egyébként egész munkássága] arról tanúskodik, hogy alkotói attitűdjének meghatározó eleme a felismerés: a világ istentől elhagyott”<sup>3</sup> Vö. „Ő is erősen kételkedett sok mindenben, főleg a túlvilágban, meg persze hitte is, de nem hol így képzelte, hol meg úgy, hanem egyszerre volt igazi intellektuelként szkeptikus hívő és hívő szkeptikus, egy gondolatmenetben, egy versben, egy sorban, egyazon metaforában is akár”.<sup>4</sup>) Korántsem véletlenül: Orbán Ottó verseinek istenemlékezései ugyanis még pár izoláltan, leginkább csak az adott mű vonzaskörében érvényes kontextusban idézhető példa ellenére sem sugallnak olyan megszilárdult, átfogó szemléletet, melyet a szerző gondolkodása egészére érvényes módon hívő vagy vallásos attitűdként, meggyőződésként minősíthetünk. Orbán versbeszélője – mely a szerzői intenció alapján egyértelműen egyetlen önazonos karakterisztikával és identitással bíró személyként tételeződik, s Orbán e vállalkozása, nem fenntartások nélkül kezelve, de nagyrészt sikerrel megvalósítottak is tekinthető – legfeljebb agnosztikus bizonytalansággal, de legalább annyiszor sajátos, ateista pesszimizmussal látszik nyilatkozni a világ működéséről.

A következőkben e hol nyíltan tagadó, hol szkeptikusan kételkedő, hol gúnyos-élcélődő istenviszonyra hozok néhány szövegpéldát – egyszersmind jelezve, hogy e felsorolást még számos további szöveghellyel is hosszasan lehetne bővíteni, azonban éppen mennyiségükre és negatív jelentéskörű egybecsengéseikre nézvést is roppant szemléletesnek tartom, hogy a következő idézetek mindegyike csupán egyetlen kötetből, Orbán egyik legismertebb és elismertebb darabjából, az 1992-es *A keljföljancsi jegyeséből* lett kiválasztva: „Sőt Isten maga is csupa kétség és a fizika mögé bújjik” (*Bemutatném Apollinaire urat*); „Isten, ha van, mindent lát, és most int: elég! / S a fekete ég aljára a hajnal / kiteszi új napunk izzó mínuszjelét.” (*Egy éj a ködös dombon*); „rejtve marad a lényeg, // hogy mi ez az izzó ösztöke itt benn, / s ki néz a szemünkkel, mi vagy az Isten? / Akárki – a szőrhernyó a halálba ráng, / és föllobban belőle a lepke, a láng.” (*Az üres kincsesbánya*); „Segíthet-e rajtunk bármi? / Hol van most, mondd, az Isten, / akit, mint Kosztolányi, / nem lelünk ott sem, itt sem?” (*Vas István halálára*); „a Sorskovács is üthet mellé? Vagy Isten elbóbiskolt? / Vagy nincs jó és rossz? Vagy ébren álmodunk, / ha emberarcot képzelünk a kozmikus paróka alá, / hol csak a képlékeny fogalmak fullasztó örvénye kavargog?” (*A Wallenberg-jelentés*); „az a tollpamacs madár, amelyet / Boston fele hulltunkban hallottam egy ágon énekelni: / Isten, Isten, még ha nem is vagy, szép a világod, jó madárnak lenni / benne nyáron, olé!” (*Útkeresztződés Minneapolisban*).

Mindazonáltal ez korántsem jelenti azt, hogy ne beszélhetnénk Orbán Ottó költészetének esetleges transzcendens-metafizikai vonatkozásairól, még ha – szemben a vallásos költészet poétikai konvencióival, s inkább a romantika időszakából eredeztethető felfogáshoz közelítve – Orbán művészetének (világ)szemléletében, a versek megrajzolta világban, többnyire nem isten léte jelenti a határozottan jelen lévő metafizikai szférát. Talán ez magyarázhatja, hogy miért látja Kis Pintér Imre (a konvencionális) transzcendenciától mentesnek az Orbán-lírárt: „Ami majdnem lehetetlen: Orbán Ottó minden transzcendens segítséget elhárítva vált költővé egy költészetellenes korban. Ettől különleges, még ha az »üres mennyk«- nyel, a transzcendencia-hiánnyal, az újabb magyar líra minden jelentős költője viaskodott, Orbán Ottó pedig úgyszólván kivétel nélkül mindenkitől tanult valamit”.<sup>5</sup> Ennek belátása mentén egyrészt megvizsgálandó, hogy amennyiben (elsősorban, mint vélem) nem a vallásos áhítat módusában jelenik meg (nem elhanyagolható gyakorisággal) a verseiben „isten”, úgy emlegetése milyen funkciót tölt be Orbán Ottó költői világában; valamint, hogy amennyiben költészetének kvázi-metafizikai vonatkozásai elsősorban nem a vallásos hit által tételezett istennel kapcsolódnak össze, úgy Orbán mit helyez költészete szemléletében isten és a vallásos hit helyére.

Az első felvetéssel kapcsolatban úgy vélem: Orbán verseinek istene minden esetben csupán szimbolikus jelentéskörben fordul elő. Ezt a felfogást a legexplicitebben talán az *Élet* című versének pár sora reprezentálja: „isten az ember / metaforája a fölfoghatatlanra, / a valóságon túli valóság helyett egy kép, / emberformájú, emberméretű”.<sup>6</sup> Szimbólumértékében pedig vagy a kegyetlen (mert hogy: az emberi léptékkal mérhető szenvedés iránt szenttelen) sors szinonimája, avagy a (gyakran: vak)hit tárgya. „Istenértékű” lehet tehát verseiben minden az emberinél nagyobb léptékű, sorsszerűen befolyásoló tényező és körülmény, ahogy minden hinni vágyott, csodálatos (a valóság csodátlan realitásával össze nem egyeztethető) dolog, vágykép vagy tapasztalat.

Ennek az „isteni” tartománynak a helyét foglalja el a versek eszmei hierarchiájában a *csoda* fogalma. A csoda pedig Orbán logikájában leginkább a reménnyel áll összefüggésben: mely remény azonban rendre csalóknak, beigazolatlanoknak, balga, naiv (mégis: emberi természetünkől fakadó) reflexcselekedetnek tűnik, és amely kiirthatatlan az autentikus létezőből (az orbáni versbeszélő én egyik legfőbb identitásreprezentációs motívuma rendre a reménykedésre való képessége felszámolhatatlanságának felmutatása – lásd Angyalosi Gergellyel folytatott, „kritikai-költészeti dialógusában” is).<sup>7</sup>

Orbán költészetének csoda- vagy metafizikafelfogásának középpontjában egyértelműen az emberi minőség<sup>8</sup> kerül az isteni helyébe (például: „én az istenséget / esendőnek képzelem azaz mélyen emberinek”<sup>9</sup>),<sup>10</sup> ahogy ilyesformán pedig az ember által elérhető és megtapasztalható csoda veszi magára a konvencionális felfogásban az isteni akaratnak tulajdonított, megváltó erejű és pusztán a realitás felől nézve felfoghatatlan, mindennapi életünknel magasabb szférához tartozó attribútumokat. Lényegében ezt foglalja össze Orbán *Koktél* című verse is, melynek már felütése is a klasszikus vallásos áhítattal szembemenő, azt provokáló, Orbán verseire nagyon is jellemző módon blaszfemikus, ironikus-gúnyos kijelentést fogalmaz meg: „Személyes Atya-Istent a zsidó törzsek képzeltek maguknak”.<sup>11</sup> A zsidó vallás istenfigurájának, valamint abból a teljes, nyugati, zsidó–keresztény hagyományozású kultúrára hatással lévő, zord, kegyetlen, haragvó apafigura alakjának kifigurázása a tizennégy soros versnek pontosan első felét teszi ki. A vers második felében kibomló, a fent bemutatottakkal szemben megfogalmazott, egyéni meggyőződés deklarációját „a szigorú családfő, a zordon apafigura, Freud ihletője”-hez<sup>12</sup> kapcsolható hit elutasításával, saját szemléletét ezzel ellentétben deklarálva láttató kijelentéssel vezeti be a versbeszélő. Úgy is mint: „Engem lázadásra ösztökél a merev rend, a túl nagy várakozás”.<sup>13</sup> Míg a zsidó–keresztény vallásos eredetű kulturális hagyományt nem domináns identitásképző elemként, hanem pusztán az (Orbán verseiben szintén szimbolikus hang-súlyos) „ép elme” (ez rendre a „mérték” orbáni fogalmával áll kapcsolatban)

megőrzéséhez használható egyik eszközként láttatja: „hogy a zsidó–görög–keresztény kottél megóvjon a gyűlölettől, / és ép elmével éljek túl több betegséget és két diktatúrát”.<sup>14</sup> A vers folytatása teljesen egyértelműsített hangsúllyal helyezi a „képzelt” isten helyére „az őrangyal” figuráját, melyet Orbán a vers, tehát a költészet, a művészi ihlet, a gondolkodás, a fantázia és az alkotás nyújtotta szabadság végtelenségének szimbólumaként mozgósítva állít be egyéni hite központi és elsődleges tárgyaként – elvégre a vers korábbi szakaszában kifigurázott (vallási) csodával<sup>15</sup> szemben az ihlet, a költészet csodája (ez esetben egy közismert Berzsenyi-sor által reprezentálva) már affirmatív módon jelenik meg (még ha ironikus-groteszk szcenírozásban is, de nem gúnyos tagadással) a *Kottél* zárlatában: „de említsük meg itt a versek szellemét is, az őrangyalomat – / fekete frakkjában egy kémény pódiumán feszített, / és azt skandálta rigóul: »Lollim barna szemöldöke«”.<sup>16</sup>

Ezen a ponton fontos emlékezetünkbe idéznünk, hogy Orbán Ottó verseiben (különösen, de nem kizárólagosan a részben vagy egészben ars poetikus darabokban) igen gyakran a sajátos orbáni fogalomként rendre így említett, és egyik válogatáskötetének címe gyanánt is kiemelt „a költészet hatalma” jelenti a csodatapasztalás gyakorlati megvalósulását, a versek szimbolikájában nem egyszer különböző szférák valószerűtlen átjárhatóságának megtapasztalása által. Orbán számos versében (igencsak konvencionális asszociációkkal és képalkotással) a repülés, az ég elérése és a „rögvalóság” „szilárd” talaja között képes a poétikai ihlet és tudás „szárnyalni”. Nem véletlen, hogy az orbáni gondolatkomplexumban isteni és emberi keverhető és kevert minőségek – nem pusztán „az istenség” *képzelt* „mélyen emberinek”, hanem egy másik vershelyet idézve – Vörösmarty *Előszőjára* visszautalva<sup>17</sup> – „A félig Isten, félig állat ember / nem tudja magáról, mikor melyik”.<sup>18</sup>

Egyszersmind úgy vélem, hogy ez a típusú (emberi) remény- és csodafelfogás ad megfelelő értelmezési kulcsot a „késői” Orbán betegséget és halált tematizáló verseinek istenszimbólumához (legyen szó akár a *Melyben Balassi módján fohászodik* című vers fohászának címzettjéről [„Későn lett szavam rád, / levegős szabadság, / [...] // Most hívlak hát téged, / szabd rám szemmértéked”]<sup>19</sup> vagy a legutoljára megjelent, posztumusz kötetben közreadott, utolsó versek istenképzetéről [például: „A mítosz a két lábon járó majomember álma. // A légtérben nem szállnak angyalok. / Isten van vagy nincs.” vö.: „Látom hogy a sár bugyborgó torka nyeli el az élő // Képzetelem mégis az égre les / Mert eszelős remény éltet Halál hol a hatalmad // Ha holnap erre száll egy angyal / Elejt egy verssort, én meg fölkapom”]).<sup>20</sup>

Ezt az (elutasított-kifigurázott) isteni *helyetti*, *valósként* beállított csodát nevezi meg tehát Orbán Ottó gyakran „a költészet hatalma” gyanánt.

Ehhez kapcsolódva idézem Büky László *A költészet hatalma* kötet kapcsán írt recenziójából a fogalom értelmezését: „Ugyanis a mindenségről és a mesterségről verseket írni nyilván azt (is) jelenti, hogy ebben (vagy ebben is) van a költészet hatalma: az írás olyan mesterség, mely készítményébe, 32 a versbe képes zárni, foglalni a mindenséget. Ami persze ellentmondás, akkor is, ha a vers fogalmát és a mindenségét bármilyen tüzetességgel meg lehetne határozni. Ugyanakkor – és ez is meglehetősen közhelyes gondolat – *a vers nem csupán része a mindenségnek, hanem maga is egy mindenség(rendszer)*”.<sup>21</sup>

Amennyiben az eddig belátottakból az látszik kirajzolódni, hogy Orbánnál elsősorban (például versalkotásra való képessége által) az *ember* fogalma látszik az isteni konnotációval kapcsolatba kerülni, nem csupán a „semiből világokat” teremteni képes, romantikus költő, hanem maga isten képzetének megalkotása által is; még inkább, mint amennyire az „emberarcú”, emberekkel rokonszenvező és őket a saját képmására megalkotó isten fogalomköre közelít a halandó, gyarló emberihez, ennek megértéshez *Az alvó vulkán* kötet egyik darabja is közelebb hozhatja az értelmezőt. Az *Ami a versben rejtőzködik* című vers felütése a „mindenhol ott levő”, de sosem megfogható, bizonyítható, pusztán *érezhető* és *sejthető* istenérzékelés tapasztalásának konvencionális retorikáját eleveníti föl: „A fűben, a földben, a vízben valami van, / és hangtalanul suhan”.<sup>22</sup> A vers folytatása azonban (a címben is megelőlegezett tematizálással összhangban) már a harmadik sorában felszámolja a kétértelműség lehetőségeit: e *suhanó*, csodás valaminek előbb metafizikai, majd tudományos eredetét-vonatkozását zárja ki a gondolatmenet; utalva arra, hogy a költészet hatalmának csodája Orbán értelmezésében nem isteni, hanem emberi eredetű, viszont (lévén csoda), pusztán a tudás, ész eszközeivel, teljességében, nem megragadható: „Nem istenkép, nem megoldás, nem remény, / testtelen fény, / és hangtalanul suhan. // Nem a századok, nem a találmányok, nem a tudás, / fekete csillogás, / és hangtalanul suhan”.<sup>23</sup> A vers, néminemű didaxissal, ötödik strófájában e „receptet” is meghatározva, meg is fogalmazza, hogy az ilyen, emberi léptékű és eredetű csoda „rejtélyes egészének”, mondhatni, megoldóképlete tudás és kreativitás ötvözete: „képzellel fűtve az ész”.<sup>24</sup> Az utolsó előtti strófában a versbeszélő (szintén a valósi áhítat nyelvi-retorikai-poétikai konvencióira rájátszva) „legbensőbb lényege” gyanánt nevezi meg beszéde tárgyát, míg az utolsó (a verset az első szakaszra visszautalva keretező) versszakban újrahangsúlyozódik e csodaérzékelés teljeskörűen *emberi mivolta*, a retorikai konvenciókra való rájátszás által is előhívott olvasói elvárások (istent dicsérő, az isteni jelenlétet leíró szövegek) kijátszását újfent, a mű utolsó, igencsak hangsúlyos szavának megválasztásának eszközével is újrahangsúlyozva: „S a nemben, amit a vers üvölt, rejtett igen suhan / fű és föld és víz és emberarcuan”.<sup>25</sup>

Az Orbán-költészetnek e fentiekben taglalt, gondolati alapozottsága mellett (s gyakran azzal kapcsolatba is kerülő, már emlegetett) lényeges vonása egyszersmind a provokatívan tabusértő profanizálás, melyről Csányi Erzsébet, azt taglaló tanulmányának elején megállapította, hogy „mélyáramként bejárja egész versvilágát”.<sup>26</sup> Mint folytatja: „E versbeszéd indulatát ugyanis a bináris oppozícióként kirajzolódó ellentétek, köztük a szent és a profán ütközései adják”.<sup>27</sup> Mint Csányi megállapítja számos érzékletes szövegpéldával is alátámasztva észlelését: „A költészet ilyképp csupán minduntalan visszavont, kétségbevont és kiharcolandó szakralitással rendelkezik, olyan szentséggel, melyet szakadatlanul meg kell mártani a profán vonatkozások közegeiben. A profanizálás mint megszenteltelenítés, meggyalázás, megcsúfolás két világ egybejártsága, ahol is a hitetlen, avatatlan világ az erősebb. A költészetet tematizáló gondolatkörön, önreferencián túl elsősorban a bibliai diskurzus esik itt áldozatul”.<sup>28</sup> Csatlakozva Csányi Erzsébet vizsgálatának gondolatmenetéhez, fontos észrevenni, hogy az Orbán-költészet szakrális utalásai, meghatározó, lényeges és e poétikán belül is felismert, valamint hangsúlyozott jelenségek. Ennek szemléltetésére a vonatkozó szöveghelyek sokasága mellett érdemes akár csak a bibliai allúziókra rájátszó – Csányi által is kiemelt – kötetcímek jelentőségét megemlíteni, hozzátéve, hogy az idézett könyvcímek Orbán Ottó második, harmadik és negyedik kötetéhez tartoznak, tehát egy időben meglehetősen jól behatárolható, koncentrált referencialitási törekvésre is engednek következtetni (*A teremtés napja, Búcsú Betlehemtől, A föltámadás elmarad*). Mindazonáltal e szakrális utalások szinte minden esetben vulgáris-köznapiprofán és, nem egyszer, alantas és trágár minőségeivel összekapcsolva jelennek meg az Orbán-versekben, nem annyira csupán az ellentétezés váratlanságának effektusát működtetve, hanem (mint arra Csányi is felhívja a figyelmet) e megoldások a pátosz módusával találkozott retorikai és szemantikai „ellentétet egybegyúrva kívánnak létrehozni egy új minőséget”.<sup>29</sup>

Mint láthatjuk, a korábban kiemelt példaként hivatkozott *Ami a versben rejtőzködik* szövegében a konvencionális szakralitás emelkedett nyelvén eszmei-gondolati tabusértéssel találkozunk, isten *helyére*, az emberi kreativitás jelképe gyanánt, a verset helyezve; az isteni, a szent minőségek pedig rendre a konvencióktól nem csupán eltérő, hanem azokat radikálisan provokáló nyelvi és gondolati közegben jelennek meg Orbán Ottó legtöbb versében.

Ez utóbbinak egyik leginkább közismert szövegpéldája – igaz, első ránézésre, látszólag, könnyedebb, játékosabb, kevésbé *vaskos* ellentéteztést megvalósítva – Orbán *A világ teremtése* című „filozófiai operettje”, mely

– a fenti példákkal ellentétben – nem az isteni szféra relativizálásában-ta-  
gadásában, nem is annak nyelvi-gondolati közegének tabusértő határátlé-  
péseiben, sokkal inkább a bibliai szereplők, az úr, avagy az angyalok karának  
parodisztikus és – mint vonatkozó tanulmányomban részletesebben  
34 is érveltem mellette<sup>30</sup> – a hetvenes évek korabeli valóságára rímelő,  
*kettős (görbe)tükör*-jellegében gúnyos-parodisztikus ábrázolása által  
forgatja fel szent és profán bevett, klasszikus-hagyományos minőségtársí-  
tásainak rendszerét.

Zárlat gyanánt ezúttal nem Orbán Ottó korai költészetének a háború  
pusztítása és az embertelenség tragikus tapasztalataival szemben, a maguk  
emelkedettségében felmutathatatlanul hivatkozott, *értelmetlenné vált* szak-  
ralitást megidéző szöveghelyeiről, semmint a kései Orbán apokaliptikus, ki-  
látástalan végromlásvízióit az „üres ég” alá helyező verseiből, hanem *A világ  
teremtéséből* idézem e filozófiai operettnek a semmivel határos relativitást  
értelmező *nyitányát*:

Ez az ős, ez az ős, ez az ősköd itt,  
itt még csak az atom hősködik,  
de az se, hajaj, bizony az se sokáig,  
mert bokájától a homlokáig  
úgy elfogja a kábulás,  
hogy megkezdődik a tágulás,  
és ami régen elegynek egy volt,  
kifut a fazékból a mennybolt,  
s a továbbiakban minden részlet  
csak töredéke az egésznek,  
ami kényelmetlen az észnek,  
de nincs mit tenni ellene,  
mert így kívánja a szelleme,  
ami a lényegét tekintve mi más,  
mint általános relativitás,  
mely relatív ugyan, de általános,  
mert több pontján is a semmivel határos,  
amiben, mint majdan az őstulok,  
föl-alábolyognak a kvantumok:  
ez az ős, ez az ős, ez az ősgomoly,  
és ez nem vicc, mert komoly.<sup>31</sup>

- <sup>1</sup> ORBÁN Ottó, *A fényes cáfolat*, Bp., Magvető, 1987, 34.
- <sup>2</sup> JUHÁSZ Erzsébet, *Ami túl van az ironikus ellentétezésen*, Hungarológiai Közlemények, 1997/1–2, 98.
- <sup>3</sup> DÉRCZY Péter, *Között: Esszé Orbán Ottó költészetéről*, Bp., Magvető, 2016, 57–58.
- <sup>4</sup> VAJDA Miklós, *A légtérben nem szállnak angyalok*, Holmi, 2002/10, 1260.
- <sup>5</sup> KIS PINTÉR Imre, „Eszme és légitámadás”: *Orbán Ottó világlátásáról*, Jelenkor, 1986/10, 938.
- <sup>6</sup> ORBÁN Ottó, *Szép nyári nap, a párkák szótlánul figyelnek*, Bp., Magvető, 1984, 52.
- <sup>7</sup> „De akkor milyen törhetetlen macacsság él túl minden kivégzést?” ORBÁN Ottó, *Egyik oldaláról a másakra fordul; él*, Bp., Magvető, 1992, 40.
- <sup>8</sup> „Mi úszkál majd a fölszínen, ha elsüllyed e zaklatott korszak? / A csőd, hogy mi mindent ígért, amit nem teljesített? / Vagy a dacos fejfölvetés, a forradalmak? / A megrázó fölismerés, hogy Isten mi vagyunk?” ORBÁN Ottó, *A fényes cáfolat*, Bp., Magvető, 1987, 11.
- „Ha volna isten, akit fölfoghatnék, / két világ közt, ebben az értékeit változó korban, / olyan, mint én, macacs, ember alkotta lény” *Uo.*, 27.
- <sup>9</sup> ORBÁN Ottó, *Az alvó vulkán: Versek*, Bp., Magvető, 1981, 89–90.
- <sup>10</sup> Ld. Dérczy Péter hasonló, de nem teljesen megegyező logikájú gondolatmenetében is. DÉRCZY, *i. m.*, 57–59.
- <sup>11</sup> ORBÁN Ottó, *Ostromgyűrűben*, Bp., Magvető, 2002, 28.
- <sup>12</sup> *Uo.*
- <sup>13</sup> *Uo.*
- <sup>14</sup> *Uo.*
- <sup>15</sup> „levelet írtak neki, mire Ő, akinek a nevét tiltva van kimondani, / túlsúly-díjas kőtáblákat postázott válaszul, a Törvényt” *Uo.*
- <sup>16</sup> *Uo.*
- <sup>17</sup> Vö.: „Egyszerre őszült az meg, mint az isten, / Ki megteremtén a világot, embert, / E félig istent, félig állatot, / Elborzadott a zordon mű felett / És bánatában ősz lett és öreg”.
- <sup>18</sup> ORBÁN Ottó, *Hallod-e te sötét árnyék.: Új versek 1995–96*, Bp., Magvető, 1996, 5.
- <sup>19</sup> ORBÁN Ottó, *A keljőljancsi jegyese*, Bp., Századvég, 1992, 58–59.
- <sup>20</sup> ORBÁN Ottó, *Az éjnek rémjáró szaka*, Bp., Magvető, 2002, 49.
- <sup>21</sup> BÜKY László, *Versek a mindenségről és a mesterségről*, Tiszatáj, 1995/2, 79. (Kiemelés tőlem – Ny. G. Á.)
- <sup>22</sup> ORBÁN Ottó, *Az alvó vulkán*, Bp., Magvető, 1981, 98.
- <sup>23</sup> *Uo.*
- <sup>24</sup> *Uo.*
- <sup>25</sup> *Uo.*, 99.
- <sup>26</sup> CSÁNYI Erzsébet, *A profanizálás szerepe Orbán Ottó költészetében*, Hungarológiai Közlemények, 1997/1–2, 101.
- <sup>27</sup> *Uo.*
- <sup>28</sup> *Uo.*
- <sup>29</sup> *Uo.*, 104.
- <sup>30</sup> NYERGES Gábor Ádám, *Egy olyan apróság, mint az ég: Orbán Ottó A világ teremtése című műve és a hetvenes évek társadalmi valósága*, Kalligram, 2019/3, 83–88.
- <sup>31</sup> ORBÁN Ottó, *A világ teremtése és egyéb badarságok*, Bp., Magvető, 1977, 13–14.

36 ISMERETLEN SZAKÉÁRUS  
FELJEGYZÉSEIBŐL

megbocsáthatatlan  
hogy nem néztem  
meg a rózsát amikor  
megérintett az illata

\*

az égen fénylik  
de a földön vakít  
el a pocsolójában  
tükröződő nap

\*

járdára hulló levelek  
madarak fel nem száradt  
nyoma őszi eső után

**Miért ereszkedik Hádészba?** Tisztában kell lennie, hogy vállalkozása istenkísértő. Ennyire sem lantjában, sem éneke varázserejében nem bízhat, akit anya szült. Érti, hogy a világ alaptörvények mentén üzemel, amelyeket istenek sem képesek megszegni.

Nem bátor igazán, de arcátlanul vakmerő! Ha hősné lenne, eldobná életét, hogy a túlvilágon egybekeljen Eurüdikével. Esze ágában sincs feláldozni magát, ahogy előtte és utána tengernyi szerel-

mes. Ha megtenné, egy lenne a csalódott szívek seregében. A sokaság ellenérzést kelt benne. Az ő története példa nélküli, ismételhetetlen. Bebizonyítja a világnak, nevét eltörölhetetlenül bevési az egyetemes mítoszba olyként, aki megcselekedte a lehetetlent. Mert Univerzális Pojácsa.

Villányi G. András 37

## ORPHEUSZ SZERELMEI\*

(részletek)

**Lázad** nemcsak elrabolt szerelme miatt, hanem lantjában, s a művészet földöntúli hatalmában rejlő hite vértjében is. Valóban Eurüdikéért ereszkedik a poklokig, vagy a lant hatalmának határait kutatja? Lehet, maga sem tudja?

**Eurüdiké rég halott.** Régtől holt a Lány. Orpheusz tudja, érti a Férfi, hogy sosem léteztek. Éltek, ám mégsem úgy léteztek, amiként vágyta: a *Hiányt*, az űrt betöltő állandóságként. Így a deficit szinonimája: Eurüdiké. A deficit neve: Lány. A létezéssel járó hiány nevei ezek: az elérhetetlen vágyakozás fantomjai. Róluk dalol Orpheusz s a Férfi.

### *Orpheusz lamentál*

földi asszonyt vágyó  
zuhant angyal voltam  
botlás szülte égi lény ki  
játszi szép leánnyal  
mint dús olajjal a harmat  
eggyé nem keveredhet

**Akár egy lelkiismeretes intéző,** gondolkodni kezd, miként vegye számba a múltat a Lánnyal. Az eseményeket, amelyek örömet vagy fájdalmat okoztak, vagy csupán megtörténtek: távolodó életük múlt termését. Először a bekövetkezett dolgokat kezdi lajstromba venni, de megtorpan hamar, mert felötlik, hogy számtalan olyan van, amely elvetélt vágyaik, a tervek méhében

abortálódott. Ismeretségük kezdetétől várták *A vihar* közös olvasgatását. Elmaradt. A Lány vetette fel, hogy utazzanak Japánba. A párizsi út a Férfi hatvanadik születésnapján. A repülőjegyet már megvették. Majd elszívják a duci dominikai szivarokat. Majd tanítja ijászkodni, agyaggalamb-va-  
38 dászatra. Majd ruhát csináltatnak a piros ázsiai selyembrokátból az utcai szabónál. Majd meglátogatják papagáj Rudit. Majd együtt is megkóstolják a pho levest az Attila úton. Majd lakomáznak ismét svédasztalos zusit. Majd annyi, de annyi mindent csinálnak még. Majd élnek még. Majd együtt. Majd. Majd. Még.

**Ha gyötrelmét életével azonosítja,** élete árán is gyötrelméhez fog ragaszkodni.

**A nagyerdei lánynak fahéjillata volt,** a bőre volt fahéj, a tekintete dió és borostyán. A szemérme szétválasztott mandula, és a bőre perzselt, mint cse-resznyefatörzs a júliusi napon. Magába vonzotta meztelensége, a székek felborultak, elszaladt az asztal és a panelház zengett a gyönyörétől, mint a mennyek emeletei Gábrriel harsonájától.

**Mentális képek lépére ragadt.** Bénultan vergődik emlékei légyfogóján.

**Apró szilvaszem,** sutaságától még kecsesebb. Kiskacsából kibújt makulátlan hattyú. Minden mozdulata csábító, szivárvány-tekintetű, mosolyos porcelánbaba. Ám a tatamin vad, akár egy musztángkanca, parázsló, mint az antarcit. Az arca elmosódik, felemelkedik teljes létében, röpül gyönyöre szárnyain.

### **hotelszoba**

bontás közben  
az öreg hotelszoba  
visszaemlékszik  
összes vendége  
minden mozdulatára

**Kroton és határok.** A feketésvörösön parázsló növény előtt üldögél, hajdan egy fűvészkerti séta után vásárolták. A levelek geometrikusan örvénylő mandalájába süllyed, miközben bőrén és zsigereiben saját partikularitása mérhetetlen jelentéktelenségét érzi. Szüntelen összemosódását éli minden létezővel és nem-létezővel. Ám az Egy óceánján a „külön-lét” hártyahatárának lehetősége habként lebeg. Igyekszik fellelni és azonosítani a határokat

és jelentésüket. „Mi van bent és mi van kívül, ha a kettő közötti különbség valós? Hol a határ – ha van – én és világ között?” – kérdi.

**A bűnbeesést 15:33 perckor** így határozza meg: állapot, amelyben megkülönböztetem magamat a világtól.

39

**A Szfinx kérdez** Misztérium minden, sejtí a Dalnok; tudja, hogy kérdés nélkül nem érthet. Kérdez hát, a kijelentő módtól tartózkodik. Művészete rejtelmes lénye dilemmájából sarjad; specialista: a kérdés sámanja. A kijelentő módot engedi a pöffeszkedő balgáknak és a közvélemény otromba formálóinak. Véli, hogy kérdésből mind letisztultabb kérdések felé vezet az ösvény, élesedő látomás felé, bár válasz aligha remélhető. Ha megesisik, kizárólag személyre szóló: képtelenség átadni másnak. A kérdező nyelv a művészet, amely, mint a liturgia, rituális. Bár az istenek jelenésére az esély nullával határos, aligha tehet jobbat, mint hogy a szertartást celebrálja. Az ének a Dalnok tájékozódási próbája, mert ráébredt, hogy ismeretlen, félelmes tájra tévedt.

Új Forrás 2024/5 – Villányi G. András: Orpheusz szerelmei (részletek)

### *diszkoboloz*

a diszkosz röpiülni lendül  
szárnyával érzi a célt  
suhogva forog rezzenetlen  
névtelen szándék gyilkos élet  
sorjázza a légbe

aztán a fiú felfogja  
bár sehogy se érti  
a tragédiát a tragédiában

**Esztétikum és etikum** elválaszthatatlanok. A rengetegből álságos út nem vezet fény felé.

Lantos és szöveg. A jó ének – vers – maga a teljes érthetetlenség. Tágassága gyakran épp abból ered, hogy számos mélyenszántó értelmezés lehetőségét kínálja. Mivel maga a megismerhetetlenség, kiválóan alkalmas magvas gondolatok csíholására. Az ilyen szöveg igazából nem emberi alkotás vagy megnyilvánulás, hanem az Elme – a végtelen Dalnok – önreflexiója.

**Vándor a szó** és a mondat. Vándor a hang a kozmikus partitúrán, a szó a librettóban. Vándor a szín a festményen. Vándor a vászon. Vándor a szoborban

a kő, táncban a mozdulat. Vándor a szikla mozdulatlansága és csöndje. Vándor a pont és a felkiáltójel. Vándor a tévelygő elme.

**A vers máshonnan jön.** A tudattal oly váratlan öntudatlanságában 40 ütközik, hogy az aligha vélhet mást, mint hogy belőle tört fel, ő gondolta, az *övé*. Pedig a jó szöveg legtöbb esetben szembejön. Az elme szerepe az antennáé, melyet nagyrészt magából fejleszt változó frekvenciák vételéhez, illetve kiválasztja a tolmácsoláshoz a megfelelő technikai – művészi – eszközöket. Testet ad valaminek, ami magában testetlen.

**Nem a világot látja,** hanem a képmást, amit benne kelt. A kép nem azonos a valósággal, esetleg van köze hozzá. Saját képet lát, egy benne keletkezett, önmaga költötte képmást, ekként szétszalazhatatlanul ötvözve önmagát a külvilággal. Ily módon a lény önnön világgal összekevert tükörképére tekint úgy, *mint külső világra*.

### ***mi most vagy***

ne mondd ki  
ha kiejted elolvad  
befelé mormold  
szavak rózsakelyhébe  
takard óvd a szót  
mi most vagy éppen

**Azért kell azt dalolni,** és a saját hangján, mert a módja, hogy eltérő pozíciókból szemlélje az összefüggéseket. Terhüket próza cipeli, közben lírát vajúdik keserve. Az irdatlan sűrűben szerelem vezet az önismeretig, a méltányos önszeretetig s a szépségig. Platón találkozása a Buddhával: Erősz és Karuná<sup>1</sup> bölcs dialógusban lel gyönyörűséget. Különösen a szavak közti csendben. Hallgatás közben válnak világossá egymás gondolatai.

**Az alázat** nem önsanyargató kényszer, nem megalázkodás, főként nem alázaszkodás. Büszkék az igazán szerények: valós tudat hordozói. Etikai gazdagsága mellett fontos a praktikus szerepe: a gőg nem enged fontos kérdések közelébe. Ekként párosul az etikum a metódussal a Dalnok viszonyában világhoz, műhöz. A tárgyakkal személyiségcserét folytat. Ily módon képes a tekintet hálójába fogni a lét tágabb töredékét.

**Álmában a Hold elküldi** neki gömbelméletét, bolygó-világélménye tapasztalatát, amely érzékelhetően közelebb vonja az istenihez; felsejlik előtte

a határtalanság arca. Egy lényt lát, amely lassan kifúj magából egy gömböt, amelyben egy másik lény a maga gömbjét fújja, s ez így folytatódik a végtelenségig, mely végtelenszer tartalmazza a végest. Véges és végtelen metszéspontjainál minden gömb egy másikba ér, és eggyé válik vele. Így minden gömb másik gömbben van, s az abban, ami őbenne.

41

**A földön szűk** a kapott és visszautasíthatatlan forma. Szorít a test, börtön a bőr s a csontok kalitkája, hamis a fül, homályos a szem, a test tompa. Hogyan élhetné egy erdei fa idejét? Egy csipkebokor virágbontását? Miként válhatna öreg sziklák titkának ismerőjévé? Erdei csavargásai során egy-egy fát átölelve megkísérli, hogy tudata elváljon emberlénységétől, s ráhangolódjon a másik világ rezgéseire. Nem vámpírként cselekszik, nem kíván elszívni semmit, hiszen átadja magát: a leheletét, szívdobbanását, teste és lelke melegét, eszméletét igyekszik beléjük remegni, mint aki mesterségesen lélegeztet. Ám most nem erről van szó! Hiszen nem ájultak újraélesztése folyik, hanem alig tudatosítható létformák tapasztalatának átültetése az ugyancsak kevésbé ismert lénybe, akit önmagának vél. Meglehet, a fákhöz képest ő ájult, beültetett biológiai funkciók tengerével, kódolt vágyak vámszedőivel, pillangóként repdeső, csapodár múlandóságban.

**Ki holtan nem látta magát,** nem látott semmit a világból, ami igazán lényeges. Gondolja, miközben elmereng fodros, szilánkokra törő tükkörképén, a holdfényes Arnón.

### ***szélbe oldani***

szélbe oldom  
elfutó vízre írom  
sajogja testem  
kilélegzem  
hadarom dadogom  
képernyőn írom szerte  
papíron és falakon  
kongja összes sejtem  
elbúg a gong  
a harangból

**Hegyről a városba.** Szobájában a holló röptére gondol, magasan a fenyők felett, amint a bükkösön át a tölgyek közé vált, és mintha érezné tekintetét, egy ágon elül, és határozottan visszatekint rá; jelzi, hogy tudomása van

figyelméről. Nos, a holló vele van a városban, még inkább benne, általa léteznek újra. Szemét félig lehunyja, karját szárnyként kiterjeszti, siklani kezd a szoba levegőjén, érzi a szél suhanását, szemei oldalról látják határtalan gömbben a köröskörül meztelenre táruló vaskupolájú mindenséget.

42

**Ébrenlét és álom határán látja**, ahogy egy porhüvelyéből távoznak ez a világ tűnhet. Színek és fények különös sötét-szürkés-kék elegyét észleli, mintha ismeretlen, eddig nem tapasztalt szögből látszana minden. Emlékszik, hasonló kép tárult elébe, amikor Hádészba lépett Eurüdikéért. Holtaknak ez a világ tetszik olyannak, mint élőknek a túlvilág.

Újra megállapítja, hogy a létjelenségek beláthatatlanok: bármi minden és semmi egyszerre; világ és túlvilág nemcsak egymás kiegészítői, hanem azonosak, aminthogy holtak az élő halott. Ekként minden önmaga és másvalami egyszerre. Pusztá varázslat, hogy e fortyogó káoszban megjelent a magán gondolkodni próbálkozó élet. Vagy épp ekkora összevisszaságra van ehhez szükség?

### ***a beszéd értelme***

értelmét érzem a beszédnek  
s dermedő szájam újra szóra nyissam  
bűbájt egybegyűjtve kósza porba  
a szobasarokban addig leheltem  
míg isten lett belőle  
szólni kértem szüntelen  
ám mert nem tudtam miféle  
úgy tettem mint régen ő  
törvényt hoztam  
tilalmat sőt kárhózatot  
egy vétekre csak – fájdalmas szokásuk –  
ha nem hallgat meg  
és szómra szót sem ejt

**Az ember** emelkedettség és mélybe bukottság kettősségében debütál. Montaigne állítja, hogy nagyobb a különbség ember és ember közt, mint ember és állat közt. Hasonlóan gondolja a Férfi is.

**Arra gondol**, hogy közeleg a dolgok vége. Fehér habbal, sárkányfelhő képében érkező szökőár, háborgó mélysége százmilliókat nyel el egyszerre. Mit kell, mit lehet tenni ilyen korszakban? Nem emlékezik, oktatták-e megoldásra, válaszra efféle feladványra. Melyik iskola készítette volna fel ilyenre?

Közvetett támpontot egyedül mesterei személyes példája nyújthat, amely sohasem tartozott a társadalom tantervi előírásaihoz. Lehet szépen elrendezett szavak, gondolatok csillogó gyöngysorába foglalni példákat, ám végül szinte kizárólag a tettek számítanak. A cselekvés csaknem tökéletes szimmetriája a retorika ívével. A bölcs tehet, viselhet bármit bárhogyan: 43  
ő arbiter elegantiarum, akinek mozdulatai, jelenléte nem támaszt el-  
lenkezést a lét egyetlen zugában sem.

**A Férfi arra gondol,** mennyire érdektelen, amit a világ kacéran kínálgat. Olyan, mint Prospero illúziógúnyái, amelyeket az életére törő csöcselék útjába helyez Ariel. Vagy a Varietésínház mennyezetéről potyogó Woland-bankók. Vagyon és hírnév. Soha nem fog úgy zenélni, ahogy azok kívánnák, akik az öncsalás és szemfényvesztés gyakorlatának áldoznak, melyhez bárhonnét igyekeznek támogatást besöpörni. Behálozzák a közösséget, kiszortíják a prériefarkasokat.

**...megtapasztalni az ürességet,** ahogy a csönd szíromtalan, színtelen virágba szökik, szétszóródik a ház, a szoba, szállonganak a szövegek, a szekrény, a ruhák, felnyílnak a dobozok, kiömlenek a tubusok s téglyek, szerteröppen ékszer és mosópor, minden maradéktalanul átfolyik mindenben, mielőtt a látásnak egészen elvész – magam vagyok mind, mert szétválaszthatatlanul összemosódtunk egymással, egymás véreben fürdünk szüntelen, levegőjében lélegzünk, halunk és születünk újra és újra, míg öröm és fájdalom, nyereség és veszteség, öregkor, születés és halál is végleg feloldódnak a mondhatatlanban...

**Álmába a Lányarc emlékét viszi.** Szeméből borostyánt, arcáról anyajegyet.

\* Villányi G. András a Tükröződésekben (Scolar, 2011) demonstrálta vonzalmát az eklektika iránt úgy korok, kultúrák, mint stílusok vegyítése tekintetében. Az Orpheusz szerelmeiben ez másképp teljesedik ki. A tengely a szerelem kérdése, ontológiai lehetősége, amit a művész számos ismeretelméleti jellegű eszmefuttatása kísér. Kérdés a szerelem mibenléte, sors, önsorsrontás, szabad akarat, determinizmus, egyén és határai stb. Filozofikus esszé lírai prózában, versekkel tűzdelt szerelmeskönyv. Önreflexió taoizmus és buddhista kozmológia, európaiság mentén. Reprezentatív szemelvény, szinopszis aligha készíthető bejegyzéseiből.

<sup>1</sup> Karuná (करुणा, szanszkrit): együttérzés

## VERS A TÜKRÖZÉS RŐL

Valami rusnya gyümölcsmúmia.  
Öklömnyi, töppedt anyag, sikolya  
a szájhoz tapadva. Torz gömb, üveges  
felszínnel a dobozában. Lényéhez  
hogy visszatérjen, olyannak tűnjön,  
amelyet rendes ábrán helyeztek  
középre, új perspektívát és optikát  
muszáj lelni s a ráolvasás  
sűrű elméletét. És hogy tudósan  
felmutassa a távolságtartó  
objektivitást, a rideg geometriát.  
Legyen az ezüstmű, melyen csúcsfény  
ver vissza a napot, vagy csiszolt  
féldrágakőből, melyről lepattan  
a szomorúság? Kopírozza át  
a vízfelszín, s onnan ásvány, míg nem  
a két nedves palatábla közé  
kerül? Vízzel töltött üvegpalack  
fénye, vonzó-e a korrekció,  
vagy tükröződjön úgy, hogy a kép  
ne látszódjon, csak a ragyogása?





Vonzanak a hegyek. Csoda? Hegyen születtem. A legfelső utcában a Kálvárián. Más nem is maradt meg, mint amikor apával felmásztunk a meredek utcán a lyukas templomig. A tornyából is megmaradhatott valami, hogy ezt a kifejezést aggattam rá. A gallai lehetett a minta, ahonnan ugyancsak megmaradt egy töredék. Nem is akármilyen, úgy hívtam magamban, mióta e kifejezést tudom, hogy *csoda*.

Krulik Zoltán 47

## DRÁGÁIM, HOL IS HAGYTAM ABBA?

Amikor az oltáron a szentségtartót kinyitotta a pap, kis kulcsot csúsztatott a zárba, mert ezt is jól láttam, bizonyára az első padba ültetett anyám, vagy öibe vett. Bal oldalt lehettünk. Így kellett lennie, a nők ültek balon, túlhan a férfiak. *De szóljon közbe, kérem, ha már meséltem volna ezt, mert fűnek-fának, mindig elmesélem.* Szóval, kivarrt, aranyos palástot viselt az alba fölött a pap, énekelve beszélt, kihajtotta a hengerív szeletnyi boltíves ajtócskát, a kék bársonnyal bélelt szentségtartó belseje tompán verte vissza a sugarakat, térdet hajtott, talán kétszer is. A monstranciába, mintha belekapaszkodna, úgy fogta meg, megfordult és felmutatta, le nem véve róla a szemét. Egészen magasra emelte, mint ahogy anyám nyújtózkodik, amikor teveget. Úgy tündökölt, mint mikor az erdőben a levelek közül hirtelen az ember szemébe csap a nap.

A Szent György-hegyet a kertünkben csodálhatom, *tudja*, látszik a buzdiból, Szigliget, Gulács, a Csobánc is, pazar panoráma, ücsörgünk, olvasgatunk. Az biztos a Fuharosok akkor került a kezembe. Rég volt, harminc éve, betemettük a társammal. Itt kóvályog valahol. Ketten jöttünk, a gimnáziumunk. De hogy nő mellette az akác, megtalálta a gyökere a szart, meg az a diófa, kétszer nagyobb, mint alább, a birtokon az a húsz, pedig ugyanakkor ültettük. Csak mi tudjuk a titkot. Mindegy. *Elkalandozok néha, megbocsát?* Csak egyszer másztam meg, amikor egy ismeretlen felcipelt egész a tetejéig. Szóval tartott. Vadidegen fickó. Egy pincében kötöttünk ki. Nem is tudom, mit kereshettünk mi Kisapátiban, s hogy kerültünk oda, valószínűleg biciklivel. S az is felsejlik, hogy a gépeket, valahová be kellett tolnunk valakihez, mert a faluban loptak. Mint Kesziben, ott is volt egy ilyen lopós fiú, tudom, mert odajárt udvarolni a szomszédba a Kiscilihez. És ha kimaradt, kérdeztük is a Kiscilit, hol van a Jóska? Mert az is Jóska volt. Mint az apja meg a bátyja, néha zavarban is volt az ember, melyikről beszélnek. Na, akkor mindig börtönben volt. Most meg vígan élnek Dániában. Pedig ott nem lehet lopni. Persze, fene tudja. Tavaly akkora nagy Bentley-vel állított be, alig tudott behajtani a szűk utcába. Kiköszönt, letekerte az ablakot, nagy dagadt ember lett, borotvált fejfel. Mint egy nagyúr. Szaladt be a párom, te, megjött

a Jóska, kopasz. Mindig tisztelettudóan beszélt velünk. Csak néha elvitték a zsenyákok. Volt, hogy odajöttek Apátiból vagy tízen, suhancok, vasakkal, egyiknél kard is volt. Na, gyere ki, te rohadék, mert rád gyűjtöm a házat. Öld meg, Guszti, öld meg! Üvöltöttek a Ladából az asszonyok. Odébb álltak  
48 meg a téren a gólyafészek alatt. Persze az már túljárt árkon-bokron.

A kertek alatt illant el. Az öreg Jóska jött ki, hogy csendesítse őket, mert beteg az öreg Cili, fekszik, már egy hete. Menjenek haza, itt nincs a Jóska. Azért egy kis kerek centrifugát, elmenőben csak bevágtak az ablakon még. Hozzáteszem, ennek az öreg Jóskának akkora nagy bajsa van, mint azoknak a Gábor cigányoknak Nyárádkarácsonyfalváról, akik a nagykalapot hordják, mint a mexikóiak a szombrérót. *Persze, tudja*, volt olyan eset is, hogy nem volt ideje elfutni a Jóskának, amikor jöttek, és gyorsan bebújt az ágyneműtartóba. Nem találták meg ezek a majmok, pedig átkutatták a lakást. Ugráltak a seggükkel az ágyon, hogy milyen jó ruganyos. Az meg ott rettegett a valaguk alatt. Jó, nem nagy az a ház, vagy nem volt akkor nagy, mert azóta, a kisebbik Jóska kisebb palotát csinált belőle, üveges verandával. *Tudja*, szorgalmas gyerek. Cirkó, minden, ami kell. Gyönyörű csaptelepek. A beteg anyját gyámolította. Áthívtak. Szóval ott lapult ez a Jóska az ágyneműtartóban, nagyon kellett vigyáznia, meg ne moccanjon, vagy tüsszentsen, vagy el ne fíngja magát, ezek tényleg megölték volna, felforgattak mindent, még a disznóólat is, csak ott nem keresték az ágyban. Azt is hallottam, a másik szomszéd öregasszonyt ő intézte el. Azt az idős asszonyt, részegen. A búcsú után. Az ajtó előtt nyögdecsejt, amikor a lánya rátalált. Hát, bevallom, én is hallottam valami sikongatást. De hát búcsú volt, *tudja*, mindenhol bömbölt a zene, sikongattak a lányok, kirakták a Varjaiék is a ládákat a kertbe, meg az erősítő. Volt ott olyan hangzavar, de éjfél után elcsendesedtek, csak a futballpálya felől szivárgott még a rezesbanda hangja meg egy-két korhelyé.

*Na, ott hagytam abba*, hogy felkísért ez az ürge, ismerte az utat. Itt a legjobb a bor. Nem is fogadott el pénzt a tulaj, boros gazdának mondják, kék kötényben sürgölődött a hébérrrel, amit akkor hallottam először, apám lopónak hívta, ugyan lopót nem tartott otthon, gumicsővel fejtette a bort, ha erre volt szükség, tanította is, szívjam jó erősen, de ne nyeljem le, kóvályogtam is a végén, néhány korty lecsúszott. Ettől eltekintve, nem jártam a hegyen, csak amikor templomszentelésre hívtak a barátok. Kisapáti temetője fölött vezetett az út. Inkább kápolna az, duplán rakott hódfarkú cserép piroslott a tetején, látszott, vadonatúj, akár a meszelés, a torony körüli bádogozás, a vörösréz csatorna. Nem sokáig marad ez így, gondoltam. Ezek a vándorlelkek meg úgy kerültek ide, hogy az Imre, a párttitkár idetelepíttette őket. Az erdőben laktak, Riza pusztával átellenben, Tomaj és Tóti fölött, ott éltek békében. Aztán jött a szabadság, egyenlőség, testvériség, miegymás. A párttitkár meg Tótiban lakott, az Imre, könyvet írt, a falu történetét,

a három zsidó meghurcolását is megírta, borzalmas történet, ott nyugszanak a Csobánc lábánál. A Mariska néni, na, melyik is, hát a Varjai, mindig mesélte, ha kapálnak arrafelé, vigyáznak a sírokra, kigazolnak körüle, egy család Pécsről, néha látogatja, Martonok nyugszanak ott, ismerek egyet, a Lászlót, mondtam is neki, jöjjön, megmutatom, viszünk pár kavicsot, de eddig még nem jött. Szóval oda nem akarta őket az Imre telepíteni. Apátiba vitték az egész karavánt, mert voltak szekereik, és néha bizony fel is kerekedtek. Na, nem folytatom, volt, ami volt, lesz, ami lesz. Tudja, a nőta is mondja, *ahogy lesz, úgy lesz*. Ki is éneklí, a Koncz Zsuzsa? A fene ott egye meg, ez már így marad. Na, befejezem még, szóval, ahogy elhaladtunk, ugye kétszer is, föl meg le a pincét járván, a kis romtemplom ott düledezett az út mellett, rá is pillantottam, szeretem a szent helyeket, mindig imádkozom is egyet, ha sietek, csak egy fohászt, tudja, anyám is istenes asszony volt, cipelt a templomba, a temetőbe, Győrbe is elvitt a könnyező Máriához a székesegyházba, amit az az ír püspök menekített, magát is mentve az angolok bosszújától, Günter vagy Valter. Szent Patrik napon van ott a búcsú. Na, azt nézze meg egyszer.

Szóval nem a Lengyel kápolnára gondolok, az a másik oldalán van a hegynek, cirka a derekán Szigliget felől. Na, ez a Szigliget is, tudja-e, bencés birtok volt, s az apát, ha hiszi, ha nem, kard-ki-kard, hadakozott a török ellen, faszta gyerekek voltak ezek akkor is. Melyik is volt, már elfelejtettem, habár ismertem egypárat. Van kinn egy tábla a névvel. *No, ott hagytam abba*, hogy másodszor is odakeveredtem, pár évre rá, kápolnaszentelésre. Ácsorogtunk ott húszan, talán. A felét, ha ismerhettem, mint kiderült, ortodoxok. Ezen a hegyen valahogy kultusza termett az ortodoxiának. Volt egy filozófus, egy festő, csupa értelmiségi. Fenn hordják az orrukat, főleg ez a filosz nagy firma. Nyúlfarm, kínai ösztöndíj. Hallottam ez-azt. Évente váltogatja a templomokat, és közben vérmarxista. Ez még nem lenne baj. De forgatja a köpönyegét, mint a Rodolfó. Ennyit tudok, biztosan. Na, kitől, mit gondol, hát tőle. Elkapott a vonaton, azt se tudta ki vagyok, leült velem szembe, mint egy gyóntatópapnak adta le a bűneit, három és fél órán keresztül beszélt, szömlése volt, én csak aháztam, hümmögtem, néha belealudtam, de felrázott. A végén, persze bocsánatot kért. De, hogy annyira kikíváncozott belőle. Egy remete is él ott. A minap mesélte valaki a piacon, hogy tiszta rom minden, és hogy beszólt nekik ez a remete, hogy menjenek a fenébe onnan. Lehet, hogy nem így mondta, de elhajtotta őket. Ezek meg nem értették. A marhák. Nem tudják mi az a remetesség. Na, mindegy. *Ugye, nem zavarom? Szóljon rám nyugodtan. Befogom a szám, de olyan jó beszélgetni kicsit*. Szóval állunk a szentelésen, a papokat nem ismertem, több is volt. Szép szertartás, tömjénfüst, imádom a szagát. Kiderült a kápolna is valamikor a bencéseké volt,

valaki beszélt erről, mintha mise keretében történt volna, áldoztam is, a barátom nem áldozott, mert elvált és újra nősült, és ez a barom nem intézi Rómával a dolgot, pedig rágom a fülét, ma már a helyi egyházra bízta a döntést a pápa. Na, mindegy, pedig, nem mindegy neki ez a dolog, mármint az áldozás. Hiányzik neki. Megértem. Nekem is hiányzik ebben a miafenében. Hiába nézem a képernyőn, nem ugyanaz. Beszéltem Zoltán atyával is erről, igazat adott, *de mit tehetünk*, válaszolta. Szóval, megvolt a szertartás, aztán a helyi nobilitások, bírom ezt a szót – a kultúrház felé tereltek. *Lesz egy kis agapé*, mondták, finom falatokkal, helyi borokkal. Összenéztünk, menjünk. Szóba elegyedtünk szinte mindenkivel, mi voltunk a falu követői, az ortodoxok is leereszkedtek hozzánk, a bor megoldotta a nyelveket. Két szürke kámzsás fiatal férfi sodródott mellénk, akik együtt mutatkoztak végig. Két hallgatag ember. Na, majd mi szóra bírjuk őket, néztünk össze, s fordult is a társam, hozta a bort. Folyt a csevej, eleinte a kápolnáról, majd a hegyről, a bort is dicsérték, visszafogottak voltak, mégis közvetlenek. Az egyik magasabb volt, talán ő volt a közlékenyebb. Érdeklődött honnan valók vagyunk, mivel foglalkozunk. Felmondtuk a curriculum vitae-t, társam mondta a magáét én is kitérültem, egyre vidámabb hangulatba sodródunk, nem kérdés, jórészt a bornak köszönhetően, de hozzájárult mindkettőjük roppant finom lénye, a társalgás emelkedettsége. Mikor a bencések helyi hőstetteinek említése kapcsán, Pannonhalmára terelődött a szó, mint bennfentesek, a diákkor fény és árnyoldalait felemlítve, intimitásokkal, csínytevéseinkkel, szaftosabb, kollégiumi történekekkel dicsekedtünk, mindketten hahotázni kezdtek. *Bencés szerzetesek vagyunk Pannonhalmáról. Vársárhelyi Anzelm*, mondta az alacsonyabbik, majd a magasabb, *Hortobágyi Cirill*.

## FINOMABB A PORNÁL

It was the Song of the Gold (AD 1990)

Finomabbra  
tapodott út poránál:  
vélnéd, még alább  
nem aprózhatod  
magad. S ma  
úgy virradsz,  
hegységnyi prés  
alatt a márvány.  
Ült széltükör  
kövült sóhaja.  
Feslő érc még  
újabb orcán:  
azúrra gyúlt réz,  
lombnyi malachit;  
okkernyi vas.  
Hol így, hol úgy  
török meg benned.  
Kiülök csöndben,  
csillagnyi szemekkel.  
Pirkadó égalj  
hidrotermán.  
Arcod kvarcán  
az arany.

Születésnap.

Egy 1775-ös kalendáriumi versfüzér (Weöresnél találta: Három veréb hat szemmel.)

52 Mohai V. Lajos

## RÉSZLETEK EGY KÉSZÜLŐ REGÉNYBŐL

„Július: a Nap az Orosz-  
lánban; Margit napja, a  
nyári hőség nem aranyat,  
csak legyeket hoz.”  
Anyja neve Margit. Szüle-  
tett július havában.

Ötvenhatosak I.

„*Ötvenhatos vagy. Vállalod?*” Ez az évszám mindenkire bajt hozhat, aki abban az évben született. R. nálam tizenkilenc nappal későbbi. (1956. augusztus 9.) R.-t kísérti a nagyapja múltja, akire négy esztendőn át börtönőrök vigyáz-  
tak. (Kanizsai gimnáziumi igazgató.) A rabokat börtönfal köti össze (vá-  
lasztja el) a külvilágtól. A határok áthághatatlanok. Nem kell oda még  
vasfüggöny sem. A szabadulás után kazánfűtő, a fal mellett él, tanári állását  
nem kapja vissza. Az unokák, az ötvenhatosak, ezért csömörlöttek meg a  
rendsztől. Fekete pont. Minden más csak szemforgatás.

Ötvenhatosak II.

Az eget mintha zsádkarabokból varrták volna össze. Szemerklél az eső, a Már-  
tírok útján találkozunk véletlenül a régi fogház helyétől egy utcasaroknyira.  
(Katonai börtön volt, 1962-ben csukták be. Disztópia: kivégzettek vére ön-  
tözte a földjét.) Nyomaszt az idő, nyomaszt a hely, a nyirkos levegő a bő-  
rünkbe hatolt. Büdös van, mint amikor a szalma rohad a szabad ég alatt. Talán  
ő hozta elő, faluról származik, megkülönbözteti a szagokat. Orra van hozzá.  
Mindketten ötvenhatosak vagyunk, kiderül, hogy ő az idősebb néhány hó-  
nappal. (Egy másik ötvenhatos. Mégis sokan vagyunk, gondolom. Eszembe  
jutott, hogy olvastam róla, gyertyák lobogtak az ablakban. Talán, mert söté-  
tédedik.) Botorkálunk az esőben, fémesen csillog előttünk a járda. Fölgyűjtjük  
az utcai világítást. Alig beszélünk. A hallgatás beszédesebb. „*Belefulladunk  
mi ebbe az ötvenhatosságunkba*” – dörmögi az orra elé. „*Holnap van huszon-  
harmadika* – jegyzem meg. – *A HÉV-nél igazoltatnak a Batthyány-téren. Onnan  
jöttem.*” Megáll, vérekes a szeme. Pislog: „*Egyszer csak abbahagyják! Velünk  
meg a meszesgödörbe!*”

Ávóspriccs.

(Arcképvázlat)

„Akinek itt nem tetszik, menjen Nyugatra!” Közel hajolt hozzá, érezte fülénél a leheletét; dohányszag, harmincöt Szimfónia, nikotintól bűzös szája.

Értette, hogy mire céloz. Ávóspriccs. Kránicz Béla bácsi, az egykori 53 ávós őrnagy jutott az eszébe, ő mondogatta, ha már eleget ivott: *ávóspriccs, ávóspriccs*. Béla bácsi a munkáshatalom fegyveres védelmezője; két szobás összkomfortos lakást kap az Attila úton az Alagúthoz közel. Ott is öregszik meg az ávóspriccsen. Második emelet. Sneffet mindig élénk érdeklődéssel fogadta. Sneff azt érezte, hogy Béla bácsi mintha el akarta volna nyerni a jóindulatát. Nem tudta, mire vélje. A volt ávósok nem vezekeltek. (A történelem szakon vizsgázott volt ávósnál.) Az ablakból látszik a Horváth-kert széle, és a négyes busz megállója. Béla bácsi őrzi a kékparolis egyenruhát („Kék-ávó, államvédelem – magyarázza. – Mit tudtok már erről!”) Büszkén mutogatja a sisakjelvényét; egy egész fióknyit borít ki Sneff elé a sezlonra. (Az ávóspriccsre.) Verejtékes a tenyere, ahogy tapogatja a jelvényeket. Kicsit még mindig palócosan beszél. Ez látszik az egyetlen rokonszenves vonásának. Pálinkát tölt, nyalogatja a szája szélét. A pohár több nap óta ott állhat, maszatos a széle. Béla bácsit ez nem zavarja. (Ismertem valakit Nógrádból, aki *pálócosan* beszélt, ha elfutotta a méreg; ő is káder volt valamikor; taszított a „pálócossága”. Nem rejtettem véka alá a véleményemet; följelentett.)

Béla bácsi elégedetlen a Kádár-érával. A nép ellensége neki a nép ellensége maradt. (Reakciósook). Lépten-nyomon mondja a magáét. Elnézők vele szemben. Szakértelmét gazdasági bűncselekmények földerítésében veszi igénybe a rendszer. (Hetvenes–nyolcvanas évek). Szorgalmas, kitartó. Zárójelbe tett múltja (siskajelvények az ávóspriccsen) kezére játszik; az ávó/ávó falun dolgoztatta. Valamikor nagy hatalommal ruházta föl a kor. Padláslesöprés. Zsellérgyerekként büszke rá. Mág Bertalan-történeteket néz a tévében (Csipke őrnagy, Avar István), és Szabad Európát hallgat. Először minden külföldön történik, hangoztatja. A lengyel események igazolják a gyanúját. („Ezek tudnak valamit!”, sóhajtotta Raszinyai, és elővette válltáskájából a legfrissebb szamizdatot a 61-es villamoson.)

Az álmodozások kora.

Budapest Hontalan Vándorai. Megfejtés: Raszinyai és Sneff az ébredező város fölött a Várhegyen, miután alkoholos mámorban kitámolyogtak az Old Firenze bárból. Tavaszillat.

„Rastignac (...) Elnézte a Szajna két partján zegzugos korvonalakkal húzódó Párizst, ahol már kigyúltak a lámpafények. Szeme mohón tapadt a város ama részére, amely a Vendôme tér oszlopa és az Invalidusok kupolája közt terül el. Ott élt az előkelő társaság, amelybe bejutni törekedett. Olyan pil-

54 lantást vetett erre a zsigongó óriási méhkasra, mintha előre ízlelné a mézet, és kiejtette a száján ezt az egyszerű mondatot:

– Most mirajtunk a sor!

A Társadalom arcába vágott merész kihívás első tetteként Rastignac elment vacsorázni Nucingen bárónéhoz.”

(Honoré de Balzac: Goriot apó. Fordította Lányi Viktor.)

A Raszinyai név mitológiai eredete innen származik. Ez iránt a regényrészlet iránt nem lehetünk közömbösek. Megvilágítja Raszinyai igazi hajlamait. Ezek később szökkennek szárba. Egyelőre hasogató fejfájással az alkohol ködében elindul az albérlete felé. (Förszt klasz negyed, Tárogozó út. A somogyi végről ér oda.) Szerét ejti még egy rumos kávénak, mielőtt ágynak esik. Kávé rummal, erdélyi, kolozsvári barátainak a szokása; fölvette tőlük. (Az asztal alatt öntöttük föl a kávéspoharakat a körüti Gong presszóban. Illatos májusi este volt, tavalyelőtt. Jóság. Emberiesség. Isten ege alatt ültünk, szabadon. Mintha szabadon lélegezhettünk volna.)

Május.

Ha a világ május lenne.

Ponyvaregény.

„A hétvégeken, mikor eljött a lefekvés ideje, Sidsel gyengéden kívánatosá varázsolta magát, és a hét más napjain is kedves engedelmességgel állt férje rendelkezésére.” Sneff félredobta a könyvet. (Albatrosz Könyvek, Magvető Könyvkiadó.) A kelő nap átszűrődött a sötétítő függöny résein. Korai harangzúgás riasztotta. Sidselre gondolt. Nem volt kire, csak rá.

Este röviddel az utcai világítás fölkapcsolása után: üres az ég alja. Ijedtében írta le ezt a mondatot. Igen, ezt az ürességet leírni, fogalmazni róla, majd összevetni a valóságot az észleletével. Ha tenné is, mindig maradna valami homály, ami nem tud eloszlan. Hiány a neve. Kevésnek érezte magát hozzá, öntetszelgés, nem több. Éjfélhez közeledve Sneff már nem bírta tovább, lesétált a promenádra, így nevezte a gyufaskatulyákból összerakott emeletes házak között a gyalogutat, ahol meghagyták az öreg fákat. (Az építők közömbössége végtelen. Munkagödrök, deszkadarabok, kábelvégek: nyílt sebek. A gazzal benőtt homokkupacok: kelések a föld testén. Sneff metaforák vonzásában él.) Langyos idő volt, friss illatokkal telt meg a levegő, már zakóban

lehetett járni. Azon tanakodott, hogy miért otthonosabb az ember a hanyatlástörténetekben minden másnál. (Az utolsó könyv, amit olvasott Krasznahorkai *Sátántangója* volt.) Arra a következtetésre jutott, hogy a komor gondolatokkal könnyebb elviselni az élet nehézségeit. („*Sejted-e már mi, / pedzed-e, pajtás? / Nincs nála nagyobb jó, / mert ez a kincs. / Úgy hívják: élet. / Értelme nincs.*”) Néhány pillanatra megállt, fölnézett egy-egy ablakra, ahol még égett a villany. Éjszakai baglyok, gondolta. Rokon lelkek. Hirtelen visszafordult. Az íróasztalánál tudta biztonságban magát.

Cédulák. I.

„A boldogság mi? Önfelejtés. / Örvény fölött mosolygva lejtés.” (Sneff Komjáthy Jenőnél olvasta; kimásolta egy cédulára, nehogy elfelejtse. Még olvashatóan írt.)

Prelúd II. Tűzfalak.

Tűzfalak, amint megadják magukat a sorsnak.

Koromtól feketék a kémények csíkjában.

Télen halottsápadtak.

Hó, sár, hó.

Levélkocsonyák a zúzmarában.

Beletörődött vakolatdarabok a tűzfalak tövében.

Sneff Kanizsán nem figyelt föl a tűzfalak költészetére, csak itt vette észre őket. Budapest Hontalan Vándoraként megrögzött szemlélővé vált.

Pillanatfelvétel.

A Krisztina tér sárgája a templommal.

Etűd.

(Kidolgozott)

Nyers színeit sietősen odahagyta az évszak. Amikor Sneff a Déryné cukrászda utcai teraszáról fölállt, hogy elinduljon a négyes busz templom mögötti megállójához, könnyed szél verte föl a nyárutó porát. A Krisztina körút ebben az órában kihalt volt, csak a templom előtti járdaszigeten ácsorogtak néhányan; a villamost várták. Mindenre közönyös hallgatás borult.

Átvágott az úttestet kettészelő síneken. Lobogó ballonkabátja a lépések ütemére verdeste a térdét. Zesbe mélyesztette a kezét; körmével egy Philip Morris celofánját kapargatta. A kis parkon vágott keresztül, ez rövid lépcsősorral

vitt föl a Mészáros utcába. Hangulatos kiszögellés, csábítja a lábat. Kilenc és fél fok. Egy hatalmas gesztenyefa kupolája takarta el az Eget. Ahogyan fölépelt a busz lépcsőjére, érezte, amint a fa lombját megpaskolja egy hirtelen támadt lágy fuvallat. Tekintetét végigsiklatta az utastéren, szabad helyet keresett; ha tehetne az ablak mellé ült, hogy szemügyre vehesse az épületeket, és a forgalmat kövesse. A Mészáros utcának azon a részén, ahol most haladtak, még nem szedték föl a bazaltkockákat, a nehéz jármű a foghíjas és egyenetlen útfelületen ide-oda zökkent; ha erre járt, a szétmállott és elgyötört, salétromtól pusztuló falakat leste az ablakok kicsorbult könyöklői alatt, és a járdaszinttől arasznyira lévő pinceablakok elrongyolódott dróthálóit. Azok alázatosan őrizték a szeneskosarak durva ütéseit, pedig látszott, hogy a pincetorkokat hosszú idő óta nem használhatták; vörösbarna rozsda fogta be az elgörbült vasrudakat. A lehullott vakolaton átütött néhány elhalványodott betű, hiába próbálták lemeszelni őket. Egy régvolt világ ikonjai provokálták a szemet. Szerette emlékezetébe vésní az ütött-kopott házfalakat az *utcafronton*, ahogyan szülővárosában nevezték őket.

*Fontosabb dolga ügyse volt.*

Ezután nem történt más említésre méltó esemény.

Utóirat: Sneff ebben az időben szokhatott át a Sopianae-ról a Philip Morrisra, miután az előbbi cigarettamárkáról lekerült a celofánköntös, és már nem szívta többé. A Philip Morris Noszlopi (R. GY.) ajándéka lehetett, Eötvös kolégiumi szobatársáé, akivel *A butaság szentélye* című operalibrettót tervezték megírni, dokumentálandó ifjúságuk mámorosnak hitt kikötőjét, az átváltások színterét. (Írónia. A körülményeket nem utasíthatták, ezért Sneff tréfásan a történelem lelencgyerekének tartotta magát. Sneffet Noszlopi társaságában érte a hír egy körüti étteremben a lengyel eseményekről. Ebédidő volt, szólt a Kossuth Rádió, híreket mondtak.)

Sneff jegyzeteiből (Cédulák 2.)

A világ közönye meglep. Úgy érzem magamat, mint egy cserbenhagyásos bal eset áldozata.

Sneff jegyzeteiből (Cédulák 3.)

A halottasház az a hely, ahol a halál tényét nem vonhatja kétségbe semmi.

Alkonyati esőkre szomjazva a Ligur-tengernél.

(Vázlat, 1985. augusztus)

Távol vagyunk megszokott lakhelyünkötől, elképzeljük az esők jöttét a rekkenő hőségtől ájult augusztusi kora estén, zalai helyhátak között, vagy bárhol az ismerős mérsékelt égöv alatt.

Az esteledő égbolt apró, túszerű villámlásai, mint valami korábbi sejtekbe örökített pillanat; úgy hisszük, a saját életünk előtt történhetett, szüleink, nagyszüleink fiatalsága idején. A legjobb megfigyelő a világra rácsodálkozó gyermek, egy éles szempár előtt aligha maradhat rejtve a világ életműködésének a fölerősödése. A diófák lombkoronájában fölszökő hullámmás az első jel. Fölkorbácsolódik a levegő, szélein barnult, fölkunkorodó levelek hesegetik a gyülekező felhőket, a könnyű ringás olybá tűnik, mint az alá szálló éjszakában elhaló kiáltás. Csakhogy az elénkbe táruló kép, röviddel később, már nem hagy módot a kényelmes szemlélődésre, megszűnik a felhőjáték, az ég alját vörös és sárga szín emeli meg. A kínosan erős fényben furcsa érzések törnek ránk, bőrünket vad, maró, szinte állatias fájdalommal égeti a zápor. Így marad ez negyedóráig. Tovább nem.

Amikor a zápor lefut, az elcsendesedő, és fokozatosan konzolidáló tájon szétterül valami halálhangulattól édeskés borzongás. Az éjszakai ég kicsinyke kristálygömböcskékből áll össze, ezt látjuk a sötétség helyén; ezt keressük. Estéli foglalatosságunk ráérős és kényelmes. Mint mi magunk. Emiatt nem pironkodunk, ez a magunk kockázata, életünk-halálunk ára.

A múlt rései.

Sneff emlékezett a barátja mondataira, ott csengtek a fülében. Emlékezett arra, hogy barátja hogyan szólította meg a gyermekkorát. Azt a gyermekkort, amelyet együtt töltöttek. A gyermekkor fölidézése szükséglete az életnek, sokszor beszéltek erről, talán egy árnyalatnyival többször, mint kellett volna; bármiről kezdtek el diskurálni, minden alkalommal ide lyukadtak ki. A múlt résein kukucskáltak a jelenbe: *Amikor elkerültem Kanizsáról, gondolatban gyakran kijártam az otthoni kertbe, az alma-, dió- és cseresznyefák közé: még a gyermekkor maradéka élt bennem, s mintha a magam mögött hagyott múlt se feledett volna egészen el. Amikor beesteledett, azt láttam, amit gyermekkorom óta mindig a palakék égen: a szürkületben kigyulladtak az utcai lámpák, vascilinderük alól fényes hátú bogarak pattogtak szanaszét, mint izzó platniról tűzgömböcské. A kátrányoszlop árnyéka meghajolt a fák előtt, hosszú csíkot vésett a földbe; olyan volt, mint az ezüstszál.*

Zágráb, Kanizsa I.

Kanizsán a zágrábi tévét nézte. Ezüstszínűre festett tetőantennával fogták. Sohase tudta meg, hogy miért ezt a színt festették az antennákra a városban.

A gráci tévé is bejött, néha havazott a kép. A Szabad Európa adását folyamatosan zavarták. A város határőrkerület székhelye volt, tizenkilenc kilométerre húzódott a Jugoszláviától. Feltűnő jele ennek a római katolikus temető mögötti határőrlaktanya – a városban található öt kaszárnya közül a második legnagyobb – és a Kanizsára tartó vonatokon és utakon történő rendszeres igazoltatás. Kiskatonák, civilek. Torkig volt velük. Minden idegszála tiltakozott ellene. Tartott is tőlük. (Fortélyos félelem igazgat.) A határőrlaktanya mellett húsz méter mélyen elhagyott téglagyári gödör, mérete futballpályányi. (Országos Cserép- és Téglaiipari Vállalat. Nagykanizsa. I. Számú Téglagyár.) Itt alakították ki a Nagykanizsai Dózsa futballpályáját. A határőrség szervezetileg a belügyhöz tartozott. A Dózsa meze lila színű, és egy balra dőlt stilizált D-betű volt a ráhímezve. Szemet gyönyörködtető gyepszőnyeg. A Vén Diófa felől indultak a meccsre. Meredek út vezetett odáig, nem bánták, bírták szusszal. A pálya valóságos katlan. Beszorul a levegő, a bekiabálások és a fütyök hangorkánná válnak. Az ülőhelyre a déli kapu mögött kellett elvonulni. Nyolc sorban hosszú padok az oldalvonalak mentén. Közel a játéktér, kihallatszik az összes szaftos káromkodás. Odamenet megzörgették a hálót: „Lesz gól!” Megszállottan kívánták, hogy a labda a hálóban kössön ki. Zörgött a háló, ahogy megrázták. Lesz gól! Megbíztak a futballbabonában. Lesz gól! A zágrábi adón vasárnap estéenként összefoglaló a jugoszláv labdarugó-bajnokság mérkőzéseiről. (Lásd a bajnokság állásáról: Tallózás az őszi-tavaszi táblázaton. Egy talált tárgy megtisztítása. Tandori Dezső versei. Budapest, 1973. 64-67.) Sneff izgatott. Várja, hogy a fiumei pályát mutassák. Végre! Végre! A pálya egyik oldala magas kőhegy, rajta a vaspillérekkel lelátó. A pálya másik oldala a kék tenger. A pálya belóg az Adriába. A sarokzászlók is tengerbe voltak kitűzve. Sneff nem tudott betelni a látvánnyal. A Dózsa pályára gondolt.

Egy forgalmi érkeztető lelkivilága.

Nehéz idők. Sneff azt érezte, hogy örökre elveszett. Az első munkanap után elsírta magát az ágyban fekve. A félelemtől és megaláztatástól elszibbadt mindene. A fogyó holdat bámulta. Így fogy el az ő élete is. Nincs mit tenni.

A reggeli kávé után Sneff elhatározásra jut, megalkuszik a helyzettel. Elhessegeti magától az éjszakai fenyegető rémeket. Leveti a mártírpózt, beiratkozik az élet iskolájába. Jó lehet ez még valamire, összegez. Szállítómunkások között éli egy darabig a mindennapjait. Délutáni műszakba jár, késő este végez. Irodista lesz. (Vágóhíd utca. Azon túl kezdődik a külváros. Nem merészkedne arra. A Nagyvárad téri metróállomáshoz a kórház hosszú téglafala mellett vezet az út. Fél a sötétben. Nincs mitől félnie. Erőpróba, imádkozik magában. Árnyak fogják közre a szeles úton. Mindig felhős az ég. Örökké csepereg az

eső. Széttaposott cipőben jár. Kabala. Ebben államvizsgázott. Önvizsgálatás. Csak az aluljáróban nyugszik meg. Nincs egyedül.) A munkásokkal illedelmes, ez nem esik neheze. De gyanakszanak rá, apró jelekből észreveszi. Átnéznek rajta, amikor átadják „érkeztetésre” a fuvarlevelet. Sneff idegen a számukra. Sneff nem is létezik a számukra. Amikor ellépnek a kicsi, föl-  
tolható ablaktól – Sneff mögötte ül –, azonnal megfeledkeznek róla. De az az egy-két perc Sneff számára idegőrlő.

Komor arcok.

Holtfáradt tekintetek.

A köves folyosó reng a lépteik alatt.

Bakancsok, gumicsizmák, berepedezett körmök.

Elharapott szavak.

Álom nélküli életek.

Sneffé is az. Nem tudják. Honnan is tudhatnák?

Prelúd III. Kutyák.

Fölfelé a huzatos hegynek kutyák gyűltek mögéje. Jöttek mindenfelől. Gyorsan szedték a lábukat, Sneff is gyorsan szedte. Hideg volt, sötét, Sneffet fagyhalál környékezte. A kutyák hőháztartásával nem versenyezhetett. De a kutyák is reszkettek. Kitartóan követték. Egyre többen voltak. Jöttek a mellékutcákból, a dérvirágos kertek mélyéről, a fészerek fűrészesporos aljáról. Átfúrták magukat a kerítések résein. Jöttek nyüszítve, fölhorzsolva a pófával, sántítva. Egész sereg kutya. Sneffet aggodalom tölti el. Összezavarodik. Még nem félt kutyától. Most se fél. Az érzéseit képtelen szavakba foglalni. Nem tudja, hogy mi történik. Csak azt hallja, hogy kopog a talpa alatt a jeges föld. Csak a jajongó, nyüszítő kutyákat hallja a háta mögött. Földes úton megy, hegynek fölfelé. Zománcos tócsákat kerülget a Holdsütésben. Nyomában a kutyák, távolságot tartva. Egyre több kutya. Visszahangoznak az üres, kifosztott utcák. Parasztházak sorakoznak a sötétben. A parasztházak igyekeznek észrevétlenül maradni. Sehol egy világító lámpa. Sehol egy pislákoló fény. A falusiak korán fekszenek, a tyúkokkal. Sneffnek összeszorul a torka. Megcsúszik egy kavicsra. A kitaposott földútból kavicsok állnak ki. Eddig a kavicsok éle nem jelentett akadályt. Előrebukott a felsőteste. Irhakabátja combközépig ér. Két kitaruló karja megállítja a zuhanó mozdulatban. A kiáltás a torkába szorult.

Hazaér.

A gázrózsa égője fölött melengeti az ujjait.

A mennyezetre vetett árnyékot nézi.

Nem biztos magában.

Nem biztos semmiben.

## AZ ISMERETLEN LÁNY ELÉ...

*D.D-nek*

Kapcsolatunk a nemléttel kezdődött  
Te elutaztál  
Fáj már is távolléted  
Nem tudom, mivel babonáztál

Megfogott arcod, gyöngeséged  
Múltad ismeretlensége  
Mégis a jövő lehetősége  
mit képzeletem egészít ki

Talán egy erdő összehoz minket  
hol valami keresztút áll  
Egy fa magháza  
és tavasz-madarak harmóniája!

## FÖLRIADÁS

A téli szél zúgása  
jelent-e valamit?  
A csontok baljós hangja?  
Átjárja a hátat a  
reszketés.

Ébrednék, erősödnék -  
de itt a vég?  
Csitulj lélek  
ez csak múltó érzés -  
még jön fölengedés!

## 62 ÉNEK

Álom hív, az álom  
hosszú álom  
Ez lesz halálom!

De a harcot állom  
A pimaszság vág bár állon  
A szépet megtalálom!



Iskola után, egy március eleji délutánon üveggolyózni mentem, én, aki most ezt írja. Meg kellett próbálni visszanyerni az előző napi veszteséget. A magas környékbelieknek kevesebb golyójuk volt, mégis általában ők nyertek. Szegedi

Sanyinak például alig voltak gúlái, és porciból is csak egy marékra valója volt.

64 Hajdu Levente

## HÁROM A HATHOZ

A szembelévő boltban mondták, hogy az idősebb

bik Szegedi Sándor a karantén alatt egy szombat délután a jószágok megetetése után sámlira állt, és kirúgta maga alól. A buszmegállóban még nem rakták ki a temetés időpontját.

Egy szakadt, zöld mintás, kis zsákban hordtam mindig az eljátszani való üveggolyókat. Nővéremtől kaptam, ő rajzóra vitte ebben a pasztellkrétákat, vízfestékeket meg a tust. Mivel a rajztanárt lecserélték év közben, és az új tanár már nem akarta heti egy órában rajzoltatni a gyerekeket, inkább csak beszélgettek órán, ezért megkaphattam a vászonszatyrot.

Azon a délután nem tudott ott lenni Varga Ádám, mert a szülei nem engedték el, mivel előző nap túl sokáig maradt kint focizni, és nem ért haza hétre, ahogy megbeszélték. Azt hitte, hogy az anyukája csak a héthusszal fog hazajönni, de még sikerült elérnie a hathuszt is, mert hamarabb elengedték a klinikáról. Az anyukája meg mindig kint volt sokáig a kertben, neki sosem tűnt fel, ha későn ér haza.

Ádámot igazából nem érdekelte a golyózás, csak egyszer vett neki az anyukája a piacon egy zacskónyi üveggolyót, azonban ő inkább focizni szeretett volna, csak azt télen nem lehetett, mert vagy havas volt a pálya, vagy latyakos.

Érzéseim a kevés golyókhoz kötnek mégis, mert fájdalmasan érzem magam abban a kis kölyökben, aki sorra vesztette a golyókat. Szegedi Sanyi mindezt úgy csinálta persze, mint akinek ez a játék majdnem mindegy, de tudtam, hogy nagyon élvezi, hogy elnyerheti a golyóimat tőlem, akinek sok van, mert anyukám olyan sokat vett nekem karácsonyra, hogy csak abba a nagy zöld táliban fért el, amiben előtte a diót tartottuk a teraszasztalon.

Tehát már elvesztettem három porcit meg egy paraszt gúlát, maradt még egy porci gúlám, illetve három parasztom. Az a cél, hogy visszanyerjem őket, és utána végre én is elnyerjek valamit Szegedi Sanyitól, hisz anyukám nem azért vette nekem, hogy sorra elveszítsem őket. Egy porci gúlával kértem még egy

visszavágót, amivel visszanyerhetem az eddig veszteségeimet. Három a hat-hoz arányban állapotunk meg, tehát Sanyinak háromszor, nekem hatszor kell koccolnom a másik golyóját. Én direkt kértem, hogy ne egy a négyhez legyen, mert akkor már a legelején elveszithetném a meccset.

65

Idén nyáron hazament édesapja hatvanadik születésnapjára az, aki szintén ezeket a sorokat írja, és be akarta dugni a szobájában az ágy melletti konnektorba a töltőjét. Véletlenül a zöld üveggolyós tálba nyúlt bele. Poros volt az egész, de már nem tűnt olyan soknak.

Sanyi kapásból egy koccal kezdett, de csak azért, mert ő a betonos részről indította a játékot, és emiatt a keze jobban hozzáfért a golyóhoz, meg neki szerintem egy kicsit nagyobb is volt a gúlája. Biztosan kicserélte a játék elején egy nagyobb, piacos gúlára. Nem mertem neki szólni, mert azt fogja hinni, hogy már az elején betojtam. Gyorsan én is gurítottam egyet, kicsivel ment csak el az övé mellett, de erőset ütöttem, hogyha nem találja el, akkor ne menjen közel az övéhez. Utána az övé is mellé ment, de a közelében állt meg az enyémmel, így könnyűszerrel tudtam koccintani egyet, utána egy homokos részről még egyet. Ettől megnőtt a bátorságom, és azt éreztem, hogy most lesz esélyem visszanyerni akár az összes veszteségemet. Ütöttem egyet, ami egy földben lévő kavics darabon gellert kapva végül nem koccolta le a Sanyiét, és ráadásul elég közel is állt meg az övéhez. Közben most megy el a négyhuszas busz, és rajta van Jancsi bácsi, a szomszédunk is, de apa még mindig nem, azonban Jancsi bácsi nem fogja elmondani apának, hogy kint voltam. Ezek szerint apa majd csak az öthuszassal fog jönni, de ezt majd úgy is hallani fogom már, mert addigra otthon leszek, és apának meg szokott állni a fiatal sofőr a ház előtt, és azt lehet hallani az ablakból is.

Elkezdtem aggódni megint, mert egy arasz távolságra állt meg a golyóm az övétől, és mivel Sanyi nyeregben volt, amiatt nem hiszem, hogy hibázni fog. Mosolygott, leguggolt és ütött, kocc. Egy a négyhez. Hirtelen egy hatalmas súly húzta le a szívemet, szürkülni kezdett, és a közeli tehenészetből édeskés takarmányszag csapta meg az orromat. Ekkor kifakadtam, és mondtam neki, hogy tudom, hogy golyót cseréltél, és hogy ez így csalás. Erre mondta, hogy ki ne találd már mielőtt nyernék, hogy csalok, és hogy bizonyítsd be, hogy csalok. Közben mellettünk ment el Kungli Tibi bácsi biciklivel, egy nagyon csendes ember, akitől a tejet vesszük, és nem akartam, hogy hallja, hogy mi veszekedünk, mivel szerdán úgy is fogja nekünk hozni a házitejet, rövid időre megállva az ajtóban, amíg felhajtja a pálinkát, amivel anya megkínálja.

Szó nélkül folytattam a játékot, én ütöttem először, de már nem hittem, hogy nyerhetek, emiatt gyorsan meglöktem a golyót, jó messze ment, be a fűbe. Tudtam, hogy az a szabály, hogy ilyenkor ki kell szedni a legközelebbi homokos részre, ami így elég közel esett az ő golyójához. Kaján vigyorral 66 ütötte le, és már nyúlt is a golyóhoz, én meg a földbe rúgtam úgy, hogy a homok az arcába ment, és elfutottam.

## MÁSOLT CÉDÉ

A hűgyszagú vécén állunk  
Kocka Tibivel. Már csak  
hét percet kell így kibír-

nunk némán. Utána fellélegezhetünk, és Rácz Zoli bácsi már nem fog bejönni a vécébe, hogy bent vagyunk-e.

Rácz Zoli bácsi a böszörményi gimnáziumból ismerte apát. Mamáékkal egy alkalommal a temetőben sétáltunk, mikor Zoli bácsi az üveges ravatalozó mellett el-suhant, és kedélyesen átintett apámnak. Következő héten elmeséltem Zoli bácsinak, hogy egyébként 5 éve tűzzománcozom, és ha nem negyvenöt perces lenne az óra, akkor lenne időm befejezni a rajzaimat. Mert szóban mindig el tudom mondani, hogy mit szeretnék festeni, csak a festék az óra végére sose szárad meg. Anya egyszer bevitte fogadóórára az egyik, zongoráról készült rajzomat, amin igazából csak egy grafitceruzát teszteltem. Zoli bácsi annyit mondott csak erre, hogy látszik, hogy jó érzékkel nyúlsz a ceruzához, de sokat kell még gyakorlod, és ha nincs elég időd befejezni órán, akkor nyugodtan vidd haza. Rajzmappám nem volt, ezért végül sose vittem haza egyetlenegy rajzomat sem.

Elég kegyetlen történetek keringtek Zoli bácsiról az iskolában. Állítólag egyszer annyira felhúzta magát, hogy amikor Busa Márkó hangosan énekelt az óra előtt, neki vágott egy krétát, de szerencsére nem találta el, viszont utána tényleg csend lett. Azóta a mi osztályunk is kicsit fél tőle.

Tehát állunk a sárgálló vécésészén Kocka Tibivel. Tibi szülei bankárok voltak, az apukájának bérelt viájpji helye volt a stadionban kiszolgálással, tévével. Tibinek csak nagy nehézségek árán sikerült meggyőznie Ildikó nénit, hogy nem szeretnék igénybe venni a tankönyvtámogatást, hiába vannak hárman testvérek. Tibi azóta Londonban él, egy menő informatikai cégnek dolgozik.

Tibi poénból elkezd énekelni, hogy „sattéroz pappérra, áhármás pappérra”, amit a cések találtak ki gúnydalnak Zoli bácsinak. Rácz Zoli bácsi tényleg sokszor beszélt úgy, „hogy akkor a jövő órára hozzon mindenki egy félfamentes áhármás pappért.”

Tibi a másik fülkéből nem látja, hogy nem nagyon nevetek a poénján. Ha nem tartanék attól, hogy bármikor benyithat Zoli bácsi, akkor mondanám hangosan én is, hogy nevet a vakbelem, Tibi! Kényszerből állunk egymás mellett a csészén, mert mi ketten utálunk lemenni a negyedikről, emiatt ide kényszerülünk be a nagyszünet alatt.

67

Legutóbb, mikor ugyanígy álltunk, Tibi elmesélte, hogy van egy dedikált Tankcsapda cédéje. Másnap behozta megmutatni. A dobos névre szólóan írta alá, hogy „Tibinek sok szeretettel, Fejes Tamás”. Nagyon irigy voltam rá. Kölcson kértem, és Tibi azt mondta, hogy nyugodtan másoljam le, ha szeretném.

A faluban Kocsis Jenőnél lehetett másolni 500 forintért cédét, ha mi vittük. Ha ő adta a cédét, akkor 1000 forint volt. Jenőék az Iszák kocsmá mellett laktak, egy nagy németjuhász kutyájuk volt, ami az ő elmondásuk szerint jámbor volt, de én mindig félttem tőle. Kocsis Jenőről később az a hír járta, hogy beköltözött a városba, valahol az Újkertbe egy tízemeletesbe. Otthagyta a szakmunkásképzőt, mert neki senki ne mondja meg, hogy a román kort azt nem a románok találták ki, mikor az ő apja is román, és azért ő csak jobban tudja azt. Ekkor állítólag már öt tantárgyból állt bukásra, szóval biztosan évet kellett volna ismételnie. Elment dolgozni a műanyaggyárba az apja mellé, ahol senki nem magyaráz neki ilyen idiótaságokat. Meg állítólag elkezdett kábítózni is, mivel ott a gyárban könnyen be lehetett szerezni ilyenekeket a gipszkartonosoktól.

Jenő le is másolta másnapra a cédét. Ezután megkértem apát, hogy fénymásolja le az egész lapozható borítót is, mivel a munkahelyén lehetett színesben is. Körbevágтам a másolatokat a széleinél, és összeragasztottam őket a hátuknál. Kicsit fakóbb volt, és nem lehetett olyan könnyen hajtogatni az oldalakat, de nagyon olyannak tűnt, mint az eredeti. Még az aláírás is nagyon hihetőnek tűnt.

Hétfőn visszavittem Tibinek a cédéjét. Pont nagyszünet volt, és Tibivel készültünk elbújni a tanárok elől a vécében. Gondoltam, ott fogom neki megmutatni. Már a belső vécében voltunk, Tibi arca lefagyott, mikor a másolt aláírást észrevette. Engem nagy büszkeség fogott el, hogy biztos nem hisz a szemének, hogy ilyen jól sikerült a másolat. Váratlanul kitépte a kezemből a másolt, dedikált borítót, összegyúrta, és azzal a lendülettel beledobta a vécészárába. Elcsukló hangon kérdeztem tőle, hogy hülye vagy? Tudod, milyen nehéz volt lemásolni? Elképzeltem, hogy mikor majd otthon kérdezik, hogy

milyen lett a másolat, akkor nem merem elmondani anyának, hogy nincs meg, Tibi összegyúrte, és a végébe dobta. Folytattam Tibinek, igaz sejted, hogy milyen kevés helyen lehet színesben nyomtatni, és ott is milyen drágán? Tibi nem válaszolt, arrébb lökött a piszoárok felé, és kirohant a végéből.

68 Én a kezemmel a párás, vízköves fémcsőbe tudtam csak kapaszkodni.

Teljesen elpirultam, sírni csak azért nem kezdtem el, mert mi van, ha pont most nyit be Rácz Zoli bácsi. Megtöröltem a kezemet a gatyámba, és próbáltam kiszedni a végéből az összegyúrt, elázott borítót. Szerencsére nem volt húgyos a végé, de már így is kellően átázott a tintasugaras, másolt papír. Kivettem, és kicsit leráztam róla a vizet, és felraktam a végétartály tetejére, majd felálltam a csésze szélére, magamra húztam az ajtót, és halkán szipogni kezdtem.

Nyílik a belső végé ajtaja, Tibivel nagy levegőt veszünk, és kicsit lehúzzuk a fejünket, nehogy kilátszódjon a fejünk búbja. Lassan, füttyörészve jön be valaki, fonott műbőr cipőjének a hangját halljuk csak, ahogy egyhelyben áll. Majd a piszoárokhoz fordul, övcsattogása hallatszik, közben érezzük a fekete műbőr kabát szagát. Ez csak Rácz Zoli bácsi lehet. Köhint egyet, a piszoárhoz csapódó vízhangot halljuk. Megkopogtatja a piszoár feletti csempéket: üreg van mögötte. Visszahúzza a sliccét, és mielőtt kilépne, megtorpan, leguggol,

és benéz a végék alá, aztán már a külső végé ajtaját halljuk becsapódni.



## A LÉTEZÉSTŐL HANGOS MINDEN ZUG

Elszaladok, mert ez nem méltó.  
Mondom magamnak és rohanok.  
Közben elkap a gondolat, hogy már megint menekülök,  
mint az eltalált vadlovak.  
El merném mondani a véleményem,  
csak túlságosan mélyről jövő a kényszer,  
hogy megfeleljek azoknak,  
kik tüzes gyomorral, ordenaré módon,  
mocskolva nyerik meg a diadalt.

Képzeljünk el egy szebb helyet a szavaknak.  
Olyat, amit nem áraszt el a sok komplexusos mozdulat.  
Ahol emberek és emberek vannak.  
Senki nem áll székre, hogy magasabbról védje, amit takargat.  
Beburkolózna az is, akinek sose volt meleg ágya.  
Szívéhez kapna a szívtelen.  
Édes álmot aludna az ágyban forgó.  
Nyugtatókat ásna föld alá az örök szorongó.  
Katakombájából előjönne a felszabadult tudós.  
Nem rágná többé körmét a nem tervezett utód.  
Az elárult férj megkopott férfiasságával emelné fel fejét.  
Nők százai boldogan olvasnák az estére hagyott mesét.

A világ nem lesz jobb hely, mint amit látunk.  
A szebb jövőért mind a múltban, mind a jelenben kiállunk.  
A remény nyakát soha le nem vágjuk, mégis  
nyaktilótól hangos, félelemtől sötét árnyék között  
járjuk el sajátos haláltáncunk.

## 70 KÖZÉRZET

Nyájterelő fattyú a csordák élén hempereg.  
A szolgák vére felpezseg a megrohadt megfeleléstől.  
Szégyen leple alatt megdermedt, pusztulásra ítélt emberek csontváza,  
a vágyakozás arról, hogy mi lett volna, ha...  
Szelíd áldozatok képébe hamuzó konok torzszülött ontja ki magából  
füstbe ment tervét.  
Alhasi repedésbe bújt meddő, ám vajúdó kellékek most a nők.  
Ne szólj és hallgass örökre.  
Befeketedett üvegbúra belsejében tengődik el két alvás között az  
ébredlét.  
Élre vasalt nadrágok szára szeli át az állandó köd erejét.  
Három lépés távolságot tartani mielőtt bekerít az álcázott jóllét.  
Megszoktak félni.  
Megavasodott köztemetőkhöz mennek meghalni,  
végül a saját célját mindenki eléri.

A gyerekkorom egy otthagytott virág a temetőben,  
elkámpicsorodott tövis,  
súlytalan kesze-kusza tévedés.  
Azóta félek, mióta élek.  
Az utcán bármikor hátba szúrhatnak,  
a fürdőkád függönye mögött fogok elvérezni, mert üldöznek mióta  
megszülettem.  
Lőnek rám a bokrok mögül, figyelnek az ablakokból.  
A tömeg széttapos, a magány elsorvaszt.  
Sötétben aludni nem tudok, közelednek a falak.  
Anyá, őszenyomnak a falak – ordítottam.  
A tó vízének opálos szürkésége lehúz, mint a mocsár.  
Amíg önfeledten úszom, az örvényből előtörő hullá feje az elveszett  
kisfiúra emlékeztet, akit elraboltak az egyik rémálomban.  
Azóta nem alszom jól egyedül.  
Értem is el fognak jönni, pedig az ajtót bezártam.  
Ötször.

## 72 TILOS LETÉPNI A HÓVIRÁGOT

Kis forgószelek haladtak át a határon,  
a szögesdróton fennakadt kabátok,  
mind a földre kerültek.  
Pusztító öntudatú szemetek,  
hasra esett polgárok kaparták szélvédőkről a ráfagyott jeget.  
Fejükben tengermélyről feljövő süketség,  
arcukon öreg fák kérgére emlékeztető mintázat.  
Gyerekeik meztelen lába a gypjútakaró alatt,  
kezükből a párna csücske,  
fogaik között még a vacsorából maradt falat.  
Felettük leomlott vakolat,  
hajukban araszoló tetvek szerelme végtelen győzelmet arat.  
A felnőttek örömeikben nem énekelnek és nem is táncolnak,  
inkább levágnak egy disznót, kell egy áldozat.  
Feleségek szoknyái alatt az undor,  
gyenge gombostűkkel összetartott családjukért imádkoznak.  
Visszafordítanak az időt, megfakult ábrándjuk a soha el nem jövő.



Még tart a hőségriadó. Csak estefelé keveredünk haza a Duna-partról. A gyerekek rögtön eltűnnek a szobájukban. Mintha nem is szobájuk lenne, hanem végtelen, feneketlen barlangjuk, amelyben szó szerint eltűnhetnek, tudva, hogy úgysem indul senki a keresésükre. Kipakolni a szülőknek kell. A kutyákat ellátni is. A sétáltatás ezúttal elmarad, tényleg nagy a hőség. Rólam is dől a víz, pedig alapvetően fázós vagyok.

Gerzsényi Gabriella 73

## VACSORA

A két szőrös családtag a kerítés tövében, a bokrok alatt hever. Ott viszonylag hűvös a föld. Kiöblítem az ivóvizet a vödörüket. A zöld műanyag nyálkás csíkokat fedezek fel. Már megint megmászta a csigák. Ahogy felemelem a földről az edényt, az alatta maradó mélyedésben három vastag meztelencsiga lapul. Undorodva taposok rájuk.

Kis tálkába összegyűjtöm az éppen megérett málnát. A fülem mellett berregve húz el egy barna poloska. Odakapok. Pillanatra kibillenek az egyensúlyomból, jobb lábammal belelépek a málnabokor mellett burjánzó csalánba. Iszkolok a házba, elő kell készítenem a vacsorára valót. Ezek állandóan éhesek, a családom. A kosztosok, mondaná nagyanyám.

Félek egyedül a konyhában. Felkapcsolom a világítást. Még süt a nap, de a pultot megvilágító ledszalagtól védelmet remélek. Ilyenkor szokott jönni. Pakolok a hűtőből. Megmosom a zöltséget. Felszeletem a kenyeret, langyos a belseje. Elalszik a lámpa, a sütő sípol egyet. Összerezzenek. Valami lecsapta a biztosítékot.

Az egyik paprika rothadásnak indult, szinte szétmállik a kezemben, amikor felvágom. Visszatér a világítás, a sütő megint sípol egyet. Most nem rezzenek össze. Már egy ideje nálunk lakik. A szomszéd szobából áthallatszik a tévé. Bemondják a hírekben, hogy jövő héttől ismét drágul az üzemanyag.

Töltök egy pohár sört, túl nagy lendülettel, kihabzik a pultra. Hallom, közeledik. Mindig kivárja a pillanatot, amikor magamra maradok, nagyon magamra. Nem is sejtem, hol él, hol alszik – ha ugyan alszik egyáltalán –, néha napokig a szemem elé sem kerül. Enni, inni sosem láttam.

Előveszem a tányérokat, az evőeszközöket. A békétlenség a tápláléka. Elég egy rossz szó, ami a levegőben kilőtt nyílként hasít. Elkapja röptében, mélyen magába szippantja. Ettől hízik, erősödik. Aztán egyszer csak előbújik a rejtekéből.

Előbb kedvesen közelít. Körüljár, nézeget. Kajánul vigyorog. Izzadó tenyeremet a konyharuhába törölöm. Elszáll az erőm, ahogy az arcomba bámul. Nagyra tátom a szám, ha sikoltok, meghallják. Hárman vannak a házban

rajtam kívül, felverhetem őket, ha elég hangos vagyok. Ordítanak. Ám némán tátogok csak.

Akkor támad. Fel sem fogom, már a testemen terem, a nyakam köré tekeredik, szorít. Megtelik könnyel a szemem, de nem láthatja, hogy  
74 gyenge vagyok, még visszanyelem, fulladok, lehunyt szemhéjam alatt éget a könny, kibuggyanni vágyik.

Senki nem hall, talán álmodom, talán meghalok, a torok összeszorul, kidagadnak az erek, zúg az agy, zakatol a szív, görcsbe rándul a gyomor, zsonganak a gondolatok, zsibbad a kéz, a láb, a látás elhomályosul, nyilallnak az izmok, elkékül a száj, a körmök lilára dermednek.

Alkonyodik, megmarkolja a hajamat, mozdulni nem tudok, véresre karmolja a vállamat, fáj a testem minden sejtje, nekifeszítem az államat, nézem, amint belőlem vacsorázik, pusztít és éget, százfejű sakál harapja a húsomat, ezercsőrű holló marcangol darabokra, rozsdás fűrész hasít szét, iszonyat.

Besötétedett. Hideg a padló a talpam alatt. Mára beéri ennyivel, visszavonul. Leapadt a sör habja. Családom érkezik vacsorára. Nem látják. Megterítünk. Nem tudják. Ropog a kenyér héja. Mosolygok. Fehér a tej a bögrében. Lófarakba kötöm a hajam. Illatos a paradicsom.

A belőlem kiszakított részt hanyag mozdulattal berúgom a sarokba.



Tudjuk-e tartani a tempót Géczy Jánossal?

Minden jel azt mutatja, hogy az ő világértelmező kíváncsisága, tájékozódási és szintetizálási törekvése, benyomásairól-tapasztalatairól való megnyilatkozási késztettség, illetve a mindezekre épülő irodalmári-képzőművészi-tudósi alkotókedve töretlen és továbbra is dinamikus. Ráhangolódni erre a mentalitásra, habitusra, érdemben követni megszólalásait olyan elsődleges élményt jelent, melyben egyszerre tűnik markánsnak és megfoghatatlannak is a karakterjegyek azonosíthatósága.

Juhász Attila 75

## „a mondatba préselt lenyomata mondja el mindazt”

Géczy János: *Az utolsó*

*rózsához*

Ha olvasni kezdünk egy újabb Géczy-kötetet, az életmű távolabbi és közelebbi darabjaihoz való kapcsolódás, kapcsolhatóság motívumait keresni sem kell, de mire nyugtáznánk, hogy a pulzusszám normalizálódik, valamely azonosítatlan érzék, tudati szféra reagálni kezd egy még nem tapasztalt, inspiráló lüktetésre, nyelvi-gondolati impulzusokra, melyek gerjesztésére, illetve hatáskeltésére a szerző nem sok lappangási időt enged.

Ha az olvasó hozzászól ehhez a sodráshoz, a rengeteg benyomás összehatása az lehet, hogy sok gondolattal gazdagodott, de ezek kirakós mozaikja – eddigi tapasztalataihoz hasonlóan – úgy erősíti rálátását az életműre, hogy azt jobban érti, mégis egyre összetettebb mondatstruktúrákkal lenne csak képes leírni, jellemezni. Ha pedig a szövegekkel való együtt haladás rögtön analitikus koncepció működtette befogadásra vállalkozik, a legkisebb mozaikdarabkákat illesztéskísérettel, felülettisztító kísérletei meggyőzhetik arról, hogy törekvése sosem ad ki olyan puzzle-pontosságú megoldást, sosem fog olyan tökéletes felbontású összképet eredményezni, amilyenre egyébként a teljes értékű, releváns dekódolás szándékával vágyakozna.

A legújabb verseskötet külleme a borító élénk pirosával és megszólító nexust projektáló, egyfajta végérvényességre utaló címadásával máris alkalmas arra, hogy erős motivációt adjon az olvasónak a sodráshoz kapcsolódásra, habár a rózsá-motívum kiemeltsége miatt többesélyes reflexiói lehetnek, amelyek kisebb megtorpanást is okozhatnak. Latolgathatja: vajon Géczy itt és most búcsúztatja el tudós kultúrtörténeti munkásságának fő tárgyát, egyszerismind írói-költői jelképrendszerének megkerülhetetlen, állandósult elemét? Avagy értékvesztést, elmúlást jövendőlo baljóslatú költői

víziót fog megjeleníteni a rózsára hivatkozással, akárcsak a falanszterbeli tárlatvezetés kapcsán Madách tette egykoron?

76 Mindkét elképzelés beigazolódhat. Ha úgy kezdünk a versek olvasásához, hogy esetleg már ismerjük a szerzőnek egy kötetbemutató kapcsán adott nyilatkozatát („Az *utolsó rózsához* című verskötetben olyan fajta rózsajelképeket szerettem volna, amelyeneket más még nem alkotott”<sup>1</sup>), akkor a könyvcímet fejezetcímbe is kölcsönvevő, háromtétéles ciklus előrehozott megolvasása kínálkozik célratörőnek. Habár ez a kötet legkarcsúbb része, mégis igen intenzív és gyakori képekben jelenik meg itt a szövegekben a kulcsszó, és egyedi jelképértéke talán éppen ennek az egymásra vetülő-vetítődő jelentésmozaiknak a komplex összképében ragadható meg, már amennyiben a szavak általi jelentéstartalom-leárnyékolás, vagyis a nyelvi kifejezhetőség erre egyáltalán lehetőséget kínál („Rózsá, oly árnyék is szakad rád, / amely elbeszélhető pusztán, mert másból / nem áll, mint amelyet a szavak vetnek” – *A rózsákról*).

Még sincs más lehetőség szépírói vállalkozásban, mint a szóra bízni a megjelenítést, egyszersmind a maradandónak remélt – verbális – örökagyást: „Iderajzolk a szóval egy rózsát, / hogy ne hervadjon el, / mint az, amelyet magam után hagyok” (*Egy rózsá*). A szó-árnyék oszlatása nem megy tehát más-képp, mint szavak által. Ennek jegyében zajlik a jelentéstartalmak szemlézése („A számra vétel olykor még segít”), melyben szélsőséges, rapszodikus felhangok is helyet kapnak az ironizált elégikusságtól a szarkasztikus vulgaritásig, s ezek talán valóban az örök motívumtól való elválás, illetve egyfajta érzelmi leválás furcsa, de releváns gesztusai is: „Ülni a vécedeszkán, számolni / a falra mázolt virágokat, / húszig, ötvenig, mígnem lé / folyik és holdfényre lel. Ó, rózsá, / te büdös, te zsiráfoltkrómsárga!”; „Ó, rózsá, krómsárga / a világ, egy zsiráf lehugyozta”. A jelenség szemlében – a szerzői nyilatkozatnak megfelelően – meghökkentően neológ elemként azonosítható a vécefal-dekorációként való virágszimbolikai hivatkozás, a szürreális színképzet-azonosítás a rendhagyó szóösszetétel – azaz a szó-árnyékot ténylegesen száműző erős vizuális effektus – révén, illetve a hagyományosabb líraiság jegyében mutatkozik meg mégis újszerű köntösben a virág mint a szinkrón „máshol és jelenlét-jegy”.

Persze az is Géczire vall, hogy amikor a kötet címbe érzékelhető jövendő-lé-élbúcsúztató kontextusban használja fel a rózsaszimbolikát, akkor ebben a hagyományosabb regiszterben a hagyományosabb elmúlás-jelképiséget is (személyességében vagy a képzettársítás módozatát illetően) egyedi szemléltetéssel oldja meg: „Aztán tör ki s hull darabokra, halleluja, // tépett szivárványszín szirmokat bontva / a késő reneszánsz szűzhártya, / a tizenkétkaréjú rózsáablak”; „Még meg lehet számolni, hány szíromnyi / egy virág, s hogyan hullik alá, ha lehull, / és vörösselyemágyat terít a bokor alá, / melyre rájárnak a hangyák, parányit aludni”.

A cím szituatív többértelműségének egymásra vetülése, a kulcsfejezetben „számra vett” rózsajelképi jelentéstartalmak egymásra vetítődése mellett van a kötetnek egy olyan új, meghatározó motivikus-tematikus vonulata is, amelyre szintén érvényes a tudatos szerzői egyberétegzés elve, ez pedig a részben szerep szerinti megszólaló időbeli „máshol- és jelenléte” a vershelyzet fixált térbeliségéhez applikálva.

77

Mint az már kötetekkel korábban egyértelművé vált, Géczi számára az évtizedek óta létmeghatározó és ihletadó mediterráneum-élmény<sup>2</sup> egyre inkább magához a tengerhez, a sziget-léthez és dalmáciai mikrokozegéhez kötődik. A környezetét folyamatosan figyelő és megörökítő<sup>3</sup> alkotó számára az új kötet közlendői kapcsán vált fontossá a közeli dalmát parton lévő kis település, Pirovac, illetve annak történelme, mivel hajdan ott volt a Szentföldre készülő kereszties hadak egyik táborhelye, kikötője. A költő képzelete filmszerű vágásokkal előhívja a sok évszázados emlékezet momentumait, s azokat szerepszerű, szinte tudósítói megszólalásokkal eleveníti meg úgy, hogy kollázselemekként érintkezésbe hozza a történelmi és a kortárs jelen dimenzióit.<sup>4</sup> Vagy olyan ez inkább, mint amikor a képzőművész Géczi dekollázst készít: a jelent tükröző képbe, hirdetménybe belehasít, tervszerű spontaneitással részleteket tép fel, mélyen belehasít a jelen burkába, hogy mélyebbre láthasson, keresse-találja idők és kultúrák egymásra rétegződésének egyedi tartalmakat feltáró kapcsolódásait. A keresztiesek motívumkörének kötetbeli fontosságát az is jelzi, hogy – bár szövegeken belül különböző arányban, de összességét tekintve – a verskészlet több mint egyharmadában ennek elemeire építi mondandóját a szerző.

A kereszties-tematika a második ciklus elején jelentkezik be, s három „felvezető” szöveg után két nagyobb tömb révén uralja is a verscsoportot. Az, hogy a szerző a megszólalás hitelesítése érdekében magára veszi a „nehézpáncélos teuton” lovag szerepét (*Az alma*), hogy emlékiratszerzői motivációt is tulajdonít neki (*A szent dolgok*), a történelmi vonatkozások szempontjából fontos, az viszont, hogy az alanyiságot jelentős arányban többes szám első személyhez is rendeli, valamint hogy a jósló-látomásos képekben előrevetíti korának és közösségének morális hanyatlását, s hogy mindehhez a dokumentatív stíluson túl ironikus-szkeptikus látásmódot rendel<sup>5</sup> – ezek már a térben-időben való kiterjesztés, az általánosítás és a jelenünkre vonatkozathatóság, a kortársi érvényesség eszközei. Az általánosítás eredője biblikus keresztényi értelemben a kezdetek kezdeténél is azonosítható már: a fejezetnyitó vers (*Genezis*) tanúsága szerint a teremtő bekódolta a bűnt, az erőszakot az ember világába, s bár övé a dicséret, de az ő kezére is vér ragad, utóbb pedig időtlen velejárója lett létünknek az értékvesztés és az erőszakos megosztottság: „Mindig akad áruló, ahogy hős is

Új Forrás 2024/5 – Juhász Anikó: „a mondatháza préselt lenyomata mondja el mindazt” – Géczi János: *Az utolsó rózsához*

terem, / olykor-olykor egymást is helyettesítik [...] Van elképzelésem, miként néz ki / az emberarcú építmény, [...] ha a lakók egyik fele nem léphet be abba, / a másik pedig attól retteg, / hogy rájuk gyűjtják a tetőt” (2012).

78 Alapvetően életképi műfajiság jellemzi a keresztes-verseket, melyhez a beszélő érzelmi-gondolati reflexiói társulnak, de a tematikus vonulat összességében elbeszélői történeti epizódorozatként is működőképes. A filmszerű jelenetezéssel párhuzamba állítható metodika szerzői tudatosságát alátámaszthatja, hogy a korszakok között „ingázó” versbeszélő többször konkrét filmélményekre is hivatkozik (például *Az alma, Arabesz, Danse macabre-ének*). Formai összekötő elem is van a – valószínűleg egy közbülső időrétegbe-hasítás révén képbe kerülő shakespeare-i motívika (*Nota. Egy színpadi műhöz*) áthallásából adódó – strófákra nem tagolt 9–10–11-es jambikus, rímtelen sorok következetes használata által.

Korok, kultúrák egymásra rétegződésére a szövegek tanúsága szerint maguk a keresztesek is rálátnak már a pirovaci táborveréskor, hiszen az ókori római hódoltsági időktől saját hódító letelepülésükig leletegyüttesek (például temető) tanúskodnak a lét-emlékezet tagoltságáról, illetve egyé szeresüléséről.

Kötetszinten három nagyobb szerkezeti egység versei tartoznak a keresztes-tematikához. A második ciklus két szövegtömbje a pirovaci tábori készülőds időszakához, az ötödik ciklus centrális verscsoportja a szentföldi hajóút és a jeruzsálemi hadi helyzetek életképeihez kapcsolja a korpárhuzam, illetve az időkollázs megjelenítését. Az összkép szempontjából mindegy azonban, hogy melyik történeti szakasz mutatkozik meg valamely opusban, mivel a beszélőnek és közegének alapbenyomása a hit- és illúzióvesztés, és csak az mutat különbséget, hogy ezeknek milyen árnyalata, illetve miféle konkrétumhoz kötődése inspirálja a keserű felhangokkal teli megnyilatkozásokat, a „hit kelendőségének” fonák szemléltetését. Hiányzik az az indulat Gécziből, illetve a versbeszélőből, amellyel a Biblia szerint Jézus kiúzta a kufárokat a jeruzsálemi templomból, de „tudósítói” korrajzaiban (lásd *A szent dolgok*, illetve később *A némákról* című versben) ugyanúgy leleplezi és elítéli a hit, a politika kiárúsítóit és haszonlesőit. Vannak summázó észrevételei (például: „Apad a világ”; „Mint a szennyvízlefolyóban a zsír, / a béketűrés tömbbé áll össze”; „ím, a test elapad [...] A lélek otthagya csapot-papot, hogy csak [...] a maga kis / hallelujáját harsan elkiáltsa, / és további ügyekben munkálkodik”; „a Szentföldön / a gyűlöletet kivéve minden / halott”; „nyomulnak, / mint az örültek, akiknek soha / semmi nem volt vagy nem lesz elég drága”), és vannak részletező kritikai szemlék (például *Közsétatér a Lövdénél, Boschi, A Makirina-öbölben, Márton-napkor, A bőrről*), s mind arról beszél, hogy ha egyetlen szentesített ideológia jegyében kénytelen létét fenntartani az ember, akkor feltétlenül befolyásolja látásmódját az ellenségkép-kreálás,

az üdvösnek vélt eszmék kizárólagosságának hitelví erőszakja, a hit kifáradásos tartalomvesztése, a bizonyosság- és értékvesztés óhatatlanul bekövetkező válsága.

A kötet harmadik ciklusa (*A múltról*) alapvetően szintén az időrétegek egymáshoz való viszonyát értelmezi, de most már nem történelmi korok kollázsolásával, hanem a személyes emlékezet, élettörténet genealógiájához, generációk és életszakaszok kapcsolódásához kötve, részben ismeretelméleti és lélektani megközelítéssel. Szentenciózus tételként olvasható ehhez, hogy „A múlt olyan átlátszó tükör, / ami a látszattal elegyíti a valóságot” (*A múltról*). Így a számvetés, a Karinthya vagy Kosztolányira is emlékeztető<sup>6</sup> önszembesítés óhatatlanul tele van kérdésekkel is (*A senki szigete, Félhosszú vers, Tanulságok 3., Üdvözlét Kharónnak*).

A legtágabb időintervallumra vonatkozó áttekintés *A Géczikről* című versben valósul meg, amely a kötet középső ciklusának közepére került. Apropóját az öt nemzedéken át öröklődő, névazonossághoz kötődő identikus el(ő)számolás, illetve a névátadás, az utódlás megszakadásával járó történelem tudatosnak tűnő, mégis finoman elégikus lezárulása, lezárása adja. A személyes létidőben Géczy a legkorábbra saját kiskamaszkoráig megy vissza („érte visszamegyek [...] akkor már kislegény”), s a filmszerű emlékvillanások megjelenítése mellett arra kíváncsi: valamiféle emlékként fel tudja-e idézni a gyermek őt, aki felidézi-megidézi; felismerik-e egymásban önmagukat („Van-e a kislegénynek emléke / arról, aki oda tette? // S egy-egy szó [...] hogy megmutathassa, én is ott vagyok?” – *A senki szigete*)? Személyes, de általánosítható belátásként rávilágít verseiben arra, hogy a gyermeki gesztusok (például idősebbnek látni a felnőtteket saját koruknál – *Tanulságok 3.*; monogramokat vésni a fába a szerelmes összetartozás jeleként – ... *lenni*) visszanézve, újraélési szituációkban átértékelődnek (bölcs belátással kiigazítódik az elfogult időérzelelés; a jelek véseése valójában „harc az emléktelenség ellen”). Ugyanúgy átértékelődik a „hatvanéves jelenetbuborék” története (*A slambuc*), az apa egykori slambucfőzése, amely nemcsak íz- és illatlemék, cselekvésrendi képzet, hanem egy rendhagyó, szubjektív világmegértés „mélytüzü” metaforája, melynek egyik párhuzamaként költőnk a borgesi világgönyvtár jelképezte tudást említi meg. Az időszembesítésnek fontos állomása, mikor a szerző filmszerű emlékképkollázs segítségével visszakeresi azt a megélt boldogságképzetet, melyet már az érett világlátású felnőtt tapasztalt meg egykoron,<sup>7</sup> gyermekora helyszínére visszaérkezve (... *lenni*).

A jelenre vonatkoztatott szerzői világlátást azonban már erősen befolyásolja a kereszt-versek kapcsán is említett szkepszis és ironia. A beszélő ugyan megértéssel szemléli, hogy hajlott korú felmenője („apám most 96”)

naiv általánosítással – és a vers számára inspiráló többértelműséggel – „kí-  
tartóan mondogatja, / mennyire szép az idő” (*Apánkról*), de realitásérzéke  
önironikusan szembesíti azzal, hogy az időződés (*Megnyilatkozás, Agg férfi  
bevásárlókosárral*) és a világ rendjének tapasztalt felbomlása (*Olvasó  
80 a kódexet*) jelent és jövődőt egyaránt illúzióvesztettnek, kiüresedő-  
nek, légszomjasnak mutatja fel, illetve legfeljebb lebegő, a személyes  
és globális vég felé haladás kérdéseit felvető időszak gyanánt (*Függő, Semmi,  
Üdvözlőkártya, Kharónnal*).

A „perspektíva eltüntetése”, a „szürke és foltos enyészet” mint újabb  
többértelmű kulcsmotívum a kötetzáró versekben, a nagy erejű létösszegző –  
halmozás általi szemléltetésmódra építő – kompozíciókban, ismét frekventált  
pozícióba helyezve válik meghatározóvá Géczy időszemléletében (*Ernö utca,  
A dolgok legmélye*). Mindkét szöveg vershelyezete a „mindenség legaljára” ke-  
rüléshez, életvégi kórházi számvetéskészítés szituációjához kötődik. A versa-  
lany kilétének azonosításához annyi biografikusság hozzátartozik, hogy annak  
emlékképeit „hatvannyolc év hozta össze”. Ebben az életkorban és élethely-  
zetben, amikor „a pulzussal pulzál a test, / az ágy, a kórterem, s teljességében  
/ az egész világegyetem”, s a „fényfolt a falon úgy mozog, / hogy megmutassa,  
ott vagy”, az ember valóban képes már rá, „hogy a dolgok legmélyére lásson”.<sup>8</sup>  
„Tárgyszerű” és „díszítetlen” az összkép, amivel a versbeszélő szembesül, ezért  
a búcsúzkodás, „az egész szétbeszélése” részletekkel, „melyek nem szívódnak  
fel”, lehet illúziótlan, sőt szarkasztikus is (*Szasztok. Üdvözetek*).

Vajon lehetséges-e a dolgok legmélyére látni, a „felszín alatti” léte-  
zésre betekintést nyerni (*A szerzőhöz*) a múlt és a jelen ismeretdarabkáinak  
kollázsvalóságát szemlélve, azokat felsorolva, halmazban áttekintve? Amikor  
a szemlélő egyes jelenségek értelmezésekor abban is dilemmákba ütközhet,  
hogy „ez vagy az rész-e, egész-e?” (*Esti vázlat*), s hogy „takaros rendben”  
vagy „esetlen rendetlenül” kerülnek látóterébe „a dolgok” (*Ernö utca*). Két-  
ségtelenül igaz a szemlélő-értelmező szentenciózus alapvetése, hogy „Ami  
létező, egyfajta rálátás a mindenségre” (*A szerzőhöz*), de ettől még nem osz-  
lik el kétsége, hogy a világ ismeretére törekvőnek kell-e vészkijáratot fúrni,  
„hogy a tapasztalat káoszából / napvilágra jusson” (*Semmi*), s hogy „lehet-  
e a tudástól boldog”, amit „sejtéssel, avagy belátással” szerzett meg (*Meg-  
nyilatkozás*). Költőnk, aki tudós tanár is, elfogadja az egykori mester  
világértelmező útmutatását, de azt továbbgondolva ismét csak dilemmákat  
talál: „Averroes! [...] tudod, két lassú út vezet / a valósághoz, de hogy azo-  
kon / egymást követően kell haladni, / vagy egyszerre [...] azt nem! A hitén  
/ vagy a tudásén kell-e kezdeni, / ha egymás után, s majd a tudásén, / avagy  
a hitén jó megérkezni?” (*A kettős igazság*)

Ahogy a világlátás árnyalódik, a világismeret gyarapodik, míg „a ladik  
halad, imbolyog” a versbeszélővel és Kharónnal, a világ-kép megjelenítése

a valóság-árnyék szavakkal lehetséges („szavak csapdossák” a ladik „rozszant deszkadongáit”, illetve „a szöveg hús sóoldatának” kristályai vonják be, azaz igyeksenek rögzíteni a jelentést – vö. *Üdvözlőkártya, Kharónnal; Hallstatt*). A szó megőrzi (vö. „Iderajzolok a szóval egy rózsát, hogy ne hervadjon el”), s „a nyelv felszíne alatt” is létezővé tesz (*A szerzőhöz*), habár 81 „A szavak szégyenkeznek a szótárban” (*Alkalmi versek a bálnáról*), s így az érvényes verbalizáláshoz nemcsak a labilis megnevezhetőségre (*Káosz, Olvasó a kódexet*) van szükség a versbeszédben, hanem például „a hasonlatnak egy másik fajtája is” hasznos lehet, „amelyben két dolog / egy tőlük függetlenül találkozik” (*Lót felesége / Lót*).<sup>9</sup> Utóbbi metodikai adalék is szemléletesen kifejezi, hogy Géczi nyelvkezelése céltudatosan egyedi és rendhagyó. Ez az olvasó számára leginkább a stílusrétegek és a mondatszerkezetek inverziós működtetése által válik tetten érhetővé, amit ha metaforikusan értelmezünk, felfoghatjuk a többször említett kaotikusság-élmény leképezési kísérletének, vagy ezzel párhuzamosan a Géczi-féle kollázsoló technika, illetve rétegekbe hasítás általános és következetes elemeiként (például: „Ki magadba fogadod, hogy pokluk legyen, / a többi panaszát, sírását gyengéden s lágyan, / miként sár a cipőt, öntőformákat hagyva a lépések után, / hogy legyen emlék, mely azokat kitöltse, / merre tartasz?” – *Padovai ének*, „Kussol a város [...] A víz mutatja, abbahagyja, / hogy megmutassa, a hajó, / amely majd hasítja, merre halad” – *Boschi*).

Egy kritikusa szerint maga *Az utolsó rózsához* mint kötet is „kissé kaotikus versgyűjtemény”, mely elsősorban tipográfiájával, könyvtárgyként, ráadásul „néha egyenesen erőszakosan igyekszik bizonyítani vagy éppen helyettesíteni a szervezőerőt”, s amelyben „a ciklusokat elválasztó [...] túlélezett cezúra a versek tartalmát tekintve a legtöbb esetben indokolatlan”.<sup>10</sup> Kétségtelen, hogy Géczi-verskötetet olvasni nem könnyű, a nyelvi, szerkesztésbeli, időkezelési kollázsoló, mozaikos alkotásmód szövegről szövegre haladva, illetve a teljes korpusz érdemi befogadása terén is kihívást, próbatételt jelent. Ha azonban az olvasónak is sikerül, „hogy a tapasztalat káoszából / napvilágra jusson, ahol [...] a látvány káprázatos”, illetve végül a káprázaton túl képessé válik „a dolgok legmélyére látni”, megértheti és elfogadhatja az alkotó ars poeti-cáját, mely szerint a valóság érvényes versnyelvi leképezése az elsődleges cél, a feltáró-szemléltető indíttatás, mely nem riad vissza a zavarba ejtő kifejezés-mód használatától sem, hiszen „a szöveg nem az olvasónak írott, / hanem csak magának a szövegnek” (*Olyaténképpen*). Meghökentőnek tűnhet az utóbbi alapvetés, pedig valószínűleg egyetlen igaz költő sem az olvasó kedvére alkot, s így a Géczi-féle mentalitás sem rendhagyó vagy elitista, hanem éppen hogy alapvető alkotói morálnak elkötelezett. (*Kalligram, Bp., 2023*)

<sup>1</sup> Idézi ÚJSZÁSZI Ilona, *A rózsza bűvöletében – Géczy János legújabb verseskötetének olvasatai*. <https://u-szeged.hu/szتهههه/2023-junius/rozsa-buwoleleben-geczy>. A Géczy-féle kitétel komoly konkurencia átfogó ismeretét is képbe hozza, hiszen azon túl, hogy többkötetes rózsza-monográfiája is számtalan aspektusát vizsgálja a rózsza-szimbolika történetiségének, külön kutatási területként foglalkozott a virág szépirodalmi motívumfelhasználásának módozataival. Lásd Géczy János, *Rózsahagyományok*, Pécs, Iskolakultúra, (Iskolakultúra-könyvek, 17), 2003.

<sup>2</sup> Az 1994-es *21 Rovinj* című kötetől az online egyidejűséggel frissen közzölt *Murteriáriumig* – lásd [tiszatajonline.hu](https://www.tiszatajonline.hu) – versben, esszében számtalanszor, számtalan helyszínhez-motívumhoz kötődően avatta be olvasóit holisztikus ismereteibe, alkotói reflexióiba.

<sup>3</sup> A kötetborítón látható fotók is a helyszínen készültek.

<sup>4</sup> Vö. „nagy lélegzetűség is kell, nem csak helyismeret”. Idézi ÚJSZÁSZI, *i. m.*

<sup>5</sup> A megszólalásmódnak, a nyelvhasználatnak is van ironikus vonulata a keresztes-versekben, ami egyrészt abban mutatkozik meg, hogy a szókészletben jó néhány standard és neológ kifejezés is dehonestáló jelentéssel bír (például féregjárta alma, csonthamu, hamis tanú, szétmarrt ország; szövegrom, csalásnapló, hitmaradék, rongyzászló, keresztöltéses életminta), illetve hogy a néhol historikus-archaizáló stílusseleket a mai szlengből vett kifejezések ellenpontozzák (cigi, lúzer, kussol, lówellness, seggpapír, dumál). Mindez azt mutatja, hogy Géczy nemcsak korok, idők rétegeibe, hanem a nyelv, a stílus rétegeibe is koncepciózusan bele-belehasít.

<sup>6</sup> Vö. KARINTHY Frigyes, *Találkozás egy fiatalemberrel*; KOSZTOLÁNYI Dezső, *A szegény kisgyermek panaszai*

<sup>7</sup> A gyermekkorra emlékezés Géczy-féle emlékkollázsa remek esszéikben is megjelenítődik, lásd GÉCZY János, *Gyermekek, 1957; Sétáló árnyék* = G. J., *Sétáló árnyék*, Bp., Gondolat, 2012, 7–14, 89–188.

<sup>8</sup> Hasonló élethelyzethez rendelí Parti Nagy Lajos is a Dumpf Endre-verseket, habár nála „az egész szétbeszélése” teljes kötetnyi terjedelmet kap, s hozzá furcsa alteregót és néhol könnyedebb humort, sok árnyalatú iróniát, szociografikus felhangokkal, lásd PARTI NAGY Lajos, *Létbűfé*, Bp., Magvető, 2018.

<sup>9</sup> Néhány szemléltető példa a gyakorlati megvalósulásra: „tükör tükör mi izzik benned / mint málnában a medve torka” (*Kisária*); „Tegnap kamaszként láttam fürödni, / meztelen volt, miként a fenyőtoboz” (*Napkelte*); „Szétvegyülsz idővel, ahogyan / képmás a festékben” (*Szil*); „Mint szennyvízlefolyóban a zsír, / a békétűrés tömbbé áll össze” (*Közsétatér a lövöldénél*); „A szélelhajtó küszök egybegyűlnek, / mint bűzlő hiénában a kegyelem” (*A bestiáriumról*) stb.

<sup>10</sup> BAJNAI Marcell, *Géczy János*: Az utolsó rózsához, [magyarnarancs.hu](https://magyarnarancs.hu), <https://magyarnarancs.hu/visszhang/geczy-janos-az-utolso-rozsahoz-260572>

„Kell egy kirabolt, elvesztegetett szerelem,  
a nő elsiratása, aki minden Orpheusznek meghal”

Bánki Éva 83

## ORPHEUSZ SZERELMEI

Villányi G. András könyvéről

Hogyan beszéljük el a történetünket? Egy szerelmi történet apropóján, javasolja Dante. Mert egy könnyedén elénk perdülő és ugyanilyen könnyedén elenyésző, sztereotipikus vonásokkal rendelkező

nőalak árnyékában nem is olyan nehéz számot vetni a saját sorsunkkal. Az „árnyékban rejtőző”, vagyis a férfi vonásai az imádott nőnél jóval egyénibbek és karakteresebbek. Érdemes emlékezni rá, a szerelem ürügyén született meg nyugaton a lírai önéletrajz műfaja.

Már a trubadúrok neves *vidái* (életrajzai) is szerelmi történetek. A sors mozgatórugója, a költői életmű inspirálója minden esetben a donna. Jóval több Ermengarde-dal, Dangersóval, Azalais-vel, Beatricével, Eleanorral találkozunk a trubadúr-antológiákban, mint ahány költővel. A provanszál trubadúrok tanítványa, Dante a Beatricével való találkozása ürügyén meséli el saját költővé válásának történetét (*Új élet*), Petrarca pedig szinte a teljes élettörténetét felfűzi a Laura-kapcsolatra (*Daloskönyv*). A nő ezek szerint egy csodás művű, pompásan kidolgozott tükör – benne figyelhetjük önmagunkat. Ez a trubadúr- és petrarkista hagyomány Magyarországon is megjelenik, hiszen Balassi Bálint is Julia és „más szerelmek” történetén keresztül vall saját magáról (*Maga kezével írt könyve*).

Megjelenik ez a hagyomány, de nem gyökeresedik meg igazából. Mintha a magyar elbeszélő irodalomban a „másik” nem a nő, hanem az apa lenne. Kevés nagy magyar szerelmes regényt, elbeszélést ismerünk, és ezek sem lettek kanonizált alkotások. (Véletlen-e, hogy nálunk a *János vitéz*t is az általános iskolába számúzik? Nem lehet komoly az a mű, mely a szerelmet mindenek fölé helyezi... csak egy *mese*.) A magyar irodalomban aparegények sokaságával büszkélkedhetünk, ahol az elbeszélő az apát nyomozva szembe-sül önmagával és saját korlátaival. Egy jó aparegényben mindenesetre magától értetődően – vagy legalábbis magától értetődőbben – helyezhető el a társadalmi tematika.

Villányi G. András latinos ihletésű, a szerelmet érvényes sorsalakzatnak tekintő mediterrán szerelmes regényekhez (mint Lampedusa *Ligeia*jája, Nerval *Sylvie*je) hasonlatos, és a keleti hagyományból, a buddhizmusból is inspirálódó regénye meglehetősen rokontalan alkotás, nem igazán illik a 20–21.

századi nagy magyar elbeszélések közé. Meglehet, éppen ebben a kivételességben rejlik az egyik nagyszerűsége. Bár nem igazán illik a magyar regényhagyományhoz, de a világirodalmi párhuzamok ismeretében bátran nevezhetjük regénynek.

84 Igazi költő-regény (számos remek versbetéttel), de nem szürreális tér-időben, misztikus erdőben, szigeten, vagy a Dante-korabeli Firenzében játszódik, hanem az ezredforduló utáni Budapesten. A főszereplő – egy költő – a Lányban és mindenekelőtt a Lány elvesztésében a saját létezése korlátait, a csalódás keltette hullámverésben az öröklét rabul ejtő vizsgtalanságát és kíméletlenségét tapasztalja meg. A szerelem túlmutat a szerelmen, miközben sohasem lesz éterivé, vagy (ha már Dante) teljességgel spirituális.

A társadalmi környezet aprólékosan megrajzolt, miközben a lányok, a nők – mert nemcsak egyetlen lány van, a főszereplő Férfit több nőalak is kíséri, kíséri – emblematikus, mégis könnyen felfejthető jelekként szerepelnek. Csigalány, Lepkelány, Sziromkisasszony, Darumadár. Egy feminista értelmző joggal gondolhatná, a szerző a tulajdonnevek mellőzésével amolyan dekorációkká fokozza le a nőket. És tényleg, ezt a remek, ám mindvégig férfiközpontú regényt olvasva az az érzésünk, mindegyik lány ruha nélkül lebeg előttünk. De hogy történhetne másképp? Egy énregény csak az én-t képes tárgyilagosan és részletezően bemutatni.

A Lány, az Igazi és Felejthetetlen mégsem hasonlít a trubadúrok – szélsőségesen tárgyiasított – leereszkedően mosolygó donnáira vagy Dante halálba hanyatló, és aztán a Mennybe emelkedő Beatricéjére. Ízig-vérig mai nő, kemény, egoista. Nem a keserű halál, nem az istenek, nem a végzet, hanem ő szabja meg a határokat a Férfinak. „Ennyire van szükségem belőled”, vágja hidegen a kapcsolatot szorosabbra fűzni óhajtó szeretője szemébe. *Ennyire*, nem többre. Ezt a megjegyzést, ezt a „kigyómarást” aztán követi a többi. Mindig a Szeretett, vagyis a Másik van fölényben, mert a lelkünkben piederasztálra emelt lény már-már sebezhetetlen.

Banális történet a Lányé és a Férfié. A Férfié, aki büszke arra, hogy „ifjú nővel szeretik egymást”, és ettől a perctől kezdve „a táj ragyogni indul körülötte”. A korosodó szerető gyakorlott ínycnként viselkedik, miközben képtelen elviselni a Lány fiatalos erőfölényét, ezért fogja ő maga egyfajta „erőfitogtató gyöngeséggel” megszakítani a kapcsolatot. Nehéz feldolgozni, hogy neki – csakis neki, a férfinak – van igénye és szüksége egy teljesebb fizikai és lelki odaadásra. Hogy kettőjük közül ő, a férfi (vagyis hát a Férfi) a kiszolgáltatottabb.

„Lehetséges-e az öregedés sérülékenységét a művészet varázslatával ellensúlyozni?”, kérdezi magától a csalódott Férfi.

Ha már a szerelemmel sehogy sem sikerült.

Vagy mégis? Ha valóságos, hús-vér szeretőként nem sikerült a másikat teljesen birtokolni, talán *hiányként* sikerül. És meglehet, ez a felismerés az oka, hogy a trubadúrok is szinte keresik a csalódást és az elutasítást. A fájdalomnál, a *nincsnél* semmi nem láncol szorosabban a másikhoz.

A hiány, a semmi, a nincs, a nem-lét szerelmi bánatban megtapasztalható élménye mögött felsejlik a buddhizmus filozófiai megtapasztalása is. A filozófiába való átlépést a narrációba belesimuló, de a szerelmi megtapasztalás élményen túlmutató lírai versek is segítik.

*Hiány-jel.* Eurüdiké. A Lánynak meg sem kell halni, hűtlenné sem kell válni, hogy a másik számára örökös jel, azaz be nem gyógyuló seb legyen. A nem-létével, a hiányával váltja meg saját halhatatlanságát. „Találkozás híján a képzelet szövevénye izzítja a vágyakozást. Ilyenkor még nyilvánvalóbb, hogy a szerelmi vágy önnön lángját táplálja.” A szerelmi emlékeivel viaskodó Férfi tudatában a lányalakok összemósódnak, hiszen „minden lány Eurüdiké, akiért Orpheusz szüntelen zarándoklatra indul a túlvilágra. Az egyenlet állandója a túlvilági vándorlás a sötétség erdejében.” Ez a lényegében platonikus szemlélet még inkább felemeli (és ami azt illeti, tárgyiasítja is) a nőket. „Minden nő hátranézés, újabb Eurüdiké.”

Mint Petrarca híres *Daloskönyvében* a Lány ábrándként, látomás-ként, álmoként, amolyan visszhangként árad és gomolyog a Férfi képzeletében. „Lassan az is dereng, hogy képtelenség megkülönböztetni világot a túlvilágtól. Amiképp aligha lehetséges létet és nemlétet.”

A szerelmi transzcendenciát a magyar irodalomban többnyire szinte kizárólagosan versek közvetítik. Villányi G. András elragadó *Orpheusz szerelmeiben* viszont egy örök-új, egyszerre mainak és régtől fogva ismerősnek ható történet. De a lét és nemlét közötti lobogást, tapogatódzást, eszmélődést nemcsak tájélmények, történetmorzsák, filmben kívánczó kis jelenetek kövezik ki, hanem versek is – természetesen. Ahogy ez illik Villányi G. András nagy előképéhez, a valóság és a képzelet partjain letáborozó, fiatal Dante Alighieréhez:

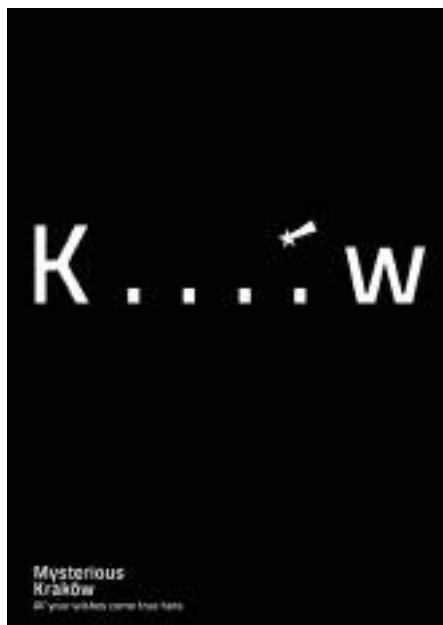
*kileheltelek  
százszor, ezerszer  
ám szemembe mint  
fény vagy árnyék  
mindig visszatérsz  
tüdőmbe ömlő  
levegőm vagy  
mikor eljössz  
légszomjam ha mész*

A könyv értelmezhető a narrátor tudatában zajló alvilági utazásnak is. Egy inferónak, ahova a főhős azért merült le, hogy tévelygései kapcsán (milyen nyomatékos is az erdő, egyáltalán az erdei eltévedés a regényben!) kiismerje önmagát, felfedje saját határait. Dante keresztény világmépében per-  
86 sze a sors, az önsorsrontás/önvesztés egészen más hangsúllyal szerepel.

Mint annyi szerelmes regény, Villányi G. András nagyszerű könyve is tekinthető a szerelemtől és korosodástól beteggé lett lélek amolyan öngyógyítási kísérletének. Ehhez, a tudatalatti sötétjében, a lélek bugyraiban tett „szentimentális utazáshoz” nemcsak a versek, a lírai reflexiók, hanem a művészi megismerés etikumát, határait, világteremtő szerepét taglaló fejtegetések, a világirodalommal való állandó párbeszéd, más művekhez fűzött irodalmi (filozófiai) reflexiók is hozzátartoznak. Melyek mintha igazolni látszanának Platón álláspontját: Erósz, a vágy mindent bevilágító ragyogása nélkül a művészetre és szépségre vonatkozó kérdések is értelmetlenek lennének.

A regény egyik különössége, hogy a szerző nem pusztán a nyugati hagyomány, hanem a keleti és nyugati filozófia között egyensúlyozva fejti ki álláspontját. Nyugatról, a dantei „sötét erdőből” indul, de keletre, a buddhizmus forrásvidékére érkezik. A szerelmi „alászállás”, a „semmi”-vel, a „nincs”-cselelő egzisztenciális találkozás – konkrét szerelmen is túlmutató – jelentését, jelentőségét nem a keresztény misztika, hanem a Tao, a buddhista filozófia

segít keretezni. Nemcsak a magyar elbeszélő hagyományban szokatlan szerelmi téma, hanem ez a fajta kulturális összetettség is unikálissá teszi Villányi G. András regényét. (*Műhely Kiadó, Győr 2024* )



Ughy Szabina novelláskötete pátosz nélküli, őszinte vallomás a nőkről, a nők-  
höz. Az elbeszélők minden novellában más életkorú és más életkörülmények  
között élő nők, akiknek a sorsa mégis általános kérdésekre hívja fel a figyelmet.

Az elbeszélés részletes és  
karakterspecifikus, a ne-  
vek viszont felcserélhe-  
tőek; a történetek magjai  
olyan alapélményeket és  
-állapotokat dolgoznak  
fel, amelyek valamennyi  
nő életében jelen voltak  
vagy még mindig jelen

Pop Lara 87

## A LÁTHATÓSÁG KÉRDÉSEI

Ughy Szabina: *Az átlátszó nő*

vannak. Hogyan törjünk ki egy bántalmazó férfi mellőli átlátszóságunkból,  
aki csak akkor lát minket, amikor mérges ránk a semmiért? Miért nem látja az  
értékeinket, amikor azok ott vannak és láthatóak? Vagy az édesanyánk: miért  
nem látja a törekvéseinket, amikor utolsó napjait vele töltjük? Átnézne rajtunk  
azért, mert előtte egész életünkben rossz volt a kapcsolatunk? Képtelenség  
lenne a nem láthatót láthatóvá tenni? Akkor miért igyekszünk még?

*Az átlátszó nő* nem a fenti kérdések megválaszolását tűzi ki célul,  
hanem azokat az élethelyzeteket bontja ki, amelyekben azok megfogalma-  
zódnak. A főhősök rendszerint láthatatlanok a külvilág szemében, hiába le-  
tagadhatatlan a fizikai ottlétük. Átlátszónak látják őket, tehát nem rájuk  
néznek, hanem átnéznek rajtuk. Ez az ottlétük ellenére domináló „nemlátás”  
talán még elkeserítőbb annál, mint hogyha ott se lennének fizikailag. Ughy  
azonban a külső szemlélőről a belső megélésre helyezi a hangsúlyt. A látha-  
tóvá válásért folytatott küzdelemben a külső akadályok (bántalmazó férj, hal-  
dokló anya stb.) csaknem képtelen leküzdését a karakterek belső gátjainak  
tulajdonítja. A címadó novella rögtön megfogalmazza a kötet fő kérdéskörét:  
a villamoson ülő elbeszélőt nézi egy férfi (akiről később kiderül, hogy fotós és  
le szeretné fényképezni a nőt), ám a nő akárhányszor ránéz, nem érzi, hogy  
megérdemelné ezt a tolakodónak éppenséggel nem mondható figyelmet. „Át-  
nézek rajta, érzem, ahogy a tekintetem üveggé válik, és hirtelen láthatat-  
lanná válok én is” – látunk bele a gondolataiba. Nem akar láthatatlan lenni,  
de nincs rendben magával, így nem tudja fogadni a tekinteteket, és ő se tud  
láttni másokat. Ellentmondásos módon saját maga miatt válik átlátszóvá, hi-  
szen pont ezt gondolja magáról: hogy átlátszó. Ahogy a kiindulópont, úgy a  
megoldás is egy belső folyamatban rejlik, ám ez egy egész életet átölelő kihí-  
vás mind a novellák, mind a való élet (női) szereplőinek. Nem olyan egyszerű  
láthatónak érezni magunkat, hogy utána mások is lássanak minket.

Az első novella befejezése valójában felütés, a láthatóvá válás útjának  
első, vagy inkább nulladik lépése: a hamis reménybe való ringatás: „arra

emlékeztetem magam, hogy itt van, engem néz, lát engem, és nem vagyok többé egyedül”. A főszereplő kényszeredetten nyugtatja magát, hogy nézik őt, de tisztában van vele, hogy a nézés nem látást jelent. Üresség árad számára a tekintetből, amit jobb híján békének hív. Az összes elbeszélő 88 e küzdelem valamely pontján vesztegel, több-kevesebb sikerrel, ám az igazi kitöréstől csaknem megfosztva. A kötet utolsó harmadában elhelyezett *Én vagyok az a nő* címe mantraként vonul végig a novellán, hogy az elbeszélő individualitásérzetét és cselekvőképességét erősítse vele krízishelyzetekben. Az első történettel ellentétben itt már akár a legkisebb gesztus képes az átlátszóságot materiálissá tenni, azonban csak időlegesen. Az épp egy pánikrohammal a kórházba tartó nő kérésére a mentősök bekapcsolják a szirénát, de miután a kórházban értelemszerűen átadják az orvosoknak, a nő úgy érzi, hogy magára hagyták. Ugyan a végén önszántából elhagyja a kórházat többórnyi várakozás után, kiszolgáltatottsága és más emberektől való függősége feltehetően újra hamarosan előtérbe fog kerülni a történet kerekein túl.

A novellák többsége ugyan ennél személyesebb kapcsolatokat fest le, azok a minőségüket tekintve nem egészségesebbek a mentős–beteg kapcsolatnál. Szerkezetileg bizonyára tudatosan középre kerültek, így kiemelt szerepet kapnak az anya–lánya kapcsolatokat taglaló novellák, de a férfiakra nem megfelelően Ughy ugyanúgy ír mérgező anya–lánya kapcsolatokról (*Anyák napja, A hagyaték*), mint nő és férfi közötti nem működő viszonyokról (*A vágás helye, Látlak téged*). Helyet kap ezenkívül a mentális betegségekkel küzdő nők mindennapi sodródása és az író gyökereihez visszanyúló, az első verseskötetében (*Külső protézis*, 2011) részletezett fizikai betegségeket elszenvető idő, halál előtt álló nők bolyongása az élet és halál közti senki-földjén, ahol már nemcsak válaszokat, de kérdéseket keresni is végletes megpróbáltatás.

Megfigyelhető a férfi nemen belül az apákra fókuszáltság hiánya; ha megjelenik az apa mint karakter, rendszerint egész családok diszfunkcionális modellje tárul elénk egy individuális apaszereplő helyett. Az *Én vezetek* tinédzserlánya látszatlétben él a családjával, a „nem beszélünk a problémáinkról” taktikát követi, ahol a szabály: „Ha csak elhallgatunk dolgokat, az még nem hazugság”. Azonban a családi modell követése sem vezet feloldozáshoz: *A hagyaték* főhősnője pont azért sodródik messzebb a családjától, mert képtelen átkarolni az édesanyja által hirdetett családi ígét, amelyet utóbbi is egyfajta kényszeres kapaszkodóként alkotott meg a család számára, hogy saját boldogtalanságát ellenpontozza: „Nem engedhetjük meg magunknak a boldogtalanságot. Az a csőrök kenye”. Ugyanaz az ok és az okozat (boldogtalan család), és hiába a más megküzdési módszer, egyik helyzetben sem vezet megoldáshoz.

Uggy főszereplői nem birtokolják a megoldás kulcsát, ha pedig igen, akkor – mint az életben oly sokszor – nem találják az ajtót, amelyiket nyitja. A fókusz helyette magán az útkeresésen, az életben betöltött hely felderítésén van, amihez elengedhetetlen a főszereplő életét behálózó kapcsolatrendszer kibontása. Uggy ugyanazt az élethelyzetet több novellán keresztül több szemszögből mutatja meg, hogy – ha a főszereplőnek nem is – az olvasónak segítsen látni az érme mindkét oldalát. Például a két legkiválóbb, anya–lánya kapcsolatról szóló történet első darabja, az *Anyák napja* egy idősök otthonában gondozott hölgy lányának szemszögből fejti ki a kötelező időskori gondoskodás és őszinte szeretet közti lehetetlen találkozást, az utána következő *Éjszakai műszak* főhőse pedig egy kórház elfekvő osztályán hallgatja meg az egyik haldokló idős néni élettörténetét a kórházi ágy mellett ülve. Ebből a szempontból releváns, hogy a novelláskötet műfajára esett a korábban főként verseket (*Külső protézis*, 2011, *Séták peremvidéken*, 2015) és egy regényt (*A gránátalma íze*, 2018) publikál Uggy választása. A konkrét helyszín (idősök otthona/kórház) hasonlóságán kívül a két novella egy hasonló életszituációt annak két pereméről vizsgál, és igyekszik az *Anyák napjában* az élet, az *Éjszakai műszakban* a közeledő halál oldaláról közelíteni a közös nevező felé.

Az *Anyák napja* kivételes darab a kötetben, mert a végére a főszereplő, ha nem is rendezi anyjával való kapcsolatát az utóbbi halála előtt, eljut egy, a kettejük kapcsolatát eddig inkább tudatban, mint verbális szinten meghatározó érzem kifejezéséig. „Ahogy ott tartottam a testét, és végre magamhoz öleltem, azt éreztem, hogy soha nem tudtam ennyire megölelni, hogy mindig ott volt valami szégyen az ölelésében, hogy gyengének látom, én, a lánya [...]. De ott megöleltem, igazán megöleltem végre ebben a kurva életben” – halljuk nem a főszereplőt, hanem egy másik szereplő nyilatkozatát az anyjáról, aki még betegen sem engedte a lányának, hogy szeresse, csakis holtan engedett utat a gyengédségnek. A főszereplő a történetet hallva nem szeretné lezáratlanul hagyni kapcsolatát saját haldokló anyjával, így lelki békéje miatt ugyan, de rendkívüli bátorságot tanúsítva kimondja: „Szeretlek, anya [...]. – Mintha egy bűnt gyönnék meg ezzel a szóval, azt a bűnt, hogy hányzor nem tudtam szeretni”. Kérdéses, hogy az irányítottan tudatos kijelentést mennyire érzi át őszintén a főszereplő, de talán ez nem is annyira fontos. Hiába nem ad rá anyja sem látható reakciót, maga a kimondás gesztusa az igazi áttörés. Ezt követően talán a főszereplő is békét fog kötni anyjához fűződő érzelmeivel, amikor már nem lesz kinek kifejeznie azokat.

Uggy egyébként letisztult, már-már nyers, de éppen ezért éles és mélyreható prózáját az előbb említett *Éjszakai műszakban* kombinálja a legváratlanabb módon a metaforikusabb elbeszélésmóddal. A főszereplő egy

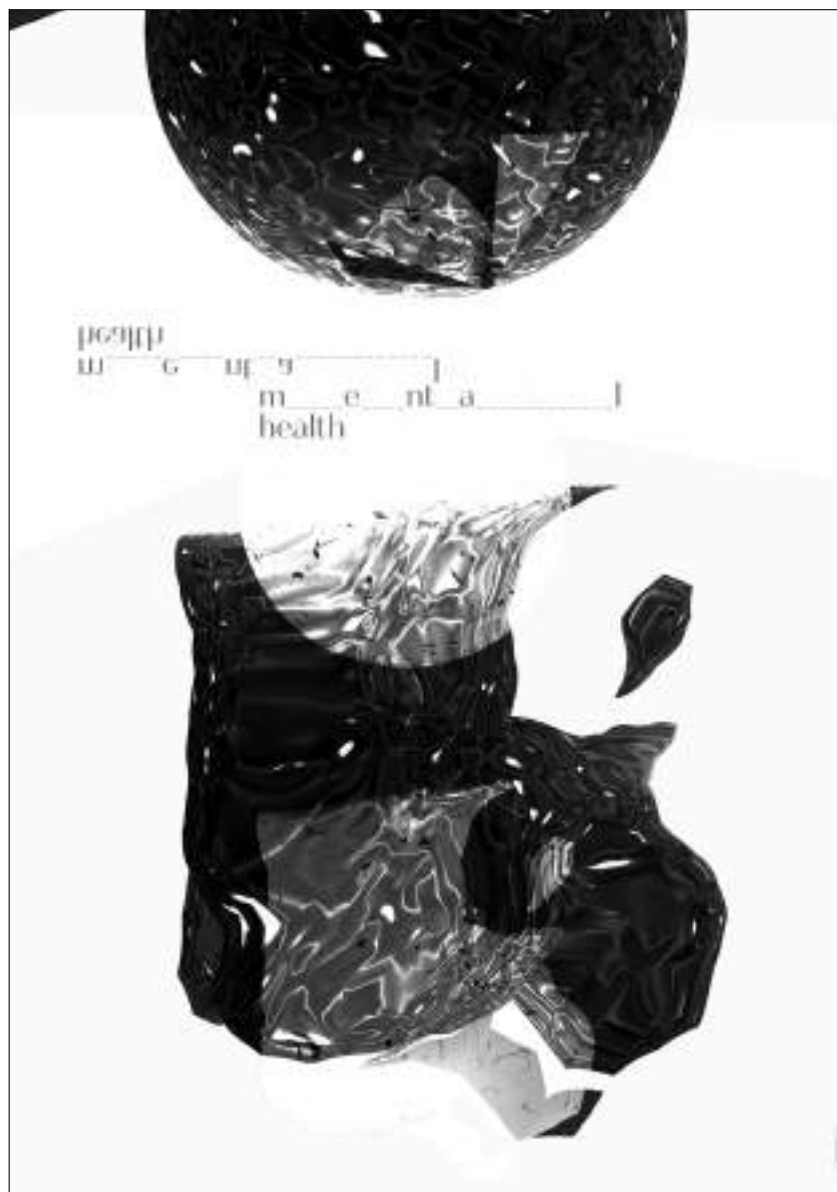
éjszakai műszakot végigdolgozó nővér, az elbeszélés módja viszont a többi történettel szemben egyes szám harmadik személyű, ami átírányítja a fókuszot az életét átlátszó nőként élő, történetét a nővérek minden drámaiságtól mentesen, száraz tényekbe és pár oldalba besűrítve elmesélő Anna

90 nénire. A tényszerű, érzelemmentes stílus valószínűleg Anna néni saját életétől való elidegenedésének tünete. Az évek alatt másoktól és saját magától eltávolodó, mostanra már fizikailag is romló állapotú nő szóbeli „memoárja” rögzíti a tényeket, de érzelmileg ugyanazon a monoton síkon mozog. Monológjának végén azonban eljut addig a mozzanathoz, ami az egyetlen megmentője lehetett volna sivár életében, ha férje nem tiltotta volna meg neki: a szinkronúszásig. A száraz leírás lassan átfordul egy saját magának írt, személyes ódává, ami egy magasztosabb, metaforikus síkon értelmezi újra magát. A kórházban Anna néni már szinte csak fekvő pozíciót igénylő elfoglaltságokat képes elvégezni, így fedez fel a tévében egy, a szinkronúszást a víz motívumán keresztül a műsorral összekötő delfines természetfilmet, ahol egy kísérletben beszélni tanítottak egy delfint. A kísérlet elbukott, így a delfint elszakították gazdájától, az állat pedig bánatában tudatosan nem vett többé levegőt; öngyilkos lett. Az *Anyák napjában* a „Szerelek!” kimondása hozott fordulóponthoz, Anna néni életében, bár tudtán kívül, egy hasonló mozzanat: maga a beszéd. A delfin nem volt képes megszólalni, viszont az „emberi delfin”, a volt szinkronúszó Anna néni pont magával a beszéddel örökíti meg az átlátszóságából való kimozdulását. Valószínűleg először kínálja fel magának a főszerepet a saját életében, így a novella végső, parabolikus „mennymbemenetele” (Anna néni halála) az élet szürkeségét nem egy szürke halállal, hanem a szabaddá válás metaforájával zárja le.

A tizenhat novella mindegyike rövid (átlagosan kevesebb, mint tíz oldal), így külön bravúr az *Éjszakai műszak*éhoz hasonló ívet bejárni anélkül, hogy a történet végén a feloldás kontrasztosnak hasson a minimalista, az igazi érzelmeket szándékosan semlegesnek álcázó narratív stílussal szemben. Szintén katartikus olvasóélményt adhat az utolsó előtti történet, *A kézirat*, ami a kötet drámai csúcspontjának tekinthető. Ughy kiterjeszti a nők láthatatlanságát az irodalomra, és az írás szerepét taglalja egyrészt saját emlékeink, másrészt saját magunk emlékének megőrzésében az utókor számára. A főszereplő elmondása szerint (rögtön az első mondatban) „[s]zerkesztőnek lenni [eleve] olyan, mintha magadra öltened a láthatatlanná tevő köpenyt”. Csakhogy miután a szerkesztő elutasítja a fejében csak egy számként megjelenő valahányadik kéziratot, megjelenik annak íróője a kiadónál. Személyes látogatásával láthatóvá teszi magát a szerkesztőnek, és azon nyomban megszűnik egy szám lenni. Kettejük beszélgetése alatt személyiséggel telik meg elutasított kézírata: a „maga miért ír?” kérdésre azt válaszolja, hogy azért,

mert még a halála előtt rendbe szeretné tenni a múltat. Azonban második találkozásukkor beismeri, hogy ez nem igaz. Valami mástól retteg. Félelmét nem fogja közre az élet, ugyanis az annak keretein kívülre esik. Nem a halál pillanatától vagy a betegen eltöltött, méltóság nélküli utolsó éveitől szorong, hanem attól, hogy a kéziratában életre kelő „szerelem és ez a történet eltűn[ik] majd. Pedig abban bízom, hogy talán könyvben megmaradna”. Történetének „eltűnése” felvetheti a kérdést: az a rosszabb, ha feledésbe merülünk, mert az írásainkat is elfelejtik, vagy az, ha azért felejtenek el minket, mert az írásainkat soha fel se fedezték? Ughy választás helyett felkínál egy harmadik kiutat. Az írás és az irodalom embereket összekötő erejét ábrázolja nem egy távoli jövőben élő generáció számára, hanem *A kézirat* jelenkori szereplői és *Az átlátszó nő* jelen olvasói körében. A történetbeli író bátorsága megihletti a szerkesztőt, aki a novella végén elkezdi saját történetét megírni. Nem számít, hogy novella vagy regény készül belőle, hiszen amint elkezdődik az írás, a gesztus érzékelhető nyomot hagy a képernyőn, és láthatóvá teszi mind magát az írást, mind az embert, akinek a tollából meg fog születni az új kézirat.

*Az átlátszó nő* színvonalasabb darabjaiban a történeteket lezáró feloldás őszintének hat, ám ugyanez nem mondható el a kötet befejező novellájáról. A *864 ölelés* alig kétoldalas, rövidnek és ív nélkülinek érződő mű (főleg *A kézirat* után), inkább odatoldás, semmint önmagában a saját lábán megálló szöveg. A kényszeresen pozitív lezárás a stílusra is rányomja a bélyegét; Ughy izgatott, lelkes karaktert nehezebben ír, mint az életnek kiszolgáltatottat vagy áldozatul esőt. Továbbá amennyire árnyaltak a különböző női nézőpontjai, ugyanannyira hiányoznak a férfi szemszögek. Kivétel nélkül minden novellában a férfi képviseli vagy az elnyomó férjet/párt, vagy a negatív mintaapát, a nő pedig az áldozatot. A novellák közepére szépen megérik néhány szereplő kitörése az áldozati szerepkörből és egyúttal a láthatatlanságból, a kötetnek azonban jól állna kissé több árnyaltság és kevesebb elfogultság a férfi nem ellen. A női elbeszélőket tekintve Ughy viszont hűvös embereket teremt sokszor kevesebb, mint tíz oldalban, és mindannyiunkat érintő kérdéseket tesz fel, amelyekre a válaszok csakis a saját fejünkben szülehetnek meg. (*Prae, Bp., 2023*)



**BEV.** Nincs baj. Vagy ahogy Fodor Ákos írja zseniális *Három negatív szó* című versében: „Nincs / semmi / baj.” Ugyanezt mondhatom csak Szabó Andrea, Andi grafikáit nézegetve és azokat ajánlva, ha ilyen műveket lehet létrehozni

digitálisan és alkalmazott módon, akkor: Nincs Semmi Baj. A virtuális, digitális, mesterséges új világrendszerrel, amibe belemerülünk lassan nyakig, vagy még tovább. Minden aggályunk, hogy a hagyományos, kézműves-ipari,

ősi technológiákat bekebelezi a virtuális-digitális-számítógépes valótlan világ, okafogyottá válik. Mint minden félelmünk, általában, az ismeretlentől (hogy egy kicsit metafizikusabban is kifejezzem magam), amikor azt megismerjük kissé, rálátunk, beletanulunk vagy megtapasztaljuk. Vagy legalábbis, ha Szabó Andi típusú lényrel dolgozunk együtt... (Plakáton, könyvön stb.)

Jász Attila 93

## RÖVID DOLGOZAT A SZABÓANDISÁG TÖRTÉNETÉRŐL

**TÁRGY.** Szabó Andrea, Andi művei a régi, akkor friss avantgard plakátkultúrát idézik (nem véletlen az sem, hogy legújabb műveit egy lengyel honlapról lehet elérni), annyi különbséggel, hogy amíg a hetvenes évek plakátjai tünnetőleg csúnyaságukkal hívták fel magukra a figyelmet, Andi munkái minden esetben gyönyörűek. Finomítok, visszafogottabban azt mondhatjuk rájuk: szépek.

Majdnem mindegyik munkája konkrétan kötődik egy-egy előre meghatározott (alkalmazott) témához, mégis kettős funkciójúvá válnak, önálló vizuális műként is megállnak saját lábukon (ha van, lenne), és alázatosan, sokszor zseniálisan is szolgálják az első rendű (megrendelői) szándékot. Elsődleges feladatuk tehát, a figyelem felhívása az adott témára, remekül működik, a plakát-funkció eléri célját, megállít minket egy pillanatra, amíg felmutatja a mondanivalót, a témát, a tartalmat, esetleg csupán az információt, amit ki kell fejeznie. És mégis esztétikai örömet okoznak, ezért egy kicsit tovább is nézegethetjük őket.

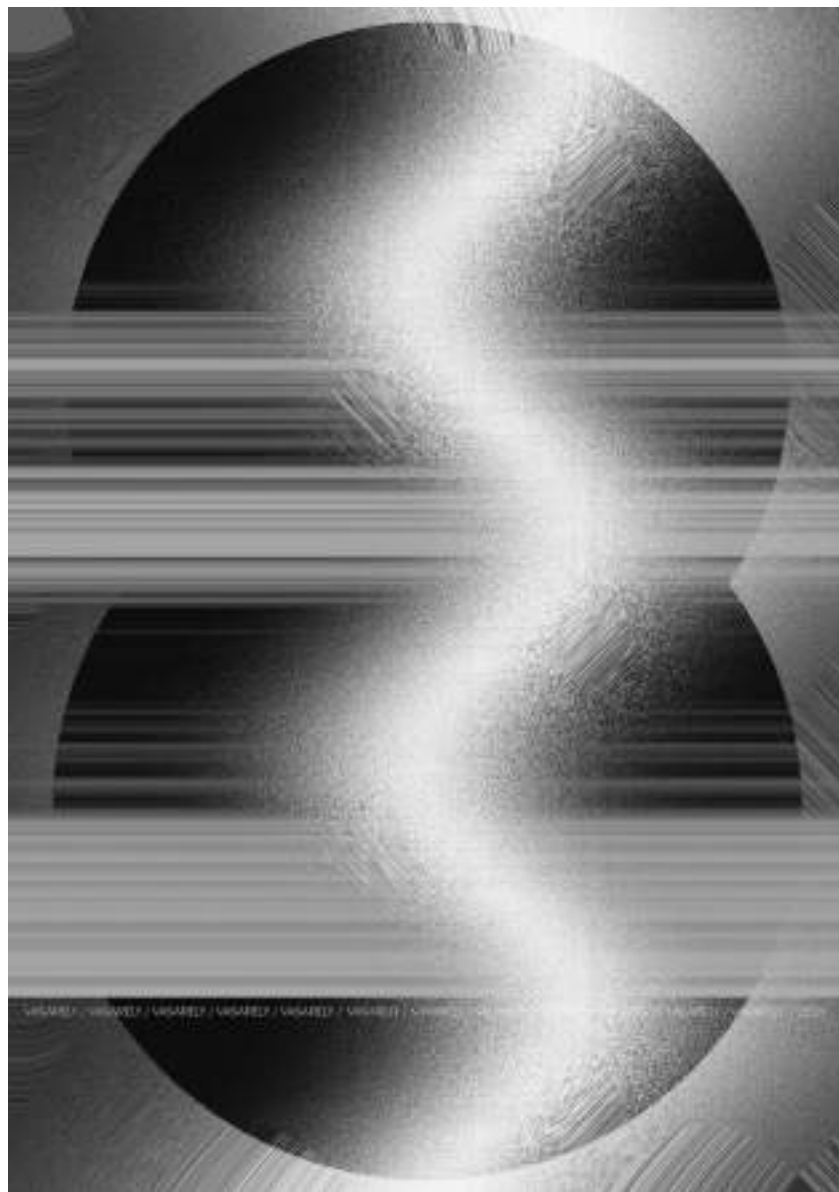
Mert Szabó Andrea, Andi tudja azt, amit egy jó művésznek mindig tudnia kell megmutatnia egy-egy művében. Jó esetben minden művén ott a kézjegye, nem aláírás formájában, hanem felismerhetően a stílusjegyeiben, az első pillanattól, ahogy ránéztünk. Teljesen mindegy, hogy mi a téma, Szabó Andi munkái egyszerűségükkel, de mondjunk inkább letisztultságot, egyéni jegyekkel, a finom, fekete-fehér kontrasztokkal és a bátor, olykor meglepő színhasználataival egyaránt lenyűgöznek.

Még egy dolog, amit feltétlenül ki szeretnék emelni, a rejtett humor. Félve mondom csak, mert régóta ismerem ugyan Szabó Andit, de soha nem gondoltam, hogy ő humoros vagy vicces lenne, ám a mostani munkáit nézve újra és újra mosolyt csalnak az arcomra. Igaz, ezt egyfajta szel-

94 lemességnak is mondhatnám, de akkor könnyen félre lehetne érteni. Ezért inkább azt állítom, hogy egyfajta derűs (lét)szemlélet süt át a művein. És azt is szeretném jelezni, hogy egyfajta érzéki melankólia is áthatja a plakátjait. Hogy jön ez össze, kérdezik? Ha például Hamvas Béla esszéit olvassuk, rögtön megértjük, mert szerinte a derű a melankóliával kéz a kézben jár. Vagyis fogják egymás kezét, összetartoznak valójában. Ahogy a finom érzékiség is, amit említettem, egyfajta éteri erotika. Ami, lássuk be megint csak, kizárólag a jó művek kötelező sajátossága. És mivel mindezt könnyedén adja elő, hiszen évtizedek óta tanítja is az alkotás folyamatát, biztosan tudhatjuk, hogy mindezzel ő is pontosan tisztában van. Hiszen ezért mesteri tervező. És lássuk be, mindezen említett dolgokkal a szabóandiság mibenlétét csupán egy leheletnyit sikerült árnyalni. De szerencsére a művei beszélnek helyettem is, dialógust keresve a nézővel...

**BFF.** Így nem is maradt más, csak a cím. Amit nem szeretnék magyarázni, de azért egykori vegyészként megcsap belőle az alkímia illata. A teremtés szinonimája, az alkotómunka metaforája. És persze, még ebben is, ezáltal is roppant humoros. A címválasztásban. És ahogy az említett lengyel honlapon a saját szerzői portréja helyett egy plakátját tüntette fel. A címe: *Ismeretlen nő.* (Persze, arc nem látszik rajta, csak Andi tehetségétől megáldott alkotói keze.) Lehet nevetni, vagy tapsolni. Esetleg még egyszer megnézni Szabó Andi munkáit, ezen szabóandis információk birtokában... És természetesen gratulálni a frissen kapott Országos Tervezőgrafikai Biennálé MMA-díjához!

*(Elhangzott Szabó Andrea ABIOGENEZIS című kiállításán 2024. április 5-én, a tatai várban.)*





Terjeszti a Budapesti, a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT. és alternatív terjesztők

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő: jasz.attila@ujforras.hu)

PAPP MÁTÉ (költészet rovat, zene online rovat)

REICHERT GÁBOR (főszerkesztő-helyettes, kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)

SZÉNÁSI ZOLTÁN (próza rovat: szenazol@gmail.com)

Lapterv

SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

HEGEDŰS GYÖNGYI, KAKUK TAMÁS, MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR,

SOPOTNIK ZOLTÁN, SZILÁGYI MIHÁLY

Online

PAPP MÁTÉ, REICHERT GÁBOR, SZÚCS BALÁZS PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BARI KÁROLY, BUJI FERENC, DUKAY BARNABÁS, GERLÓCZY GÁBOR,

KELÉNYI BÉLA, KRULIK ZOLTÁN, MUZSNAY ÁKOS, TOLNAI OTTÓ, URI ASAF

Korábbi főszerkesztők: PAYER ISTVÁN, MONOSTORI IMRE

## ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT

ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT

JÓZSEF ATTILA MEGYEI ÉS VÁROSI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvan kilencben

Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVÁN

Szerkesztőség: 2836 Baj-Szőlőhegy 2722/4

E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu

Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címén. Előfizetési díj egy évre 10 000 Ft.

ISSN 0133-5332

Kiadja TMJV József Attila Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.

Készült a BD Sollers nyomdájában Tatán.